

- Nivîsên tîn şandin nayên vegerandin.
- Her nivîskar berpirsiyarê nivîsa xwe ye.
- Lijneya weşanê, di nîvîsan de dikare serrastkirin û guherînê çêbike.

Ji Edîtor

Bi navê Xwedayê Bexşende û Diloan

Bi navê Xwedayê ku xwediyê erd û esman e, xwediyê Beyta ‘Etîq û Beyta Meqdîs e. Ew pirzan û hertiştzan e. Xwediyê rabirdû û dahatûya me û hemû hebûnan e Ew.

Ji xwediyê bêdengiyên ku di hundirên me de diteqin re, ji sahibê sukûneta ku kirasê xwe li zahiriya me kiriye re, ji armanca sereke ya hebûna me re bê hed û bê jimar hemd û spasî bin. Ji ber xatirê ku me kiriye peyrewê serekdarê teqiyyan, ji ber ku sihet û xweşî bi hebûna ba û barana xwe ve bi me de kiriye; ji xwedanê ba û barana ku li heft îqlîm, sed hezar hebûnan re başî anîye, ji Wî re hemd û sena û şukranî. Ku ew afrandêrê zimanê me ye. Ji bo fesahet û beyanê ev ziman daye me; herçend gelekên ji me ev rasteqîna heqeleyqîn îdraq nekiribin jî... selat û selam li nebiyê Wî yê muhterem û dost û hevalên Wî bin.

Bi hêviya wesîleya xêr û berê, vaye hêjmara Nûpeldayê ya 22an li ber destê we ye. Di vê riyê de me 7 sal li dû xwe hiştin. Spas bo Xwedayê mihriban ku heta niha bê derd û keder em di vê riyê de meşandin û xizmet bi me da kirinê. Hêviya me û daxwaza me ji Wî ev e ku vê keda han, bide domandin; çi bi destê me çi bi destê hevalên me û dostên hêja.

Rêwitiyê Bike

Kêsên xwedan’eqî rehet nakin ku li ciyekî venişin û li wê derê pal bidin û pan bibin. Lewra divê car caran meriv derkeve seyran û seyahetê. Lê ne ji bo kêf û zewq û lezzetê. Belkî ji bo ‘eqî û feraset û hikmetê. Lewre rêwîtiyên wiha, encamên esrarengez di hewînî di xwe de. Hin tiştên nû û rind li ber meriv vedibin. Hin fikr û ramanên nuwaze dikevine hişê meriv û meriv ji nû ve serwestê jiyanê dibe. Ji bo careke din û careke din hewlên nû/lewên nûh li ber meriv deriyên xwe vedikin.

Xwe Biwestîne

Ji vê re “jiyan fe’aliyet” e gotiye ustad. Ciyê ku angosê/kesa ku bê hereket, bê tevger û bê fe’aliyet be jiyan li wê derê, di wê/wî canî/canê de tevnagere. Bes heyat di tevdir û tevgerê de ye. Loma bibetile. Biweste. Mandîti nebe, îstirehet jî, veniştin jî, veketin jî bê wate û bê çêj e. Lewra tama jiyanê di betlandinan de xwe dide der. Piştî gelek nuqutên xwêdanav û çay û dew, tamên xwe yên nuwaze bi me re parve dikin. Tu rêwî yî. Netebite û

venekeve. Çawa ku tu dibînî ava neherikî maye, bêhnketî ye. Ger biherike bihar e. Ger biherike xweşikahiya xwe nîşanê gerdûnê dide. Şênber dibe kaînat. Neş’e dibe dar û nebat. Bi ber dibe zêzewat... Satila ku ji bêrîvana xwe re xizmetê bike zengar nagire. Tirêmbêla ku bixebite ji xwediyê xwe re naweste û hindiktir xera dibe. Îmamê Şafî jî dibêje ku şêr jî ji şkefta xwe dernekeve ne tu şêr e, ne şer e jî... îcar tu dizanî. Tu şêr î an şer î? Rê li ber te ye. Ta ku tîr ji kevanê derneçe armanca xwe bi dest naxe. Yan tê mala xwe û nivînên xwe ji xwe re bikî gor. An jî tu yê gorê ji xwe re bihêlî ciyê îstirehet û xew û veketinê. Rê duçetel e. Tercîh ya cenabê te ye. Fermo!

Haydar be/baldar be

Li derdora te çi diqewime bi çavekî rasteqîn û rastbîn bibîne û li gorî vê rasteqînê şîroveyan xwe bike. Ne li gorî şîroveyan devê xelkê... Lewra hin şîrove hene ku, ji tiştê/bûyera ku şîroveyanê jê re dike re xirab-tir e. Xirabhal û bedhalên dilnexwaz ji xwe re rêber qebûl neke. Ew kesên ku pratîk û teoriyan li hev tînin bişopîne. Çavên wan jî ne cêpka tu kesî ye ha...!

Xweda haydar e û hey e, her tiştî dibîne û her tiştî dizane. ‘*Alîmê sirra negotî der sudûr*’ e. Ango zanayê sirrên veşartî di sîngan/ de ye...

Fe eyne tezhebûn/ango bi ku de mirovahî!

Pel bi pel rengezer dibe mirovahî îro. Mirin, talan, xirakirin, fetisîn, penaberî sereke xalên girîng ên rojê ya vê parzemînê ne îro. Îro li hewşên me ne ciyê leyistika sobê/çavneqanê maye û ne jî şikêreke hewşên me mane. Li aliyekî millet ji tirsê canên xwe diricifin û li aliyekî din kêf û dîlan e. Li aliyekî qeyrana darayî, tirsê mirina ji nazayî, bê serûbertî û penabertî û li hêla din jî em dibînin herkes ketiye nava hesab û kitabên xwe yên dahatû û dinyayî... dê çi bikire, li çi xerç bike, li ku havîngehan kirê bike û zarokên xwe di kîjan zankoyên taybet de bide xwendin û wd.... mirovahî bûye dualî û li herdu aliyên mirovahiyê jî xwîn weke baranê ye. Herçend yek jê ne maddî be jî... Wax û hey wax...

Xwendevanên Ezîz!

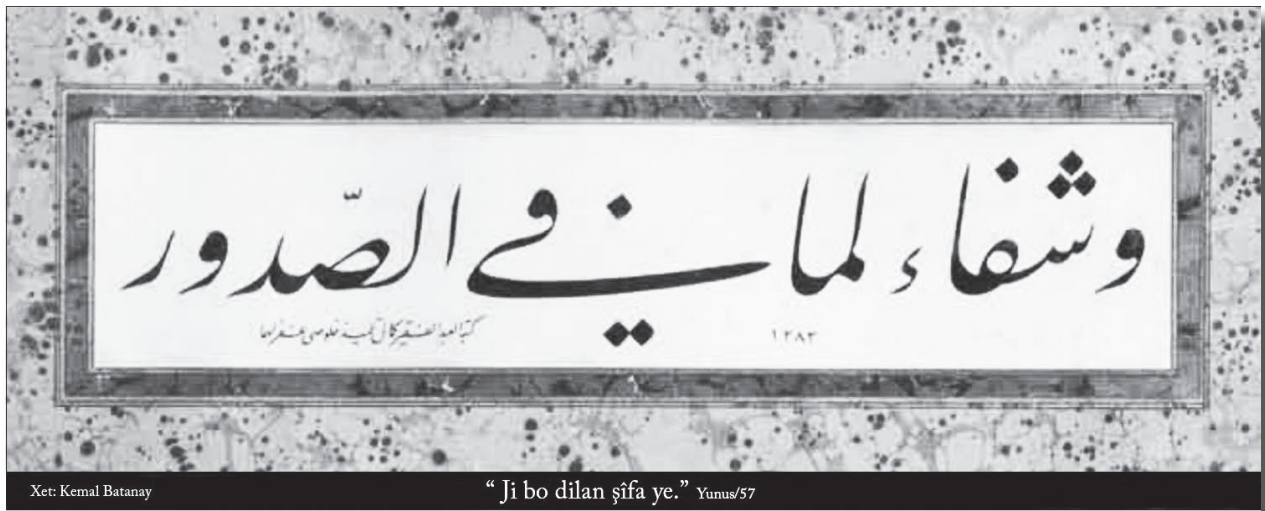
Di vê hêjmarê de jî guldesteyeke ji bexçê kurdî li ber destê we ye. De kerem kin ji fêkiyên bihara gulistanê tam bikin.

Heta hêjmareke din bimînî di nava aramiyê de...

M. Zahir Ertekin

Nexweşî

Aqîl Mihacir

Destpêk

Nexweşî, nerîhetiya laş û giyanê jiyandaran e; xerab bûn an jî tevlihev bûna sazûmanên termên candaran e; di rê û rêbazê de derketin û bi rêkûpêkbûna xwe wenda kirine e. Serûbinbûna ahenga pergala fîzyolojîk e; di rewş û helwesta siruştî de derketin, bi hin aliyan ve, nesiruştî bûyîn e.

Ev bêje zêdetir ji bo kul û birînên jîndaran tê bikaranîn, ku wateya li cî a ewil, ev e. Lêbelê vekolînerên qada civakê jî destên xwe davêjin vê têgehê û car caran seba sedemên pîrsgirêkên civakî jî diemilînin. Ewqas ku dema mijara çareserkirina kêşeyan tê rojevê, bivê-nevê qala sedemên nexweşiyên civakî tên kirin. Yên ku teşxîsa rast li wan nexweşiyên dîkin, xwe nêzî saxkirina civakê, yanê xwe nêzî çareserkirina pîrsgirêkên civakî dîkin.

Ev çerx, ji destpêka jiyana civakî bigre heya ya roja îro, wanî geryaye û bi gumanê mezin, dê di pêşerojê de jî wani bigere.

Li piştî van ravekirinan em dixwazin balê bikişînin ser pîrsgirêkên me yên civakî.

Gelê me çend serdem in ku car caran bi saxlemiya xwe gîhandiye asta herî qenc a mînakîyê, car caran jî bi hemd an jî bê hemd, xwe li wê jorahiyê xistiye derekeya herî neqenc a jêtirîn.

Belê, di vî warî de nexweşiyên me yên civakî hene û me li dawîya karwanê mirovatiyê dihêline. Çawa ku ji teref rewşenbîrên me yên wê heyamê ve di serê serdema 20an de ji xwen-degeha jiyana me ya civakî hatibû fehmkirin, ku hin nexweşî muselletî serê me bûne û wana em di qirna navîn de hiştine, eyn wisa ji teref

rewşenbîrên me yên hemdem ve jî, ji serê serdema 21an de cardin têye sehkirin, ku heman nexweşî mixabin hîn bi me re ne û stûkura me bernedane.

Cardin çawa ku hêmanên wê heyamê gerdûna me ya ber bi jor, ber bi jêr kiribû û di encamê de di kendalan de werkiribû, eyn wisa jî heke mudaxele neyê kirin û pêşî lê neyêgirtin heman hêman, ku hebûnên xwe didomînin, dê cardin gelen me deverû bikin û li erde pan bikin berdin.

Heke bi awayekî teqebaz tîmarkirin an jî dermankirina van nexweşîyan pêk neyên, dê heman pîrsgirêk bidomin; û ji bo vê yeke dê şiyarbûn, bixwehesîn, têkoşîn û serbixwebûna gel, cardin bimîne demsaleke din.

Di vê qadê de hevqûlwarên me yên Ewropayê, bi xwe nuhkirin û xwe venuhkirin ve, xwe gîhandin astên bilind ên cîhanê; lê berevacî wan, di serî de Kurd alema me tev, hîn li dewsa xwe ye û digel wan nexweşîyan di nav wê lîtavê de digeviziye diheriye...

Bêhêvî, xemsarî, teralî, bedîtî, bedbînî; nezanî, derew, derewçîtî; zordestî, hovîtî, bêdadî, bêwîcdanî; tirs, durûtî, fênekî, neqencî, nerindî, neçêyî; xîzanî, lihevnekirin, hevrikî, dijminatî, berjewendperestî, neteweperestî û hwd., çî li rojava çî li rojhilat çiqas nexweşîyên mirovkuj û civakkuj hebûn, bi hemû cûr û versiyonên xwe ve, barî welatên me kirine û di nava gelen me de civîyane.

Mina ku ji vê koma nexweşîyan jî tê fehmkirin, yên ku bi stûkurên me girtine û em li dawîya komerêwiya neteweyên cîhanê hiştine, nexweşîyek-dudu bi tenê ninin; ew seretanên ku em li ser textên me xistine erdê û xwîna me dimêjin, bêhtir in. Dema ku bi hûrgulî were vekolîn, dê bê dîtin ku hemû jehr û xirabiyên rojava, berê xwe dane welatên me li ser zeviyên me hatine reşandin û di nava me de bi cîwar bûne. Ji ber ku di nivîseke wisa kin de bi heqî îmkana şîrovekirina van nexweşîyan gişan tûne, li vir dê bes çendekên sereke werin nirxandin û bes li ser çend riyên dermankirinên wan bê se-

kinin.

Ev nexweşîyên ku hatine binavkirin, bi rastî jî, hemû xeternak in, hemû civakkuj û mirovkuj in. Di vê nivîsê de heya ji dest were dê bi hûrnihefîn, zanyarî û baldarî li ser danasîna nexweşîyan û nîşandayîna riyên çareserkirina wan were sekinîn. Piştî tespît û teşxîsan bi qasî derfetên heyî dê hemû selman û dermanname li gor dermanxaneyê wehyî û laboratuara jiyana civakî bîn amadekirin.

Li dû van bîrxistinên em dê nîva derbasî danasîn û çareseriyên van nexweşîyan bibin.

Bêhêvî

Ji wan nexweşîyan yek bêhêvî ye, ku meriv dikane wekî *xemsarî* an jî *reşbînî* jî bi nav bike, pênc sed sal e pî û zendên me yên civakî û peyanî şikandiye. Digel vê nexweşîyê an jî di rûyê vê nexweşîyê de terêfên/mîkrobên *teralî, bedîtî* û *bedbînîyê*, di kuçe û kolanên me de, di tax û tarên me de bi rihefî digerin.

Seba ji holê rakirina vê nexweşîyê, dermanê herî dewadar, *hêvî* û *hêvîdarî* ye. Dema ku hêvî an jî hêvîdarî tê gotin, bi awayekî zexm bi alîkirina Xwedê ku hemû hewl û quwet di destê Wî de ne û bi dînamîkên xwe yên mêjûyî û siruştî û bi xebat û tevgerînên xwe yên bi sedeman re mitabîq bûyî nin, bawer kirin, tê mebest kirin.

Aferîner bi xwe, ji me mirovan re diferre “*Ji rehmîmeta Xwedê bêhêvî mebin! / Ji dilovaniya Xwedê hêviya xwe mebin!*”¹ Mirov divê di her merc û şertan de û di her dem û dewranan de baweriya xwe bi *piştgiriya Xwedê* bin. Û jiber ku dibêje, “*Ji bo mirovan, hew qezenca xebata wan heye,*”² pêwîst e kes û gel, bi xebatên xwe yên tîr û tije û bi sinetullahan re guncav, bawer bikin. Mêjû nişan dide ku kengê me, bi awayê rasteqîn xwe bi heqîqeta Îslamîyetê ve girêdaye, em pêşda çûne; kînga me xwe dûrî vê rastiye xistiye, em paşda mane. Îro jî heke em kemilînen rastî yên baweriyê bijîn û bi çalakîyên xwe ve pêkbînin / nişan bidin, him em dê bi xwe pêşda biçin, him jî kesên din dê celeb bi celeb,

belkî dewlet bi dewlet û parzemîn bi parzemîn
tevlî Îslamiyetê bibin.

Jiber van rastiye berbiçav, heqê ti kesî
tune ye ku xemsarî, bêhêvî û reşbîniyê têxin
nav raman û baweriyên me, nav liv û tevgerên
me! Kirina xelekiyeke wisa, him li xwe, him jî
li rastiye neheqîkirineke mezine.

Nezanî

Bi gotina “nezanî”yê, him nezaniya
di qada dînî û îlmî de, him jî ya di qada rê û
rêbazên civaknasî û siyasetmedariyê de tê ar-
manc kirin. Lewra mirovên me demeke dirêj
e ku dûrî zanistiyê ketine û bûne xerîbên dînê
xwe. Nezanî nexweşiyêke wisa ye ku, him di-
kane mafên mirovan bide xwarin, him jî dikane
dadweran bike zordest. Ji bo parastina mafan
û ji bo marûznemayîna zor û zilman, divê ev
nexweşî berî her nexweşiyê were dermankirin.

Riya dermankirina nexweşiya nezaniyê,
bi çekên zanistî û merîfê berxwedan û ber-
siv dayîn e. Li her derê vekirina darû-talîmên
nûjen e; di van dibistanên seretayî de bi zimanê
zikmakî fêrkirina dersên fennî û dînî yên bi hev
ve girêdayî ye; di zanîngehan de herî kêr bi
sê zimanan fêrkirina zanistiyên fennî û dînî yên
meczbûyî û hemdem e.

Derew û derewçîtî

Nexweşiyeka din a ku bûye belaya serê
milet, di nava civakê de rewac dîtina derew
û derewçiyên û rewac nedîtin û mirina rastî û
rastgoyan e. Vejînerê mêjiyan dibêje: “*Kok û
bingeha kufrê derew e, ya îmanê jî rastî ye.*”
Çawa ku mar, xwe bi dizî dikin paşla mirovan,
eyn wisa derew jî, bi awayekî ku xwe bi miro-
van nede hesandin, dikeve devê mirovan. Him
bi aliyê binyadê ve him jî bi aliyê çawatiyê ve,
xwe jî kufrê xwedî dike û nûnertiya kufrê dike.
Derew, ku dikeve devê kê, wiya hêdî hêdî ji
rastê û rastgoyiyê dûr dixê.

Ev nexweşî, ji bo jiyana civakî gelekî xe-
ternak e. Pêşî, hesta bihevbawerkirina di nava
gel de kûd dike; dû ra jî wê dilînê, bi tevahî ji
bîr û dilên mirovan radike.

Li hember nexweşiya hezîkirina li derew û
derewçiyên, divê mirov di hemû gotin û kirinên
xwe de rast û durist be û li hemû rastî û du-
ristiyên xwedî derkeve. Ji bo vê yekê divê di
kar û çalakiyan de armanca mirovan, xawên û
razîkirina Aferîner be. Lewra, hew armance-
ke wisa bala dikane mirovan bi ser nihêrîn û
nirxandinên xelet bixe. Bê tevdir û bê armance-
ke pîroz, tevgerîna mîna mirovên ji rêzê, bi tenê
nikane mirovan berz û bilind bike, ji derewan û
derewçîtiyê dûr bixe.

Li aliyekî din, divê mahiyet û encamên de-
rewan werin şîrovekirin û zirar û ziyana wan
a derûnî û civakî were nîşandayîn. Li hem-
ber xerabkerî û ziyandariya derewan çêkerî,
faydedarî û vejîndariya rast û rastgotiyê bête
hîlbijartin û bête jiyîn.

Zordestî

Di asta pêşewatiyê û birêvebiriyê de,
bîmariyêke din heye, ku wekî *zordestî* tê
binavkirin, zûda ye bi awayekî bê însaf pêşgarî
me bûye. Ev nexweşî, di nav hemû qorên gel
de mîna çorekê belav bûye û mixabin hîn
jî belav dîbiye. Heke di wextê de pêşî li vê
karesatê neyê girtin, gumana bi destê vê terêfê
ve nexweşkirina hemû kes û civatên zemînên
me heye.

Rê û rêbaza me ya sereke ya li hember vê
nexweşiyê, *tevgerîna bi şêwrê, bi danîşê* ye.
Bê şek û şubhe, ji teref her kesî ve geregiyên
peyçama “*tevgerîn û şêweya karê wan, di nav
hev de bi şûra û şêwrê ye*”³ pêk anîne; yanê divê
em di hemû tevgerîn û şêweyên karên xwe de, di
nav hev de bi şêwrê û bihevdanîşînê tevbigerin.

Di nava gel de nexweşiyeka din heye, em
dikanin wêya jî wekî *hovîtî / wehşetî* bi nav bi-
kin. Li gor nirxandina me, ev nexweşî, bi gu-
maneke mezin ji *zordestiyê* pêk tê an jî bi wê
re têkildar e. Ev nesaîya, neasayîyêke ji rêzê
der û awarte ye. Ji bo vê yekê ev nexweşiya ne
bi serê xwe tenê, di nav encamên zordestiyê de
hat nirxandin. Gelek balkêş e ku ev nesiruştîya,
di hemû tevgerên xwe de *bêdadî û bêwîcdaniyê*
pêk tîne; ji ber ku rê û rêbazên şarezayî û

bajariyê nizane û ji ber ku di kirin û pêkanînên xwe de her dem zordar û zordest e, ji heq û mafên kesan û komelan ne haydar e û hemûyan bê pîvan binpê dike û dihenciqîne.

Berê neqenciyeke an jî qenciyeke, hew yek bû û bes li ciyê xwe dima; lê nuha bi geşbûna derfetên ragîhandinê car caran bandora çalakekê dibe sed, dibe hezar. Ji bo vê yeke divê ji vir û wê de, bê zanîn û bê fehmkirin ku çi bi destên amojkaran ve, çi bi destên parastvanên mafên mirovan be û çi jî bi destên perwerdekarên dubask ve, divê gel were rohnê kirin û perwerde kirin. Pergal û mufredata dibistanan li ser hîmê xawênî, wekhevî û mafên mirovan ji nû ve werin şekilandin an jî amade kirin.

Riya pêşî li hovîtiya di nava gel de girtin, di hevotin û perwerde kirina gel de derbas dibe. Bê îstîsna, yek bi yek, kesên ku gel pêk tînin, pêwîst e ku bi wesf û nolên zêrîn yên wekî xawên, dilpakî, fedakarî, cangorîtî, dîgerxemî û hwd. werin xemilandin û birîqandin. Komeleke ku ji kesên wanî pêk were, dibe kana dadweriyê, dibe qada xuya bûn û pratîze buna mirovheziyê.

Tirs

Tirs hesteke sereke ya mirovan e. Ger di cî de were bikaranîn, mirovan ji zirardîtî xelas dike û jiyana wan ji xeteran diparêze. Heke bê kontrol be, dibe nexweşî û vediguhere ziyandariyê. Kana nexweşiya tirsê, zêdetirîn *kêmbawerî*, *kêmagahdarî* û *kêmcurhetî* ye. Evana jî bi gumaneke mezin ji nexweşiyên *bêhêvîti*, *nezanî* û *zordestiyê* peyda dibin. Heke pêşî li vê nexweşiya jehrdar neyê girtin, dikane gelek ziyane bide mirovan. Halevku, ev hesta ji aliyê Aferîner ve ji bo parastina jiyane hatiye dayîn.

Bi destê zordest û mêtîngeran ve bikaranîna vî qemçûrî, mirovên me yên xwedî nîvcurhet û nîvcesaret, bivê-nevê dûrî rastiye û rastgoyiyê dixê. Hêdî hêdî hemûyan dike bizdok û bizdonek. Heke nexweşiya tirsê neyê dermankirin, mirovên bêkes û lawaz giştikan bi nexweşiyên wekî *durûtî* û *dubaretiyê* dixê. Bê şek û şubhe, ev nexweşiyana, bi piranî ji tirsê çêdibin û dil û tamarên mirovan îstîla dikin. Jiber ku ev hes-

ta zûdav da ye li ser mirovên me tê şixulandin, helbet yên netê hene; lê tu bibêje hima hemû mirovên me, kirine *fênek*.

Pişî di zîqaq û taşan de belavbûna van nexweşiyên ku berhemên tirsê ne, di nav gel de nexweşiyên wekî *neqencî*, *nerindî* û *neçêyîyan* jî derdikevin meydana û didin dû hev û êrîşa diln û tamarên kesên me dikin û ji wan kesayetana gelekên dilpak û çalakpaqij, zêft û dagir dikin.

Ji bo pêşî girtina li vê nexweşiyê û versiyonên wê, pêdivî bi baweriyê rast û saxlem, bi agadariyê têtir û tije û bi rêvebiriyê dadwer û wekhevger heye. Di vê wateyê de divê mirov hemû baweriyên xwe careke din saxtî bike û bi awayekî tehqîqî, careke din di ber çavan re derbas bike. Divê hemû agahiyên xwe li gor asta zanistîya nuha, venuh an jî sererast bike.

Li aliyekî din bila ti car neyê jibîr kirin ku, baweriyên tehqîqî û agahdariyên hemdem, bi tevahî ji gavavêtinên zanistîyan haydarbûnê û cûr bi cûr ji peyambelavkirinên hebûnan xebardarbûnê pêk tînin.

Ûizanî

Nesaxiya *ûizaniyê*, ku hêza kesan û gelan dikuje, yan ji dizîna zengîniyan an jî ji îsrafkirina dewlemendiyan miselletî ser mirovan dibe. Gelê me jî, demeke dirêj e ku ketiye telpa vê nexweşiyê û ji destê wê qêrîn û qarewarê dike.

Ji bo çareserkirina vê pîrsgirêkê, pêşî pêdivî bi tespîtîkirina sedemên vê nexweşiyê heye. Ev hejarî, çima li holê ye? Ewîlî divê sedemên *ûizaniyê* werin tespîtîkirin. Ev, ji bo dermankirinê şert e. *Yek*: Heke zengîniya gel têtirê dizîn, divê pêşî li diziyê were birrîn. *Dudu*: Heke feqîriya gel, ji îsrafkirina dewlemendiya wan pêk têtirê, divê hemû riyên dêrisê werin tespîtîkirin, dû rê jî bi awayekî zexm yek bi yek werin xetimandin. *Sisê*: Divê li ser hilberînê were sekinîn û di wî warî de rê li ber hilberîneran were vekirin. Çar: Danûstandinên navxweyî

û navnetewî werin geşkirin. *Pênc*: Bi awayekî zanistî, riyên sûdwegirtina ji dewlemendiyên binerd û sererd werin dîtin.

Divê rêvebir an jî karsaz, ewil giraniyê bidin razemeniyên pîşesazî û teknolojiyê. Ji van divê hinekan dewlet pêkbîne, hinekan jî karsazên sîvîl. Tespîtkirina beşên razemeniyan jî, bi serê xwe karekî pisporî dixwaze.

Li aliyekî din, divê herkes di qadeke kêr de bibe pispor. Yên bere, ji tunê negotine huner, bazinê ji zêr e. Divê qadên xebitandina van pisporan werin vekirin; da ku bê kanîn ku rê li ber barkirina mêjiyan were girtin û rê li ber razemeniyên girîng were vekirin. Bi vî awayî pêdiviyên me ji hundir werin temin kirin û seviyeya refaî û arama gel were bilindkirin.

Wisa tê texmîn kirin ku pêşdaçûyîna di van qadan de, dê bi hemû cûrên wê ve, nexweşiya xizaniyê ji holê rake.

Lihevnekirin

Nexweşiyeka din a ku di vê qadê de bala mirovan dikişîne, *lihevnekirin* / îxtîlaf e. Lihevnekirin, berevaciya lihevkinê ye. Ev Nexweşî di wateya *dijminatî û hezkirina li hevrikiyê* de, di nav gel de belavbûyî ye û çend sed sal in di dilê gel de reh berdaye. Vê rîhîstîne bi vê forma xwe ya civakkuj ve mixabin di her beşên jiyanê de dewsa *mirovêhezî û dadweriyê* zêft kiriye.

Pêwendiyên nûranî yên ku me bi hev ve girêdidin hene û pir in. Lê mixabin nezanîna van pêwendiyên an jî ji teref zanayan ve bikarneanîna wan, demeke dirêj e ku endamên milletê me ji hev kirine û kirine xerîbên hev, heta bibêje kirine dijminên hev. Ji bo çêkirina yekîtiyeke saxlem, danasîn û belavkirina van pêwendiyên şert e.

Mixabin nexweşiya lihevnekirinê, *yekîtiya gelan ji holê rakirîye, mafên wan binpê kirine*, endamên wan dûrî hev xistine. Bi awayekî wisa hişê mirovan ji serê wan biriye ku, mirovên hevgerî, ji hev veqetandine; riya pêwendîçêkirina bi kesên din re, wenda kirine. Ev nexweşî, demeke dirêj e civak, kerî bi kerî,

parçe bi parçe, ji hev kiriye û bi van kirinên xwe ve yekîtiya gel ji holê rakirîye. Vê nexweşiyê pêşî li tifaqan girtiye; li ber mirov û komelan, riya nasnekirina pêwendiyên nûranî vekirîye. Bi pêkhatina vê rewşê ve, demeke dirêj e ku bi hev ve girêdana bawermend û bixawênan bûye xeyal.

Ĥalevku zanîna xalên hevpar û nasîna pêwendiyên nûranî yên muşterek, rê li ber nêzbûn, lihevkin û yekbûna kesên rast û durist vedike. Seba ji holê rakirina lihevnekirina navxweyî, ku zêdetir ji nezaniyê û ji tiliya dijmin pêkhatiye, pêdivî bi hezkirina li hezê û neyartî kirina li dijminatîyê heye.

Pêdivî bi naskirin û danasîna hevbawerî, hevwelatî, hevşemî, hevşahî, hevşaxî, hevpaşeroj û hevpeşerojiyên me yên hevpar heye. Ez bawer dikim ku dê ev nirx, zorê li lihevnekirinê bînin û endamên civakê mecbûrî lihevkinê û hevgerî bînin.

Ligel hevdewlemendiyên welêt yên Xwedayî, hevnîgaşî û hevarmancî, hevnexweşî û hevdijminî, hevjiyîn û hevceribîn, hevnihêrin û hevgotin, belêna Xwedê û mizgîna Qasidê Wî, ku di nava civaka me de tev hene û zindî ne, dê destên hemû dilop û çirûskên civakê, dê hemû bir û beşên gel ku zûda ye ji hev qetiyan û ji hev dûrketine an jî ji hev hatine qetandin û dûrxistin, bidin hev û dê hemû dubendî û dûratîyên di nav wan de ji holê rakin; dê di nav wan de hewzekî ava jiyanê ava bikin û kaneke elektrikeke birqber, ku kanibe cîhanê rohnî bike, damezrînin. Bi vî awayî dê yekîtiyeke wisa derkeve holê ku ti hêz, ti fên nikanin wêya bişehitînin û hilweşînin.

Ez bawer dikim ku bi çêbûna vê yekîtiya zexm ve, dê pêşî li hemû xirabiyên ku ber bi welatê me ve diherikin, were girtin. Îxtîlafên ku di nava gel de şax berdane, dê yek bi yek werin hilkirin. Bi vî awayî jî, komeke aramê, giraveke mirovên wekî perrîştayan were çêkirin.

Neteweperestî

Nexweşiyeke din a civakuj, *neteweperestî*

ye, ku li ser hîmê înkâr û tune kirina neteweyên din hatiye şekilandin. Rojavayî vê hestê di nava gelên mêtîngehan û Misilmanan de, bi awayekî *neteweyê neyînî* şiyar kirine û dîkin. Halevku, mina ku Ustad dide danasîn, alema Îslamê wekî artêşekê ji yekîneyên ji hev cihê, pêk tê. Divê hemû leşkerên yekineyan, li gorî koordinasyonê artêşê ye gelemperî û li gorî peywira taybet ya ku yekîne dide, tevbigere.

A nuha di pergala hemû dewletan de hêmana ku kesan bi hev ve girêdide neteweperistî ye. Bi taybetî jî di qada sîyasî, civakî, perwerdehiyê de, bi awayekî şidandî li dar e. Di serî de li rojhilata navîn bi taybetî jî li Türkiyeyê, divê bi her cûrên xwe ve dev ji pêkanî û meşandina siyaseta neteweya neyînî were berdan û hemû mafên neteweyên din werin dayîn.

Berjewendîperestî

Yek ji wan nexweşiyana ku piştî civakan şikandiyê, *berjewendîperestî* ye, ku hîmmeta xwe, hew li sûda xwe ya kesayetî serf kirin e û di riya qezenca xwe ya şexsî de qezenca gel bînpê kirine.

Ev nexweşiya xwe bi du forman nîşan dide. *Yek*: “Ez têr bûm şunda bila qe herkes bimre, ji min re çi?” *Dudu*: “Tu bişixule, ez bixwim.”

Jibo çareserkirina van herdu nexweşiyên du reçete hene. Seba ji holê rakirina forma ewil, divê dermanê *zekat* û şîûra alîkarina hev were bikaranîn. Seba ji holê rakirina forma duyem jî divê dermanê *ji holê rakirina faîzê* têkeve dewrê.

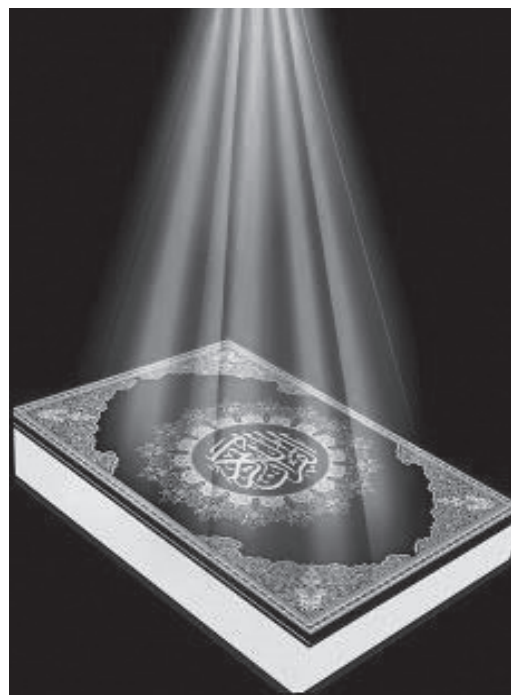
Encam

Di encamê de mirov dikane bibêje, çawa ku nexweşiya bîyolojîk, nerîhetiya laş û giyanê jiyandaran tîne holê, ya civakî jî xerabe bûn an jî tevlihev buna sazûmana civakan netîce dide; ji rê û rêbazên ku aram û pêşdaçûyîne encam dide derdixîne, tîne meydanê; nexweşiyên civakî, wendakirina ahenga pergala gel e; ji rewş û helwesta hemdemî dûrketin, ji mêtîngeran re mêtîngeh bûyîn e.

Bêhêvîtî, nezanî, xizanî, derew û derewçîtî, zordestî, tîrs, xizanî, lihevnekirin, neteweperestî, berjewendîperestî, ji van nexweşiyên civakî bes çendek in. Li hember van nexweşiyên divê dermanên wan zû û di dozaja wan de werin bikaranîn. Da ku mîletê me kanibe ji vê çehlê derkeve; da ku ji bînefesiya bînpêtiyê kanibe xwe bifilitîne û xwe derxîne qada azadiyê û mînakîtiyê; da ku kanibe vegere ser peywira xwe ya esîl; da ku kanibe rastiyê bijî, dadweriyê bijî, lihevkerin û hevgirtinê bijî, dilsozî û dilpakîyê bijî... Bijî û bi vê jiyînê xwe ve hem Aferîner razî bike, hem jî dawiyê li vê bînkîtiyê bîne... Nûnertiyeke peyxa pîroz a rastîna pêkbîne û li hember dagirkeriya Helen û Romayê careke din, serkeftina wehîyê, ya xawênê bidestxe û ragihîne...

(Endnotes)

- 1 “لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ”. Zumer, 39/53.
- 2 “وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى”. Necm, 53/39.
- 3 “وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ يُبَيِّنُهُمْ”. Şûra, 42/38.

Bêhevî Nebin

Ji Mala Hekarîyan Ebdurrehîm Rehmî

28 Kanuna Beri 334 (1918)

Bêhevî nebin esla
ji merhemeta Mewla,
Qur'ana zîmuşşan
“*La teqnetû*”¹ got lewra.

Sa'y û amelêt ciddî²
Mizgînî ye bo a'mal³
Xasma niyetek saf e
Efradê hemî fe'al⁴

Her kes di wezîfa xwe
Lazim xebitin şev-roj
Yek sanîye bêfêde
Zayî' diketin sed roj

Zehf bûne reqîbê⁵ me
Wê dixebitin daîm
Îman kirîye hemîyan
tewfîq⁶ bi me qaîm

Rîya me nuha girtî
Riya heq e, bê perwa
Tedsîq diket her kes
Hem razî ye pê Mewla

Fekirin⁷ xeberê pîran
Paşê sa'y û tedbîran
“*Xwedê bi me ra yar bî*”
Şûrê *me bila dar bî*”

Çavkanî: *Jîn*, 16 Kanun-i Sanî 1335, J. 9, r. 14.

¹ *La teqnetû*: Bêhevî mebin.

² *Sa'y û amel*: Xebat.

³ *A'mal*: Pîranîya “amel” e.

⁴ *Fe'al*: Jêhatî, xebatkar.

⁵ *Reqîb*: Dijmin.

⁶ *Tewfîq*: Lêkanîna şolek li gora daxwaza mirov.

⁷ *Fekirin*: Bifikirin, binerin.

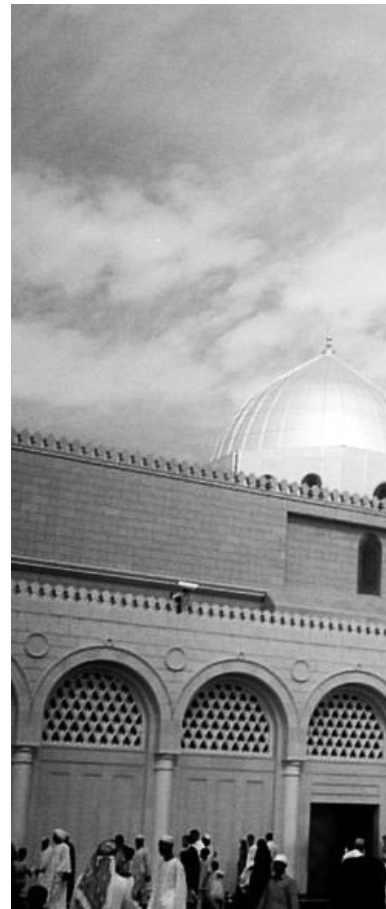
Atmosfera Axên Pîroz: Nêrînên Taybet; Hest û Dîtinên Xusûsî

Emin Agahdar

Axên pîroz, mekanên pîroz, pîroziyên xwe ji mêj ve tînin û ber bi hetahetayê ve dibin. Ev cih û warên barana wehyê ne, loma jî bi derbasbûna hezar salan atmosfera wan xerab nabe. Mumînekî dilpak dema ku bixwaze bikeve wê atmosferê bi hêsanî dikare di herba Uhudê de rewan bibe, bibe şûrek û li hember muşrikan bicenge. Dikare îhrama xwe li xwe ke û li Hûdeybiyê bi destê Resûlê Xwedê bigire û bey'eta xwe, toba xwe nû bike. Dikare di nava xurmeyên toza Medîne de fitara xwe veke û hilma Ebû Hureyre li ber deriyê Suffeyê bide û bistîne. Dengê Bîlal ne pir dûr e, bes ku meriv karibe têkiliya ku dem û mekân qeyd û bend dike hilîne, rake û ji holê bibe. Wê çaxê meşa sehabîyan, biradostiya wan, fedekarî, cangorî û fetha wan a cîhanî li hember meriv vedibe û meriv dibe destebirakên wan û bi wan re dimeşe...

Axên pîroz bi her hêl û bi her awayên xwe ve pîroz in. Bi dilekî rihet dikarim bêjim ku Mekke û Medîne ne bajarên dewleta Su'udî ne, wekî gotina hin kesan nîne ku ew dibêjin; 'hec û umre peredayîn û dewlemendkirina 'ereban e'. Mekke û Medîne li vê cîhanê bi tu dewletan ve girêdayî nîn in. Mekke mala Xwedê ye û Medîne mala Resûlê Xwedê ye. Ji ber vê yekê mala her bawermendî ne. Warê her mumînî ne. Dergeha her misilmanekî dilsoz û pêgirê pêxemberê Xwedê ye.

Hest û ramanên li Mekkê û Medîne ji hev cuda ne. Tiştêkî gelekî 'ecêb e. Li van axên pîroz atmosferê heye ku têkiliya meriv ji dinyayê qut dike. Gava ku ruhê însan di nava vê atmosferê de ye, atmosfera berê ango atmosfera cîhana berê qet bala meriv nakêşe û meriv naxwaze bi wê re têkeve dan û standinê. Xeberdan, mijarên rojane, henek û hetta xew û ken jî tene guhertin. Weke ku îhtiyacî bi wan namîne. Hasilê, meriv di nava cîhanê de dikeve cîhaneke taybet û jiyan li wê cîhanê bi awayekî din tevdi-gere. 'Eqlê însan jî pê re ye lê li vê derê dil/qelb serdest û fermanîdar e. Hest û raman dikevin binê pêla dil û dil wan baş bi rê ve dibe. Li Mekkê bi hezaran însanan re, meriv xwe bera hundirê dilê tewafê dide. Tenê ling hereketê dikin, meriv bi dil û can li diayê, li huzûrê ye. Şawt çawa diqedin meriv nizane. Herşey li dû te maye. Ango tu hertiştê dunyayê li dû xwe dihêlî û dimeşî. Dil li hember Kabê di têkiliyê de ye/divê di têkiliyê de be. Ziman her qar e qar e, lê bêdeng.

Çav bi hêstir in, lê kesek nabîne, ji bilî Xwediyê Ke'beyê...

Rêwitiyeke axên pîroz, rêwîteyeke hundirîn e... meriv li wê derê ne tiştekî din, xwe keşif dike. Bi awayekî hêsan û serkeftî meriv wêneyê xwe yê hundirîn dikêşe. Hemû nexweşiyên meriv li meriv bi awayekî mucedsem rû didin/derdikevin holê. Lawaztirîn halê meriv ê manewî diyar dibe. Kîjan êş ango kîjan nexweşî bêtir bi pêşîra meriv digire êşkere diyar dibe. Meqam, mensib, xirs, jin, pere, hêrsbûn, hesûdî, çavnebarî... helbet dibe ku hemû jî bi meriv re hebin. Lê hinek lawaz in û hinek jî xurt in. Yek jî heye, bi şeytên re serê hemûyan dikişîne. Ya baş ev e ku meriv vê nexweşiya kambax a sereke tesbît bike. Êdî tedawî li gorî

sebr, xebat û berdewamiya te ye...

Bi carekê bi hezaran însan li hember Kabeyê di sefan de nimêj dikan. Mirovên rengî rengî, zimancihê, tebî'etcuda û armancîyek... tenê ji bo Xwedê... ji bo 'efwê.... Tobe û tobe... kes li rengê kesî, kes li dengê kesî napirse, me-raq jî nake. Herwekî mehşereke biçûk e lewre. Tenê dema ku meriv bijî dê bête ferqkirin ku hesteke çawa ye. Ne tê gotin ne jî têtê nivîsîn... hewce jî nake.!

Tevlihevî û perçebûn û aloziya misilmanan li vê derê jî hest û dilînan derdikeve. Wenda dibe. Hêvî li vê derê di asteke herî bilind de xuya ye. Meriv çawa dikare li mala Xwedê berê xwe bide bêhêvîtyê? Ne rast e jî... rê li ber vê dilîne girtiye.

Di nava tewaf û nimêjen Mekkê û Medîne de, meriv serdanpê hest dike ku ferdek ji nava ferdan e. Kes nizane di eslê xwe de tu kî yî, çi karî dikî û ji ku yî. Eva wisa tiştên beradayî û bêkêr in ku nayê gotin. Nasname, nijad, sifet, rutbe... tev di nava toza Medîne de wenda dibin. Baş in ku wenda dibin. Yan na dê îstîfade ji meriv bi dûr keve.

Li wê derê meriv xwe dispêre Xwedê, meriv xwe teslîm dike. Bey'eta Ridwan a sed-sala 21mîn e ev. 'Îbadetêke bê siyasî, nimêjêke bê lewm, diayên bê qisûr û bêhnên bihiştî... û ya herî xweş hêviya dûbare çûyîn û baş îstîfadekirina ji wan deran... amîn.

Medîne

Mescîda Nebî, Mescîde Qibleteyn, Mescîda Kuba, Uhud, Cennetulbaqî... û hîn gelek ciyên taybet ên pîroz li Medîneyê. Medîne

diyarekî medeniyetê ye. Şu'leya mirovahiyê li wê bilind bûye, reng vedaye û veketîye. Ev şu'le li hemû cîhanê reng û dengê xwe qewî bilind kiriye. Îro jî her berdewam e. Ciyê hêviyan e Medîne. Warê dilsoziyê, warê bey'etê, kampeke ummetî ye, ji ummeta perişan re. Resûlê Xwedê li rex xwe dike mêvan her ziyaretvanekî/e xwe. Li gel wî/wê qisse dike, heger îstîdata ziyaretvan hebe di xewnan de bi wî re suhbetê dike. Hê wêdetir dikare bêyî xewnan jî rasterast bi wî re têkiliyekê dayne. Piştî vê serdanê rê û rêbaza jiyanê nîşanî wî/wê dide. Medîne ciyê bêhna Resûl û bi hezaran sehabeyan e. Bêhna şehîdan e. Şehîdên heqîqî û pêşîn ên îslamê di vê derê de medfûn in. Resûlê Xwedê penc wext bi hevalên xwe yên sereke Ebûbekir (r.x.l.) û Umer (r.x.l.) re silavê ummeta xwe digire. Penc wext li Medîne li tenîştê Resûlê Xwedê nimêj tete kirin. Atmosfera ku di mescîda (xalîçeya kesk) wî de zîz dibe nayê gotin. Gotin li wê derê lal dibe. Zêhn disêwire, beden bêdeng, dest ber bi jor û dil û can û çav di axaftinekê de ne.

Dema ku meriv dikeve hundirê Mescîda Nebî mîmariyeke modern meriv pêşwazî dike. Bi her awayî ji teknolojiyê rind hatiye îstîfadekirin. Û ava Zemzemê li her derê... dengê çûkan di hundirê mizgeftê de. Quran li her koşeyekê bi sedan, bi hezaran. Her kesek bi cûreyekê 'îbadetê ve meşxûl û meşbû ye. Bêhneke reyhanî û bayekî pîroz, meriv ji cîhaneke derewîn ber dinyayeke heqîqî dibe.

Li hizûra Resûlê Xwedê, meriv di nava demê de winda dibe. Hertîşt radiweste tenê dil diaxivin, hêstir diaxivin, nalîn û sewtên sade û bêdeng dîkin qareqar. Ew Şehînşahê Mu'ezzem ku bi hatina wî rewşa gerdûnê guherî, li hemberî

te ye. Ew Payebilindê ku te digot ji herkesî bêtir ji wî hez dikim, li hemberî te ye. Te dibihîze û bersîva te dide lê tu nabihîzî. Esselamû aleyke ya Rasûlallah.

Medîne ciyê gotobêja bi nefsê re ye û menzila dîtina hesabên bi xwe re ye... Medîne bibîranîna jibîrbûyîna limêjên bi cime'etê ye. Birînên qutîyayî ye, yên ku têkiliyên bi mizgeftan ve dermankirin e Medîne...meriv li wê derê ji xwe û ji limêjên xwe yên berê şerm dike. Neçûna mizgeftan, nekirina limêjên biwext, gorhiştin û bêceme'et hiştina limêjên li malan û legel cem'etê limêjnekirin... dibin glok û li stuyên meriv digerin. Medîne ji xwewendakeran re rênîşanekek e gewre ye, cihêname ye, rêber e...

Uhûd

Meqbera Hemze (r.x.l.), ciyê cangorî û şehîdiya Mus'ab (r.x.l.)... mala xezebperitîyê. Tofana ezmûna 'ita'etê. Şikandina diranên Resûlê Xweda (s.x.l.), yekem ezmûna giran a misilmanan... meriv dikare gelek tiştên din jî lê zêde bike. Lê Uhûd ew Uhûd e ku bi tengzariya xwe hê jî ziyaretvanên xwe şaş û metal dihêle. Ev der ji 70 şêrên 'ezîz re biye behîstgeh û bi saya serê wan îro em bi baweriyekê di riya wan de dimeşin înzallah... kevirê wê, axa wê, siruştê wê hêj weke berê ye. Bêhna herbê û dengê şûrên şêran zindî ne. Meqbera sehabiyên şehîd li rasta Uhûdê li hêviya dia û firmêskên bawermendan e.

Mekke û Ke'be

“ Ji bo Xwedê Hec û ‘Umrê bi tekûzî pêk bînin....”(Beqere/196)

Dema ku meriv digihêje Mekkeyê, di fikra meriv de tiştên wiha dilebitin; Resûlê Xwedê li vê derê ji dayîk bûye. Li vê derê mezin bûye, zewiciye, dest bi bazirganiyê kiriye, ji însanan dûr, li çiyayê Nûrê di şkefteke vê derê de kemiliye, li ser rê û rêbazên aramiya mirovahiyê, di vê şkeftê de serê xwe êşandiye. Wehya ‘ewil li vî bajarî bariyaye... û hin bi hezaran bîranînên ku em pê dizanin ên di derbarê Wî de, hemû li vî bajarî qewimîne. Helbet her bîranînek kelecaneke û coşiyêke hestewar bi xwe re fîne.

Paşê hêdî hêdî ber bi Mescîda Heram ve... ji deriyekî gewre re meriv derbas dibe. Ke’be, ey Ke’be... meş berdewam e, lewra gelek pêlik, derî, stûn û asteng hene, heta ku çavên meriv bi reşika herî xweşik dikeve. Heyecan di ciyê xwe de ranaweste. Ziyadtir dibe. Ez hatim, waye ew jî li wir e, min pêşwazî dike. Weke li benda min be. Ez jî bi salan li benda wê... Eger ku meriv baş zanibe ku ev avahiya li hember me çi ye divê nefesa meriv biçike. Ke’be, avahiya bi şan û şeref... Xwêya Hz. Adem, Teb’a Hz. Îbrahîm û xebata Hz. Mihemmed (s.x.l.)... ew mala Xwedê ye. Ma jê wêdetir li vê cîhanê çi heye?

Mekke di meşeqet û zehmetiyê de gelekî ji Medîneyê wêdetir e. Weke dewra Resûlê Xwedê îro jî li Mekkeyê li gorî Medîneyê meriv bêtir rastî zehmetiyan tê. Helbet di nava van zehmetiyan de rehmetek jî veşartî ye. Lewra pêwistiyên ku li Mekkeyê têne kirin/divê bêtin kirin gelek in û her yek xwedî taybetiyeke bi serê xwe ye. Tewaf karekî cuda ye li vir. ‘Umre karekî serbixwe ye li vir. Îhram tiştêkî din e, semboleke din û karekî din e li vir. Sefa, Mer-

we, nêrîna Kabeyê, nimêjên bi wext û bi cemaat û w.d. hemû li gorî şert û mercên diyar li vê derê li pey hev têne kirin... her yek ji bo bidestxistina riza Xwedê xebateke pîroz û payebilind e. Di navbera van perestîş û ‘îbadetan de laşê mirov diweste, lê giyan tenefuseke bêhempa bi dest dixe. Ava Zemzemê xwe digihîne hawara westandina laş. Bi vê avê wucûda insan dikeve îstirehetekê ku li gorî hedîsekê “*ev av bi çi niyetê bête vexwarin dê li gorî wê niyetê sûde bigihîne insan.*”

Xweşiktirîn reş ango reşika herî xweşik. Reşikiya wê ne weke ya dilê min e. Lewra ew di orijînalê xwe de reş e. Lê dilê min bi destê min û bi kirinên min reş bûye. Ez hatime bi reşikiya wê dilê xwe spî bikim. Bila ew bêje, na na bila ew nebêje bê dilê min çiqas reş e, ji reşiyên ku min pêdakirine. Heger ku ew bêje ez ê rezîl û rusway bibim. Heke dîtina wê meriv lal neke, meriv nexweşekî lal e qey. Heybet û rexbet li ser wê ye. Nîşaneyê sebatê ye. Mala Xwedê ye. Kî û kî li dor wê neçûye û nehatiye? Hemû hezkiriyên me di wê derê re derbas bûne. Di serî de Muhemmed-ul Emîn...

Tê gotin ku dema cara ‘ewil meriv çav bi wê keve meriv çi diayê bike tête qebûl kirin. Ez gelekî fikirîm. Ez çi diayê bikim. Paşê min wiha biryar da. Azadiyeke ebedî... Ma meriv roja heşr û mîzanê bi hêsanî ji hîsab û kîtabê rizgar be, çi jê mezintir heye. Armanca hebûna me jî ne ev e gelo?

Nimêjên li Hember Kabeyê: Dem Raddiweste

“Di wê de nîşanên aşkere, meqamê Îbrahîm heye. Her kî bikevê bi ewle dibe.

Çûna hecê li ser însanê ku bikaribe here, ferzeke Xwedê ye. Her kî jî wê mandele bike, vêca birastî Xwedê ne hewcedarê alemê ye.” (Alî Îmran-97)

Bi rastî jî li Ke'beyê di dema nimêjê de dem disekine. Weke ku hemû hebûn dikevine huzûrê, aram û bi lerz. Deng tenê ji melayê ku Quranê dixwîne bilind dibe. Dengê ku dilan zîz dike, Ke'beya ku li hember sekiniye, bi sedsalan, hazar salan e ku wiha bênavber, di cî de sekiniye; weke ku mîna xwe dilên mumîn jî sabit, muqîrr û bi wefa sekinandî dixwaze. Ango Xwediyê Ke'bê wiha dixwaze. Naxwaze ku dilên mumîn geh xwar, geh reş, geh wiha û wisan be. Yekahengî û pirwefayîyê dixwaze. Nimêjên li vê derê têne edakirin, ne mîna barên giran in, berovajî mirov naxwaze ji nava wan derkeve. Nimêj li vê derê wateyekê li meriv dike û weke xwe meriv jî watedar dike, hay û baya merivî ji merivî re vedibêje. Nimêj li vê derê tofaneke behîştî ye ku meriv naxwaze jê xilas bibe. Dia her aliyê nimêjê radipêçe, ling pêxwas, aqil pêxwas, dil pêxwas... hemû xwestek û daxwaz pêxwas dimeşin, ber bi dilovaniya Îlahî ve...

Tewaf

“Bêguman mala pêşîn a ku (ji bo ‘îbadetê) ji mirovan re hatiye avakirin a li Mekke (Ke'be) ye, cihekî pîroz e û ji bo xelkê cihê hîdayetê ye.” (Alî Îmran-97)

Di navbera tewaf û gerdûnê de têkiliyeke xurt heye. Roj dizivire, dunya dizivire û gerdûn dizivire. Di tewafê de ev temsîliyet derdikeve pêşberî me. Komstêr û atom û hemû hebûn tewafê dikin. Însan jî gerdûneke biçûk e û bi

tewafa xwe piştgiriye dide gerdûnê û yekser perestîşa kaînatê dipejirîne û mohr dike. Gelo hemû hebûn di huzurî û hurmetê de û di tewaf û perestîşê de bin, ev însanê nankor jî tolaz tolaz li gorî nefsa serkêş bigere û neçe sucûd û tewafan, çiqas bêwîcdanî û bêwefayiyê dike? Di tewafê de tofana hestan heye. Di nava hezaran mumînên dilpak de, meriv dibe dilopek av û di nava behrekê de dizivire. Li vê derê meriv hest dike ku mûmîntî serfîraziyeke mezin e. Aîdiyeteke bêhempa ye, azadiya hiş û wicdanan e. Meriv di vê coşê de ne tenê ye, ne xerîb e û ‘acizîyê nakêşe. Lewra weke ku meriv li mala xwe be. Yekîtî û yekahengî heye. Mansib û rutbe bi kêrî tiştêkî nayên. Şukur ku nayên...

Îhram

Îhram wekheviya mirovahiyê temsîl dike. Ji bilî du potên spî tiştêk li ser meriv tune. Herwekî ku meriv kefenê xwe li xwe kiribe. Ferqa feqîr û zengîn, ferqa biçûk û mezinan namîne. Eger meriv rind jê îstîfade bike gelek wateyên îhramê hene...

Se'y

“Bêguman Sefa û Merwe ji nîşanên Xwedê ne. Newxwe kî bi sedema Heccê yan jî bi sedema ‘Umrê here seredana beytê, li serê tu guneh nîn e ku di navbera herduyan de sa'yê bike (di navbera wan de here û were). Kî jî dilê xwe bixwaze qenciyeke bike, bêguman Xwedê şukurdar e, zana ye.” (Beqere-158)

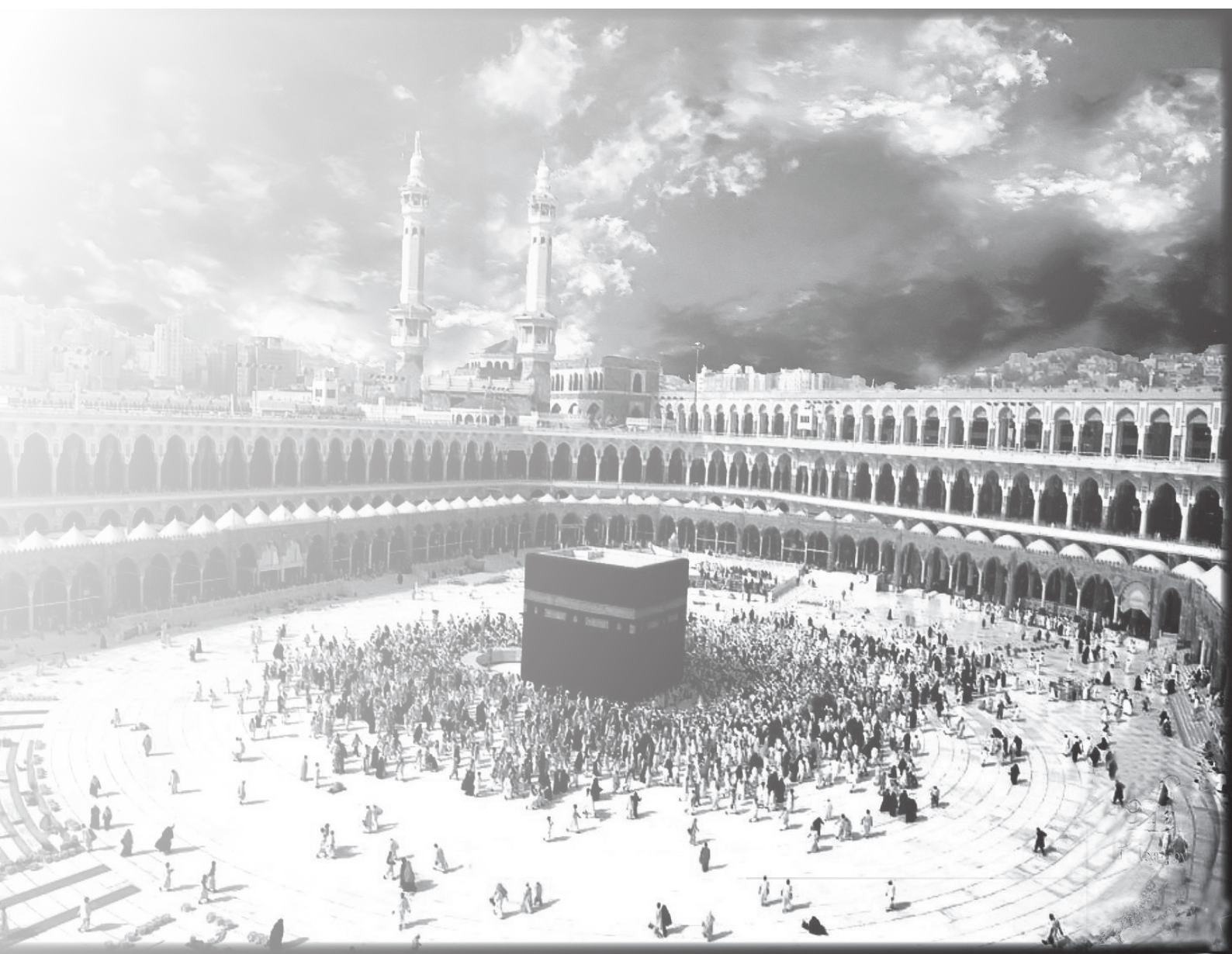
Zîndîkirina bîranîna Hz. Hecer e, ku ji bo pitikê xwe Îsmail li avê digeriya û di navbera Sefa û Merweyê de bi tatêl diçû û dihat. Se'y, danasîna şefqet û dilovaniya Hz. Hecer e. Meriv jî di vê meşê de weke ku li xwe bigere,

li rastiya jiyan û axretê bigere, li îdealên heqîqî bigere û bixwaze van daxwazên pîroz bi dest xe... meriv bi îştîyaq li xelasiya xwe digere û bi vê temsîliyet û bi vî şiklî pêdiviya dilovaniya Xwedê di dilê meriv de peyda dibe û meriv weke dîtina Zemzemê ji Hz. Hecer re, hêvî dike ku rehma Xwedê ji xwe re teqez bike. Piştî ku Se'y diqede por têne jêkirin. Ev jî teslîmiyet û dilnizmiyê temsîl dike. Mirovê bawermend difikire û niyet dike û dibêje ya Rebbî! Ez porê xwe jê dikim, lê Tu zanibe eger hewcedarî hebe ji bo Te ez bi hêsanî dikarim serê xwe jî jê bikim. Teslîmiyet...

Meriv Çi Bike Baştir e?

Li gorî qene'eta min, du amadekarî

divên. Yek berî çûyînê û yek jî li wir. Berî çûyîna wan deran meriv pisîkolojiya xwe li gorî wan deran amade bike gelekî baş e. Nimêj û te'etên meriv têkevin pergalekî, rind e. Xwendina Quranê di serî de, jiyan Resûlê Xwedê, dîroka Mekke û Medîne, herbên sehabîyan û hîn gelek agahiyên din... *Mûcîzata Ehmediye* ya Bediuzzaman li Medîne bête xwendin, gelekî bi xêr û ber e. Herwiha di serî de *Cewşen, Delailûl Xeyrat* û hîn gelek diayên din meriv bi xwe re bibe, di ciyên ku ziman xwe ji bîr dike, alîkariyê didin diayan, xwendinan û xwestekan... Li wê derê nimêj illehîm divê bi cem'et be û heta ku ji meriv tê meriv xwe nêzî sefa pêşî bike. Axaftin, ger, xwarin û razaneke pir hindik...

Îstîqbal, Kesret û Wehdet

Binefş Bingol

Qelebalix im
Ji kesretê wehdet vêsîyaye û
Li serê çiyayekî bilind venîştî dixuyê
Dûr...
Di hundirê min de asîpezîrî dilive û deshilatdariyê dixwaze
Ji dêleva ku ber bi *yekê* ve bimeşim
Qelebalix li min rapirsîyan vedikin
Nahêlin
Şîbak bi şîbak li xwe digirim
Serma ye dil
Esrar e li dil
...

Ji gengeşîya qelebalixiyê, di nava xwe de
Xwe wenda dikim
Ji bêhuşîya nefsa bê însafî
Cotkariya *gelekan*
Pêşîyê li *yekê* vedigire
Ez li ber xwe, li ber pozê xwe
Dest û lingên xwe nabînim
Tevî ku çavên min vekirîne jî
Hêstir min ranakin ser piyan
Awaz li min dernakevin xwedî
Kesret roja yekîtiyê
Di 'ecacoka xwe de winda kiriye
Stûr bûne ferşên li dor dil girtî
...
Dil, dîl
...

Îqbalê îlahî li min xwedî dernekeve
Îstîqbala min li min xwedî dernakeve
...

Em Çima Xwedê Nabînîn?

Ehmed Zirkî

Pirs: Em Çima Xwedê Nabînîn?

Bersiv: Xwedê, aferînerê gerdûnê ye. Jiber firehiya gerdûnê û leza firehbûna wê, ew bêsinor tê nasîn û tê danasîn. Mirov, li ser gerestêrka cîhanê dijî; Cîhan di nava gerestêrkên Rojê de, Roj jî di nava stêrkên Kadizê / Kakêşanê de cî digre. Jimara kakêşan bi trîlyonan e. Temenê gerdûnê li derdora 13,8 mîlyar salan e.

Dîtin, bi navgîniya çavan û alavên wekî wan, pêvajoya ji hev veqetandina reng û şeklên hebûnan e. Bi alîkariya çavan ve têgihiştina hebûna tiştan û hîlbijartina wan e.

Biqasî ku ji pirsê tê fehmkirin, qala sînor an jî qadên dîtin û nedîtina çavên mirovan tê kirin. Mîna kutê zanîn, hêza dîtina çavan, têra dîtina her dûrahiyê û her cûr hebûnan nake. Mirov, bi hemû endamên xwe ve niştecihekî cîhanê ye. Sînor û hêza dîtina çavên mirovan, gelek lawaz in. Em tiştên pir piçûk (xurde û hûr), xêra xurdebînan (mîkroskop) dibinin, tiştên ezmanî jî xêra teleskopan. Mirov, bi rohnahiya çavên xwe tenê, ne dikane gerdûna xurdebînî bibîne,

ne jî dikane ya ezmanî. Ligel van çav, dilînan jî nabînîn; elektrîk jî li ber çavan xuya nake. Lê, di nava mirovan de li ser hebûna evana, ti şek çênabin.

Îcar em werin ser mijarê... *Xala ewil*, divê bê zanîn û were bîranîn ku Xwedê Teala, di alema şehadetê de hem aferînerê gerdûna

xurdebînî (mîkroskopîk) ye, hem jî ya ezmanî (astronomîk) ye. Dema ku mirov, mezinbûna ev herdû aleman difikire, sinordarbûyîna hêza çavên xwe baş ferq dike. Yanê çavên mirovan, ji bo dîtina her tiştî, bi awayekî bê pîvan lawaz in. Heke mirov gerdûna melekût, berzax û axretê (vejîn, sîrat, behîşt û dogeh) jî bîne bîra xwe, di vî warî de dê wateya qels bûna

çavan baştirîn fehm bike.

Xala duyem, huner û hunermend, ji hev cihê ne. Xwedê, ligel xemilandina bi peyaman her hebûn bi huner, bi pîvan, bi wezin û bi rêkûpêk afirandiyê. Xwedê li ser her hebûnê, nîşaneke xwe ya taybet daniye. Her aferîş, xwerû û watedar e. Ji bo vê yekê her afirandiyek bi serê xwe herî kêr peyamekê dihundirîne; her hucreyek, herî hindik danasîna navekî Xwedê pêk tîne. Her zindiyek, bi serê xwe nameyeke Xwedê ye; bi sazûmanîya xwe û bi rêkûpêkbûna xwe, peyxa û nameyên li ser xwe didin xwendin. Dema ku mirov bi vî çavî li derdora xwe dinihêre, bi awayekî eşkere her tiştî bi mohreke taybet, bi îmzeyeke xusûsî û hunereke şaşwaz kirî dibîne.

Mirov, ji taybetmendiyên li ser hebûnan û ji hunerê çêkirina wan, ji endazyaryariya ku hatiye bikaranîn, hunermendê wan ê awarte, yê ji rêzê der dibîne û nas dike. Xwedê Teala, digel danasîna xwe ya di wehîya semawî de, bes bi hunerên xwe û bi nav û peyamên xwe yên li ser hebûnan neqşandî xwe dide zanîn û dide xuyakirin; bi her alîve bi çavên rohnahî re xuya dibe û ji aliye zanyaran ve fehm û seh dibe.

Heke em vê pirsê bi çend mînakên an jî bi çend têgehên binirxînin û bibersivînin ez wisa texmîn dikim ku, dê mijar bi şewazeke zelaltirîn were fehmkirin û dê bi şeweyeke îqnaker were sehkirin; bi wî awayî jî dê ti tişt veşartî an jî niximandî, nemînin:

- Bi bêjeyan hevokên tîn sazkin; bi hevokan nivîsar an jî gotarên tîn amadekin. Di nivîsarekê de an jî di gotarekê de, ji şeweya hilbijartina bêjeyan bigre, heya şewaza bikaranîna wan, ji hevokan bigre heya nivîsandina nivîsaran an jî gotaran hemû taybetmendî, kesayet û hunermendîya xwediyên wan nîşan didin û bi awayekî xwerû wana naskirin didin... Ji bo vê yekê, ger yek rabe bibêje “ez sazkarê van hevokan

nabînim; loma jî nivîskar tune ye,” her kesê fehmbike ku ew mîna fehmkora, ji aliye têgihiştinê de kor maye.

- Çi yê fîzîkê, çi yê kîmyayê yan jî yê matematîkê (û hwd.) be, nivîskarê kitêbekê, wekî tî zanîn ne di nava rûpelên kitêbê de ye, li derveyî wê ye. Ji bo vê yekê, daxwazeke wekî “*di nava rûpelên kitêbê de pirtûknivîs nîşan bide!*” xêlet e. Jiber ku berhemek, hilberînerê xwe hew nîşan dide, nahindurîne; ne ku bi cîsmên di nava pelan de, bi şeweyê û nîşanên wî yên taybet wiya nîşan dide. Ew kitêba, bi hunerên li ser xwe neqşandî, bi şewaza nivîsandina xwe, bi hemû taybetmendiyan xwe yên wêjeyî, hunermendê xwe, kitêbnivîsê xwe nîşan dide; lê bi xwe ti car nikane bibe nivîskarê xwe.

Wekî tî zanîn, kitêbên ku tî amadekin, ji tîref nivîskarekî ve tî nivîsandin. Nivîskar, ne nivîs e, ne kitêb e; ew, kesê ku kitêb nivîsandiyê ye. Kesayet an jî hunera wî, di nava kitêbê de, bes bi îşarî, bi manewî xuya dibe. Ji bilindbûna asta hunera berhemê, ji balabûna hêza pênuşê, nivîskarê wê tî fehmkirin û naskirin. Ji hunera xwenîşandayî, mirov hew dikane kesayeta hunermend texmîn bike, ast û bilindbûna hunerên wî biçepekîne û nîşan bide, ewqas. Bi gotineke din, hunermend, bi hunerê xwe ve, di nava berhemê de ye; berhem, bi girîngî û girîngbuhayîya xwe ve, govan û şehdeyê hunermendê xwe ye.

- Venivîsên kompîtoran, bernameyên wana didin şixulandin; kompîtor, di bidestxistina agahiyan de alikariya mirovan dike. Lêbelê mirov digel van rastiyan, nikane di nava wê qaseya kompîtorê de, yan jî di nava wê venivîsa lêsuwarkirî de, yan jî di zikê monîtorê de (û hwd.) li endazyarê ku ew kompîtor bi tevahî amade kiriye bigere û wî bibîne! Jiber ku endazyar ne beşeke ve alavê ye ku di nava wê de be! Rasterast çêker û amadekarê wê ye û ji wê cihê ye. Ji bo vê yekê heke kesek di vê qadê de jî bibêje “ez di

nava kompîtorê de endazyarê wê nabînim; ji bo vê yekê wisa wê tune ye,” dê her kes fehm-bike ku ew kes, ji hişmendiye dûr e û dûrî êqil tevdi gere.

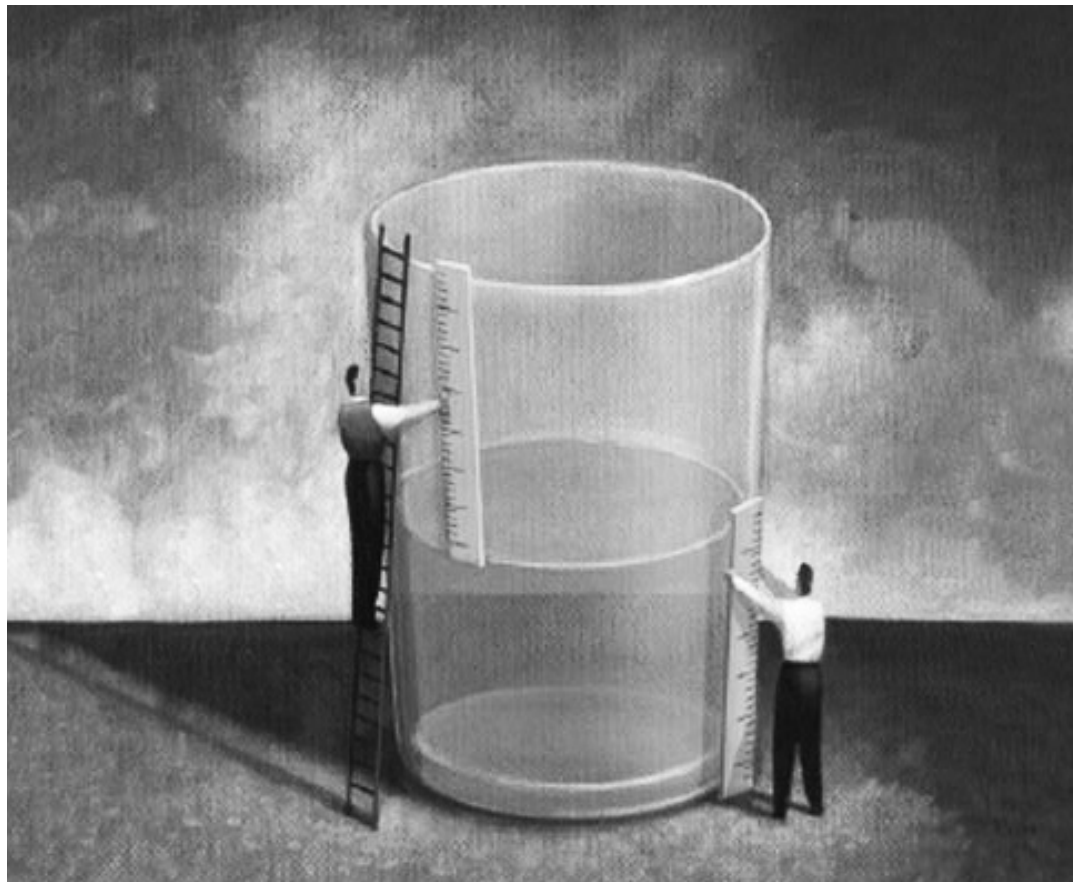
- Dema ku nîgareke bi huner li ber çavan be, mirov dizane ku bi sere xwe çênebûye; bi firçeya nîgarvanekî jêhatî hatiye xêzkirin an jî boya xî kirin. Cardin mirov dizane ku, nîgarvan jiber ku, ji wêneyê cihêtir û cûdatir e, di nava wêneyê de bi cîsmanî xuya nake. Lêbelê ew wêne, bi her taybetmendiye xwe ve, nîgarvanê xwe û hunermendiya wî nîşan dide. Îcar yek rabe, bibêje: *“Ez di vê nîgarê de nîgarvan nabînim; ji ber vê yekê ti nîgarvan tune ne,”* wê çaxê tu yê baş fehm bikî ku muwazeneya aqlê wî ne li cî ye, an jî bi tevahî xera bûye. Lewra, heke li koşeyê jêr yê nîgarê binihêriya dê înzeya nîgarvan bidîtya, an jî li şêweya bikaranîna boya xî û firçeyan binihêriya dê terza wênesaz a xwerû ferq bikira.

- Di vî warî de mînakeke din jî telefona desta ye. Hostayê ku vê alavê çêdike, helbet li derveyî wê ye. Yekî ku di hindur bihîstokê de li hosteyê wê bigere, wekî ku dê were texmîn kirin, tiştêkî nabîne. Ligel vê rastiyê, heke kesek rabe bibêje: *“jiber ku ez di zikê telefonê de hostê wê nabînim, ev telefona ji teref ti kesî ve nehatiye çêkirin,”* ev gotin, elameta nexweşbûna wî ya aqlî ye, an jî elameta bêtotikbûna wî ye. Bi van nîrxandinên ne mantiqî, dê xwe bike hênêkên aqilmendan

Wekî van mînakan Xwedê Teala,

ligel cîhan û sîstema rojê û komstêra kadizê, aferînerê gerdûna cîsmanî giş (û ya xeybanî / mîsalî y)e. Her çiqas çavên me Xwedê nebînin jî, bi hemû kakêşanên xwe ve ev gerdûn, bi her parçe û beşên xwe ve, hebûn û hunermendiya Xwedê nîşan dide. Bi pîvana xwe ve, bi pergala xwe ve, bi ahengdariya xwe ve, mor û înzeya Çêkerê xwe nîşan dide.

Li aliyekî din ev cîhan, qada ezmûnê ye. Heke Xwedê Teala ji teref hemû mirovan ve bi awayekî eşkere bihata dîtin, dê ferqa serkeft û binkeftan nema û wateya îmtîhanê ji holê rabûya; dê her kes mecbûrî pejirandinê bibûya û bivê nevê dê her kesi qebûl bikira. Ango dê Ebû Cehîlê ruhkomir û Ebûbekirê ruhhelmas, di heman sewiyê de bimana û ji hev nehatana veqetandin. Bi vî awayî jî dê raza teklîfê xirab bibûya.

Nanê Paleyan

Zafer Açar

Roj tê nîvro. Ji kekelê diyar dibe ku îro dê gelekî germ be. Ji bo kesên li ber tavê dixebitin roj dê gelekî dirêj be.

Serê sibê zûtirî, pale radibin, diçine nav zeviyê. Ew dest pê dikin hinekî dixebitin paşê tav dertê. Ew piçekî bêna xwe didin, dasên xwe tûj dikin û dîsa radibin dixebitin heta dema taştêyan. Dema taştêyan ew di derdaneke mezin de nan hûrî nav mast dikin û avê berdidin ser. Nanê hûrkirî dixwin. Paşê ew radi-bin heta firavînê dixebitin.

Dayîka min piştî ku xwarina paleyan hazir dike, bangî min dike:

-Kurê min were nanê pala bihere!

-Temam dayê.

Xwarinê naxwim, gotina diya xwe nakim, diya min para min jî dixê nav xwarina paleyan û tenbî dike:

-Tevê wan xwarinê bixwe, xwe birçî nehêle.

-Temam dayê.

Birçî diçim; di destekî xwe de tûrê nan û savar û satila avsirê, di destê din de cêra avê, hişk digirin û bi rê dikevim. Geh diçim geh disekinim, geh rûdinim geh radibim, rê dibirim, kurt dikim dirêj dikim, girekî diborim girekî din dibînim, giran li ser girên din dijmirim. Rêya dirêj rêya kurtebir didim ber hev, meşa wê zehmetir be jî dikevim riya kurtebir.

Sifrê rast dikin, hemî pale destê xwe dişon û dora sifrê dicivin. Hem xwarinê dixwin hem ji hev re behsa meseleyan dikin. Yek behsa simbêlê yekî dike yê din dikenin. Yekî din behsa goştê dik dike. Du hebên din piştî ku goşt ji sersingê dişimitînin, şert digirin. Li ser dikekî şert digirin, piştî xwarinê, hêj cigareya wan natemire yek ji yê din dibe, dikenin.

Çavê xwe li deverê digerînim. Navê derdoran bi bîr tînim. Navê hinekan dicibînim, ê hinekan ecêb dibînim. Bêhna axa hişk hildidim. Disekinim, birçî dibim, diwestim. Piçekî bêna min tê ber min dîsa dimeşim.

Ji dayîka xwe goşt dixwazim:

-Dayê goşt.

-Goştê çi?

-Madê min diçe goşt.

-Li malê goşt tune.

-Dayê ji min re goşt çêke.

-Kurê min ez ê te re goşt ji ku bînim. Bêje bavê xwe.

-Dik.

-Dikê çi?

-Dikî serjêke.

-Niha nabe. Sibê paleyê bixebitin. Wê çaxê tu jî tevê wan bixwe. Jixwe tê nanê wan biherî.

-Nabe! tê niha serjêkî.

-Nabe!

...

Ez dibim çil pare xwîn. Yeke min yeke diya min, ez satilek av di kulfika tendûrê re berdidim. Bi carêkê tendûrê sar dikim. Diya min dide bistê, ez çilpaz didim.

Palê ji hev re henekan dikin, meseleyan dibêjin, di kîjan pêyî de honaz kî be ew distirê. Disekinim, cixareyan vêdixin, bédeng dimînin, dixebitin, xar dibin û rast dibin. Diçin serî, vedigerin û dîsa diçin. Bavê min piştî xwe rast dike, ji dûr ve reşekî dibîne. Ez ji dûr ve reşekî dibînim. Ez nêzîk dibim, bavê min li rûyê min dinihêre, dibişire. Ez tiştêkî nabêjim. Xwarinê datînim û diçim li ber siya wagonê rûdinim. Bavê min dipirse:

-Tu westiyayî?

-Na.

-Destê xwe bişo, were tevê me nan bixwe.

-Min xwariye.

Paleyek gazî ser sifrê dike, naçim. Qey şerm dikim. Yek navê min dipirse, nabêjim, yek henekê xwe dike yên din dikenin.

Xwarina xwe dixwin. Derdanên vala berhev dikim, dixim nav tûr û berê xwe didim gund.

Kurteceribînên Nîvparçeyî

M. Zahir Ertekin

“Ez Mame di Hikmeta Xwedê da”

Fereh û keyf û tesellî me di dil da tune ye

Dilê vê dinê nexweş e. Bêhneke xerab xwe bera kûrahiya qelafeta dilê vê dinê daye. Parzemîna me gera xwe ya samîmî rawestandî ye. Dil ji hikmetê bêpar maye. Ne dinya ji dilê xwe û ne jî dilê dinyayê ji laşê ku tê vezelandîye tiştêkî fam dike. Îro, evdem û ev serdem serdemeke lal û kor e. Kes nizane kî li ku û çawa bi kê/kî ve dide. Dil mehzûn û mecruh e li ristan. Dilên pak tijî toz û xubar bûne. Dilen saf nesaf bûne. Dilên dan nadan bûne. Hemû li kolanên vê esrê, sergerdan, ‘eware û pejmûrde... heyhat! Dilo hawaar...

Digirîm li kolanên sedsala bîstan. Dibetilim li şaxên vê dema bê bostan. Diwestim li taxên vê qirna bê gulistan. Sed heyf û mixabin ku hêviyên mirovahiyê yek bi yek rijîyan, çirûsîn. Yek bi yek bar kirin hizrên dadwer û perwerdedar. Yek bi yek bêtî ku ji mesûlên xwe xatir jî bixwazin...

Ne cot bi cot belkî kom bi kom ji holê radibin xesletên mirovahiyê.

Hate herifandin dad...

Hate bînpêkirin ‘edalet...

Hate rûxandin wesla hêviyên şênbar...

Û mehzûn im li diyarê bav û kalên xwe, di nava kaviyên îroyîn û gumrahên duh de...

Biratî an edebiyata biratîyê?

Biratî kaniyek e ku di newaleke teng de asê ye, li ber sikratê ye. Luqmanê Hekîm hate serê û destvala vegeriya. Herkes li ser meytê xwe digrî û *cehni-ma yên mayî ne*, li ser vê axê... biradostî nemaye, wefa di binê cehlên bînpîs de reng û rûyê xwe bi meslehetên şexsî û bi berjewendiyên genî ve guhertiye. Kirasê ku bêhna mirovahiyê jê dihat, ne tenê qetiyayî ye, herwiha kevn, gemarî û rengreş li ser bedena miriyên zindî yekser xwe li ber çavan raxistiye. Biratiya ge-

lan bûye kambaxî û dijminatiya gelan. Projeyên ku li ser mirovên vî welatî têne tetbîqkirin, çi bi destên ên jixwe xuya, çi bi destên biyaniyan tev bêhna barûtê difûrînin. Meriv êdî nizane kî dost e kî dijmin e, kî heval e û kî tenê ji bo menfî'eta xwe rêheval e. Aramiyê skût kiriye li vî welatî. Bêhna Helepçeya şehîd ji bajar û bajarokên me difûrin. Roj dema ku li vî welatî serê xwe bi hemû dilovaniya xwe bilind dike, bi nêrariyên welatê min, bi huzn û şîn berê xwe dide roava û heta li ser me re diçe bêhteng û bidûxan e.

Guh mede edebiyata biratiyê. Ev edebiyata sedan salan e. Ne yekem car e ku em bi vî edebiyatê têne xapandin.

Qenc-Qencî

Kesên ku qedrê rih û dilê xwe dizanin, bi her awayî ji yên ku nizanin bi qîmettir in. Kesên ku xwe ne tenê ji bedenê dihesibînin, herwiha hay ji can û giyanê jî hene, muqtedîrtir in ji kesên ku tenê hay ji bedena xwe heyî. Mirovekî ku giyana wî ne di bala wî de be –halbûkî espi-riya jiyanê giyan e; beden tenê qalikê can e – nikare li ser rastiyeke heqîqî, rast û dirist bimeşe heta roja mirinê. Yên ku haya wan ji giyanê wan hene lêbelê giringiyê nadine vî rastiya xwe; ne xwediyan rastiyan pêbawer in. Ji vana re jî dibe ku her roj cejn be... lewra pê li giyanê xwe dikin û jiyanê bi rê ve dibin. Herwisa xawênbûn, sinc, rewîşt û etîk jî pir ne di bala wan de ye. Berê xwe dabin kîjan hedefê bidestxistina wê ji wan re girîng e û her kes/her tişt dikare di vî riyê de ji wan re bibe amûr û alav û amraz.

Hawirdor bi mirovên nêtniximandî dagirtî ye. Meriv zû bi zû nikare herkesî nas bike. Têkiliyên ku bi meriv re têne danîn, dikare bi gelek rûyan ve niximandî bin. Bi dehan caran tu baweriya xwe bi zahiriya kesan tînî ku pêwendiyê baş li gel te datînin, lê di encamê de dilşkestî û heyalxirakirî dibî. Loma êdî mirov ji kesên ku tenê li ser rewşa xwe ya rojane, dinyewî

û bedenî disekinin, didin û distînin, ditirse û weke peyveke tirkî êdî; *dema ku dev ji şîr şewitî meriv pif dike mast jî.*

Bi rastî jî baş û nebaş pir tevlihev bûne. Rastî û xerabî gelek caran bi heman şeweyê xwe li mirovan digire. Kesekî ku tu bi gelek aliyên mîna xwe dibînî, di asteke herî bilind/dawî de sitirî û kelemên xwe yên xayînî bi te ve dike û giyan û ruh û can û ceger tev li te parepar dike. Bi heftan tu bi ser xwe ve nayê.

Dema tu li civatê dinihêrî kesek ji kar û xebata ku pê re mijûl e, ne razî ye. Tu dibînî ku

herkesek bêyî zehmetiyan dixwaze di pêlikên serkeftinan de zû bi zû hilkişê. Yên ku bi karê ilm û zanist û perwerdehiyê mijûl in, dixwazin bi firê bikevin, bêyî ku tûrikê xwe yê zanînê tijî bikin, bilind bibin; bêyî ku baskên xwe yên ilmî kedî bikin. Netêrbûn û bêtetmîniyeke bi vî rengî ya ‘ecêb heye ku ji bo dahatûya gelan û şexsan xetereke gewre ye. Însan dema li gorî afirîş û fitratê tevnegeve helbet dê serê xwe li gelek zinaran bixe. Helbet dê şer û pevçûnek derkeve di navbera wî û cîhanê hetta gerdûnê de.

Belê, jiyan dayîna herî pîroz a Afirandêr e ku di hundirê wê de gelek cewher, raz û gencîne veşartî ne. Helbet di fitrata însanî de hatiye bicihkirin ku li pey van gencineyan bikeve. Îja di vê lêgerînê de ne şert e ku herkes bi ser keve an di pîleyên serkeftinê yên herî bilind de be. Ya girîng ev e ku herkes li gorî îstîdada xwe tevbigerê. Heqê vîna xwe bide. Nekeve di nav alozî û tiraliyan. Di vê navberê de ger ku serkeftin li dû hev hatin baş e, lê ku nehatin jî, eger ku mirov tişta ku ji dest hatibe kiribe, teqdîr ya Xwedê ye û tewekul pêwîst e.

Mixabin rewş ev e

Her kes li ser meytên xwe digirî û guh ji yên din re girtî ne. Her kes li pey mafên xwe ne û mafên kesên din ne di balê de ye. Her kes li ser neheqiyên ku lê hatine kirin radiweste û bes. Jiyan yek alî nîn e lê herkes li ser aliyekê wê tenê radiweste. Loma jî serkeftin nayên bi dest xistin. Dil ji hemû bêînsafîyan re girtiye. Deriyê bertekên xwe tenê li wan kirinan re vedike ku li wê/wî hatine kirin. Rewşa ku mirovên îro tê de dijîn, li ser hîmê berjewendiyê ava bûye. Kes deriyê dilê xwe ji xemên kesên din re venake.

Gava doza mafê xwe dike, cîhanê li gorî xwe bi sînor dike. Li ser şewata gundê xwe digirî û ne di bala wî de ye ku gundên cîranan jî tev hatine şewitandin. Li mafê peçeya xwîşka xwe digere lê ne di bala wî de ye ku zimanên cîranên wî bi dehsalan hatiye qedexekirin. Li xwe tenê dipirse, li dor xwe tenê dizivire û xwe di navenda cîhanê de dibîne, dihesibîne. Heta ku tiliya wî neşewite axîn ji kezeba wî

nafe. Dema ku feryad pê ket, tete zanîn ku ziyan hêj nû gihaye wî. Li ber kesî neketiye, li ber mirinên tu kesî mehzûn nebûye. Li hember zordestiyên ku li xelkên din tene kirin, tu carî şilî bi dor çavên wî neketiye. Lê dema ku dor hate ser wî qiyamet radibe û dixwaze ku hemû mirovahî ji bo wî rabin ser piyan. Na birako! Na. Ne wiha ye. Tu kes îroj ji bo te ranabe ser lingan û xwe tev nade, naleqîne. Lewra dema ku yên din dişewitîn qet ne di bala te de bû.

Dema ku agir bi ser ezmanê vî welatî diket (*hê jî berdewam e*), welew di dilê te de jî rehme xwe neleqand/xwe tev neda. Îroj neheqiyê xwe dirêjî te kir, ev tiştekî siruştî ye ku qeder hukmê xwe îcra dike. Sibe jî dê dor were hinekên din. Lê ji ber ku tu, tu carî li hember neheqiyê tevnegeriyayî û her û her te tenê li gorî menfe’eta xwe hereket kiriye, dê tu kes neyê hawara te. Di heman demê de neheqî li gelekên din jî tene kirin, bajarokên xelkê têtin talan kirin; lê hê jî dengê te tenê ji bo êşa te derdikeve. Loma qet alikariyê ji kesî nexwaze û mafê te yê xwestinê jî nîn e.

Bo çi ‘ecêb?

Xewnên min êdî di hêlekana Kurdistanê de nayete dîtin; di şevên vî welatî de nakevim nava bexçên gulan, çavên min nayên girtin bi aramî û sibehan çavên xwe di dawa vî welatî de venakim êdî. Bo çi ‘ecêb?

Dil bi talan û fena...

Toveke dil. Lê di hundirê vê tovê de gerdûn veşartî ne. Hed û hesab ji vê tovê re nîn e. Fersend û gengaziyeke bêhempa û bê ser û ber a hezkirinê di nêva vê tovê de bi cî ye. Dema ku bixwaze hez bike, tu rê namînin ku li ber vê potansiyelê venebin. Lewra muemmaye-ke wisa ye ku, çi tê ber, dide ber xwe û bi xwe re dibe û tîne.

Dil e, qelb e ku təkiliya însan bi gerdûnê re ava dike. Bi cîhanê re, bi welatê xwe re, bi bajarokê xwe re, bi malbata xwe re, bi hevalê xwe re û bi xwe re...

Dil e, ku car caran vir de wir de baz dide. Bê qerar e. Cî û war jê re nîne. Hilnayê di cîhanan de, sergerdan xwediyê xwe li deran digêrîne, dibe û tîne. Car caran li deşta huznê konê xwe vedide. Tu dibînî ku di vê şînê de muslixek ji çav re vekir û giriyê dil ji çavan re derdikeve der. Weke spîkerên li ber ekranan... ew dipeyive lê amadekarên vê peyvê ne ew bi xwe ye. Dil jî ji ber ku ne li ber çavan e, şadiya xwe û şîniyên xwe li ser rûyê însan berepêş dike. Yanê ser çavê însan bi her endamekî xwe ve weke ekrana televizyonê ye. Di tennûra dil de çi bikele bêhna wê dide rûyê însan.

Di temennayan de dil car caran ji bêtêbatiyê di qaba xwe de natevize. Her wekî ku sirreke ezêlî pê dabine jiberkirin, bi kirin û dîtînen xwe ve zextan li can dide û bi ser rewşa xwe dikeve:

Ma gelo rojek dibit can ra huzûr dil ra tebat

Ahîne derd û qetanê li me ker kirye ciger

Wesfeke girîng a raza dil, jiyaneke lamekanî û lazemaniya wî ye. Dema ku razek li ber dilî vebe, qeyd û bend jê re namîne. Li hespa bedena xwe siwar dibe û berê xwe dide şerq û xerba dîrok û pêşerojan. Li diyaran nasekine û li meknan na'arqile. Dema razên watedar jê re vebûn, divê can/beden jî karibe jê re mêvandariyê bike. Yanî bi rehim be, dilovan be, li ser xwe be, jîr be, zîrek be û karibe barê dilê xwe hilgire. Bi vî awayî dema ku can û dil ji hevdu re yar bin, bihar e:

Ji 'alema wucûdê ger dil ji min ra yar bit

Di baxçeyê dunê da her ew bes e ji min ra

Navenda ger û geşt û seyrana dilînan çawa ku dil e, wisa jî navenda raza menewî ya ku bi bûûdên xwe yên bêdawî ve vedibe dil e. Herwisa navenda rasteqîn a însan jî dil e. Di dil de xaîle dilebitin û kêfa wan li ser rûyê însan

dide der. Yan jî hez û dilovanî di dil de dike bilqîn û paşê bi ser rûyê însan de xuya dibe, dide der. Dîsa, navenda însan bi xwe jî dil e. Û tenê dil dikare Xwedê bizane, Xwediyê xwe nas bike, seh bike û hest bike. Ne dil be tu pîvanên ilmî û zanistî nikarin vê rastiyê seh bikin û biçespînin. Lewra sehkirina Xwedê, sehkirina gerdûnê jî bi xwe re tîne. Her tişt jî bi vî awayî ji tariyeke kûr difilite û rewneqdar dibe.

Dil behr e we sed hezarî mewc in

Zahid çi xeber ji behra mewwac

Mîna dendikekê ye dil. Di hundirê vê dendikê de gerdûn veşartî ye. Potansiyeleke evînê têde barkiriyê. Herwiha destebirakê cismî, mirovî yê herî nêzîk e dil. Guherbar e, nerm e, nazik e, zû dişkê. Zû dieçiqe û zû dixeyide. Car caran bi elem û huzn û kederan dişewite. Carinan ji şadimaniyên bênihayê dicoşe. Carinan û carinan... Herwisa zû aş jî dibe. Ji ber wisa zû diguhere resûlê Xwedê di derbarê vê xasîyeta dil de wiha dia kiriyê: "Ya rebbî dilê min li ser dîne xwe sabit bike."

Dil, bende, xerend û girêdayî ye. Çi bixwaze bi şiddet dixwaze, bi tiştê ku dixwaze re têtê girêdan. Debar lê nayê, ta ku bi dest bixe. Piştî ku dixwaze bidest dixê, naxwaze ji dest biçê. Loma li pişt mirinan, dilên mayî pir digirîn. Lê mohra qederê ev e, "her hebûn dê şerbeta mergê vexwe, bêguman"

Weke her eza/organekî însan erkeke dil/qelb jî heye. Ev jî bêguman mezherbûna xîtaba îlahî ye. Ji ber vê yekê divê rind li dil bête nihêrîn. Lewra tevgerên/kirinên şaş ên mirovî tehrîbatê di dil de çêdike. Dil reş dixin. Başî û qenciyê jê difirînin. Sihheta me'newî jê bi dûr dixin. Ya herî girîng bi kirinên xerab -ji

ber ku mala îmanê ye dil- baweriya nazik/îman dikeve xeterê. Bi kirinên xirab dil reş girêdide. Bi vî awayî tarîfî dikeve hundirê însan û çerxên fabrîqeyên xelet dest bi xebatê dikan. Şibakên heqîqetê li ber dil têtin girtin. Di vê astê de, takekes perdeyê dixê navbera xwe û Xwediyê xwe. Bi vî rengî însan jî razên gerdûnê bêpar dimîne. Xwendinên bi hîkmet jî dest diçin. Xwendina gerdûnê zehmet dibe. Heta êdî nika-re xwe jî bixwîne û herwiha rave bike.

Dil paceyeke jî ‘alemên ebedî re vedibe. Berê însanî dide xoşewistî û sermediyetê. Bi wareke fanî razî nabe. Ew dizane û dixwaze ku her hebe. Ebed û bêdawî be. Dawa vê yekê dike. Ev jî bi kirinên layîq û şayes pêkan e. Çiqas dendikek be jî divê bi perestîşê bête avdan da ku geş be û geşedaneke sermedî bi dest bixe. Divê dil jî piraniyê berê xwe bide yekîtiyê da ku di nava piraniyê de winda nebe.

Cûr bi cûr, col bi col, çol bi çol însan...!

Însan hene û di şikl û rengên însanan de ajal hene; *kel’enamun belhum edell* in evana...

Hin însan hene ku meriv li rex wan xwe di ewlehî û eslemiyê de dibîne, hin însan hene ewlehî dijminê wan e.

Hin însan hene bi rûyên xwe yên biken kederên dinyayê winda dikan, hin însan hene dema tu li wan dinihêrî dewla derd û kulê te tije dikan.

Hin însan hene rûpakî li wan tune. Durûtî xwe bi mirûzê wan ve zeliqandiyê, hin însan hene bi rûpakiya xwe mîna deryayan bi selamet û bi fesahet in.

Hin însan hene jî kerbê rû û ber sohtî ne, hin însan hene jî kêyfê xurûşan tev pê ne.

Hin însan hene jî îşqê serapa selwî ne, hin însan hene jî cewrê serapa tev dişewitînin.

Hin însan hene wechê wan ‘erşê Xwedê

ne, hin însan hene wechê wan wechê şeytên in.

Hin însan hene kenê wan ava jiyanê ne, hin însan hene di binê kenê xwe re xwe vedişêrin. Hin însan bi nikulên xwe yên cefayî mirovan diêşînin.

Hin însan hene jî der ve kosegelî ne, mirov tu carî nikare wan baş nas bike. Hin însan hene meriv bi gotin û galgala wan tu carî nikare wan nas bike. Ji ber ku nêta wan cuda ye û naxwazin bi hêsanî kesek wan nas bike.

Di kenê hin însanan de cefa û xerîbî numayan e. Di giriyê hinan de jî durûtî û berjewendî poşandî ye. Di rengê însanan de gelek ceset dimeşin ku meriv bi bîst û pîvana medeniyet û modernîteyê gava li wan dimêze, dikevin nava lînûsa însan û însaniyê lê di heqîqetê de tu carî neketine nava bexçe û bostanên mirovahiyê û tew riya wan jî di ber vê bendê re derbas nebûye.

Heqîqeta ku bê êş û azar be jî encam bi temamî jî her kesî re deriyê bihuştê xwe venake û mixabin gelek kes bi navê heqîqetê, heqîqetan bînpê dikan.

Beşaret û mizgîniyê dadiwerînin hin însan. Hin însan hene jî rehm û keremê bêwar in. Şewqê berê xwe jî wechê wan guherandiyê. Bi aliyane ne, ne baqilane ne. Li gor şert û mercên demê, li gor berjewendiyên xwe yên kesayetî dilebitin û dilê wan bo vê yekê lêdixe. Dilê wan jî wan re lê dikeve. Di nava civatekê de jî tenê ji bo xwe rûdinin, diştexilin, dilebitin û dibînin. Bîra kesên din nabin. Bîra hevalbendiyê û dîgerxemiyê qet nabin.

Ji bo dahatûya milletan kesên wiha bi tu carî destên xwe naxin binê tu keviran. Xwe naêşînin. Ji xwe û zar û zêçên xwe pê ve kesî bi bîr naynin.

Pîvanên Jiyanê

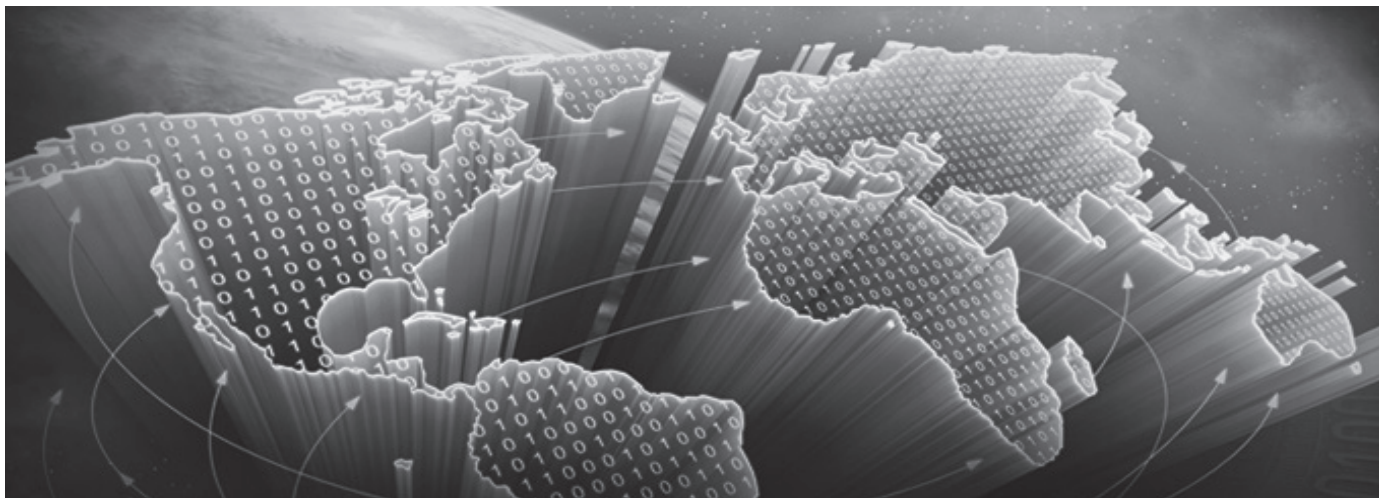
Umer Umîd

Nimêj

Nimêj, ji Aferîner û birêvebirê gerdûnan re, ji Amojkarê hemû hebûnan re hemd û spas kirin e. Bi kemerbesteya ubudiyete li hember dîwana Wî li ser piyan sekinin, bi çong şikandinê bedena xwe tewandin û bi sicde kirinê, li hember comerdî û bexşîneriya Wî, ligel nişandayîna biçûktiya xwe, mezinbûna Wî pejirandin û nîşandayîn e.

Mucahede

Cîhad, bêjeyeke bi Erebi ye; ji koka cehde tê, ku ev jî di wateya xebitîn, şixulîn û xeyret kirinê de ye. Di qada jiyanê de jî, meriv dikane di wateya têkojînkirina bi nefse re biemilîne. Wateyên wê yên din jî hene: Wekmînak, di şer de xwe parastin, li hember neheqî û zordestiyê derketin, li hember dagirkirina dijmin ber xwe dayîn û hwd. e. Xwendekar, ji bo qezenckiri-

Dema nimêj tê eda kirin divê hemû hest û letaîf xwe koma ser vê perestîne kin... Divê hemû azayên mirovan tevî vê bilindbûnê bin... Bal, hiş, bîr, ray û raman divê xwe beşdarî vê berzbûnê kin. Belê, ancaş nimêjeke ku wanî were îfakirin, dikane mirovan bike mirovên berra, bike spasdarên rastîn.

na ezmûnekê bixebite ew jî cîhad e. Bi kurteyî cîhad, hew ne şerkirin e, li hember her cûr astengî têkoşîn kirine.

Rûyên Cîhanê

Sê rûyên cîhanê hene. Yek ji wan, li danasîn û nîşandayîna navên Xwedê dinihêre; neqşên wan navan nişan dide. Cîhan bi vî rûyê xwe ve, ji navên Xwedê re neynikîtiyê dike. Li ser vî

rûyî, bêjimar peyam û nameyên sermedî hene. Heqaretkirin an jî rexnekirina vî rûyî, him ne li cî ye, him jî ne nêçêyî ye. Divê ev rû, bê nîqaş were hezkirin, were pesinandin.

Rûyekî cîhanê yê duyemîn heye ku li axretê dinihêre. Ev rûya, bi awayekî zewiyê bihiştê ye. Zadên axretê li ser vî rûyî tên qezenckirin. Di vê wateyê de ev rû, gelek bi ber û bereket e. Li aliyekî din ev rû, xuyangeha comerdî û dilovaniya Xwedê ye. Jiber ku dewlemendiyên li ser vî rûyî, hew numuneyên axretê ne, helbet di asta eslê wan yên heqîqî de nayên dîtin; di muqayesekirinê de li hember zengîniyên bihiştê, helbet têr xweşik xuya nabin. Lêbelê, yê ku bihiştê bi mirovan qezenckirin dide jî, ev rû ye. Ji bo vê yekê divê ev rû jî were hezkirin.

Rûyekî cîhanê yê sêyemîn jî heye ku hew li hewesên mirovan dinihêre; jiber ku ji bo bawermendan perdeya xefletê ye, gelekî xeternak e. Ev rûyê cîhanê gelek pîs û ziyandar e. Him fanî ye, him jî bi kul û keder e. Han, rûyê ku ji aliyê Rohnahiya Çavan (s) ve hatiye rexnekirin û ji teref rastgiran ve nayê hezkirin, ev rû ye.

Edetullah û Sunetullah

Fermanên ku şewazên tevgerînên jîndar an nejjîndar yên hemû hebûnên gerdûnê lidar dixin re û pergal û sazûmanên neguherbar yên ku ji aliye Xwedê ve hatine lidarxistin re Edetullah an jî sunetullah tê gotin. Ev rê û rêbaz, ev yasa û qanûn di alema şehadete de, li her deverên gerdûnê derbasdar in.

Çi di qada zanistî de, çi di qada civakî de, kî ku tevgerên xwe li gor van zagonan li dar bixin û li gor wan bimeşînin, her dem serkeftî bin; û kî jî ku livînên xwe li dijî van fermanên pîroz pêkbînin, her dem binkeft in. Ji afirandina gerdûnê heya roja îro ev sinet û ev edet, nehatiye guherîn.

Tevgerîna Li Gor Sunetullah

Mercên siruşt û civaknasiyê yê rasteqîn, di nava sunetullahan de cî digrin. Tevgerîna

li gor mercên civaknasiyê, mirovan di qad û meydanên xizmetguzariya gel de serkeftî dibe. Rîayetkirina şertên siruştê jî encamên wisa bi dest dixin. Ki ku plan û projeyên xwe paralelî van herdu zagonan li dar bixe, ne di damezrandina saziyan de, ne jî di perwerdekirina mirovan de eciziyên nakişîne.

Heke tewekul, piştî pêkanîna hemû geregiyan, encam hewale kirina Xwedê ye û duaya herî nêzî qebûlkirinê ya kirinî û çalakî ye, dikane were gotin ku di vê nevalê de têkiliya ev herdu têgehên jî, bi mijarê re heye û li gor vê nihêrinê, divê hemû tewekul û payîn, hemû dua û daxwaz, bi sunetullahan re mutabiq bin.

Qencî û Payîn

Jiber ku felsefe bi ezaytî û eznavendiyê li jiyanê dinihêre, hemû qencyên ku ji kesan re tên kirin, bi hêviya sûdwegirtinekê ve girê dide.

Halevku, egîten xawên û îxlasê, hemû qencyên ku dikin, hemû çêyiyên ku pêk tînin, bê daxwaza sûdwegirtinê dikin. Berevaciya felsefeyê hemû çêyî û alîkirinên xwe, di nav geregiyên mecbûrî yên fadiliyê û muxlîsiyê dibînin û ji wan kesên ku çêyî û qencî bi wan kirine, duayeke masum jî naxwazin.

Pêşewayên Xurt

Pêşewayên xurt, heke di nava xemgîniyê de bin jî, her tim kêfxweş xuya dikin. Heke di gewriya wan re istirîyên ganglokan derbas bibin jî, eyn ku hêsir ji çavên wan birije jî rûken in, rûken xuya dikin. Zêde guh nadin tiştan, girîngiyeke wisa ji rêzê der, nadin bûyer û pêkhatinan; ger ku pêdivî pê hebe jî, naxwazin ji qîmeta tiştan zêdetir qîmetan bidin wan. Dilên pêşewayên xurt bi deh parçeyan şikestî bin jî, vê şikandinê nişan nadin; pir caran vêya nadin zanîn û di pêkanînan xwe de wekî dilrîhetan tevdigerin. Pêşewayên xurt, ku bexşandinê nexwazin jî dikarin efû bikin. Qe bila nexweş, bila westyayî bin jî bes mirovên xurt, ji riya xwe, ji doza xwe, ji armanca xwe venagerin.

Vercacêkerdena Gramerê Zazakî û Kurmancî

Ayhan Meretowar

Despêk

Zeviya beyar a kurdî, çi ji hêla kurmancî be, çi jî ji hêla kirmanckî/dimilî be, êdî bûye ciyê ked û heddeke mezin a çandiniya fikir û ramanê. Dawiya sedsala XXî, bû serdemeke nû ji bo pêvajoya xelaskirina ziman û edebiyata kurdî. Her xîretkêşekî/xîretkêşekê ji aliyê xwe ve mil da berfirehkirina asoya ramîna bi zimanê maderî yê kurdî. Nemaze li Bakur, xebatên giranbuha li ser ronahîkirina ciyên tarî yên ziman û dîroka kurdî hatin kirin. Warê herî zêde ku pê divî bi keda serê hebû, helbet kirmanckî bû. Ji ber ku edebiyata klasîk a kurdî, bêhtir bi diyalekta kurmancî dest pê kiribû, bivê nevê bingeheke dîrokî ji vê diyalektê re hebû; bes diyalekta kirmanckî/dimilî, ji gelek aliyan ve îhmalkirî mabû. Lewre divêtî, bêhtir bi xebatên li ser vê diyalektê hebû.

Ciyê xebînetê bû ku hin xebatên li ser diyalekta dimilkî ku dihatin kirin, têra lezgîniya wê nedikirin. Jixwe Ewrûpiyan temenekî kurt ji wê diyar kiribû. Digel serê ewil nêrîna me ya li dimilkî li ser bingeha wicdanî bû; bes peyre em pê hesiyan ku na, niyet xirab e; peyam bi vê temendiyarkirinê ew bû ku ji a niha ve em bi xwe bidin bawerkirin ku em her çawa jî

bikin, dimilkî li ber mirinê ye û hewce nake em kedê li serê bidin. Îca dimilkiya nivîskî jî, hîna nû bû. Hin derdoran jî ew weke zimanekî xweser qebûl dikir û serê xwe jî pê nediêşand. Niyeta hin derdoran jî ew bû ku heta ji wan bihata, dimilkî bi her awayî ji kurmancî dûr bikira. Axirê xedir li ser xedirê, ji hêla hundir û derve ve, li dimilkî dihat/tê kirin. Ha ji ber van egeran, di vê pêvajoyê de derketina vê xebata Seîd Veroj a li ser rarûkirina^{1*} kurmancî û dimilkî, xwedî girîngiyeke gelek mezin e. Bi qenaeta me, ev ked û xebat, dê bibe wesîleyeke zaf mezin a nêzîhevîkirina van her du diyalektan. Herî zêde jî, dê bibe çavkaniyeke girîng ji bo wan kurmancînûsên ku dilê wan heye ku xwe hînî dimilî bikin. Me jî niyet pê ew e ku em vê xebata giranbuha binikirînin.

1. Xebateke Ewil di Warê Xwe de

Piştî derketina berhemên mîna roman, hîkaye, helbest, novel, rojnivîsk û cerîbînan, cûreyên metnên zanistî û akademîk ên mîna meqale û lêkolînan jî bere bere derdikevin manaşa ronahiyê. Bi awayekî wilo berfireh

¹ * Bi diyalekta soranî, ji daneberheviya qiyaskirinê re “berawirdkirin” tê gotin; li gor diyalekta kurmancî, peyvika “rarûkirin” û “raberkirin” di nav gel de heye. Ev peyvika “hevberkirin” hatiye bikaranîn. Peyvika “veracêkerden” a dimilkî, di kurmancî de dixwaze ku peyvika “berbihevîkirin” bête bikaranîn. Bi domana demê re kîjan peyvik dê rûne, helbet gel çêtir dizane.

û zanistî, rarûkirina kurmançî û dimilkî, bi gumana me, cara pêşî ye ku kete dîroka kurdolojiyê. Bi ser de jî, ev xebata tekane, jî aliyê Zanîngehê ve, weke teza masterê hatiye qebûlîkirin. Me pê bawer e ku dê dawî li gelek gengeşiyên vê mijarê bîne.

2. Beşên Pirtûkê

Pirtûk, li ser sê beşan hatiye avakirin. Beşa yekem, li ser diyalektan e, beşa duyem li ser alfabe û fonetîkê ye, beşa sêyem jî li ser morfolojîyê ye. Her beşeke wê, ewil bi dimilkî, peyre jî bi kurmançî hatiye nivîsîn. Di beşa yekem de, kurdî digel diyalektên wê, di nav koma zimanên aryanî de hatiye nîkirandin. Peyvikên mîna “zaza” “dimilî” “kirmanc” û “kirdkî” jî aliyê etîmolojiyê ve hatine ravekirin. Peyre, li ser cografyaya ku dimilî tê de dijîn, jî çimeynî/çavkaniyên girîng agahî hatine girtin û digel analîza wan qenaet hatine dayin. Hejmara van berhemên jêgir, pêncî ye.

Di beşa li ser alfabe û fonetîkê de, behsa alfabe-yên ku kurdî bi wan hatiye nivîsîn hatiye kirin. Peyre, li ser fonetîka/dengnasiya diyalekta kurmançî û dimilî agahî û mînak hatine dayin. Di vê beşê de, pevguherînên dengên navbera peyvikên kurmançî û dimilî hatine destnîşankirin.

Morfolojî ku bûye mijara beşa sêyem, li ser cûreyên peyvikan agahî dane. Hemû cûreyên peyvikan, çi nav, çi sîfet û çi jî zemîr be, gişt hem jî aliyê avesaziyê ve, hem jî ji hêla zayendan ve hatine nîkirandin.

3. Beşa Yekem

Nivîskêr, di vê beşê de, kurmançî û dimilkî bi tabloyan hem daye ber peyvikên

avestayî û farisî, hem jî daye ber peyvikên sanskrîtî û pehlewî. Wek mînak:

Avestayî Farisî Zazakî/Dimilî Kurmançî

ap	ab	aw	av
asman	asman	asmên	asîman
asta	estxuan	este, aste	hestî (r. 52.)

Piştî raberkirina peyvikên kurmançî û dimilî bi zimanê farisî û avestayî re, îca dîsa çend peyvikên kurmançî û dimilkî, daye ber peyvikên sanskrîtî:

Sanskrîtî Avestayî Zazakî/Dimilî Kurmançî

som	haoma	homay	xuda, xwedê ^{2**}
aşva	aspa	astor	hesp
cana	zana	za	za (r. 53.)

Tabloya sêyem, li ser daneberhevîkirina peyvikên dimilî, pehlewî û kurmançî ye. Nûserî, bi vê raberkirinê diyar kiriye ku pehlewî jî, dişibe diyalekta kurmançî û dimilî:

Dimilî	Pehlewî	Kurmançî
acêr	azêr	jêr
adir	ater,	atur
agir	çime	çeşmek çavî, çavkanî

(r. 57.)

Kêmasiyeke vê xebatê di vê beşê de, bi

2 ** Bi qenaeta me, ev peyvika navê “Ellah” ku di kurmançî de bi du awayan tê nivîsîn, nêzî peyvika “god” a Ingilîzî ye û di rastiya xwe de “xud-a” e. Çunkî di berhemên klasîk ên kurmançî de awayê nivîsîna vê peyvikê, tim bi rengê “xuda” ye. Lewre li gor dîtina me, ev awayê nivîsîna “xwedê” xelet e; rastiya wê her “xuda” ye:

Hemdê bêhed bo **Xudayê** ‘alemîn

Ew **Xudayê** daye me dînê mubûn. (*Mewlidi’n-Nebiyî, Mela Huseyn el-Batî, Heqqeqeşu we ‘Elleqe ‘Eleyhi Ebdulbasit Muhemmed Ebdussemmed el-Amedî, Nûbihar, Îstanbul, 2012, r. 31.*)

Di rojnameya bi navê *Rojî Kurd* de jî, ev peyvik, bi awayê “Xuda” hatiye nivîsîn:

“Tu **Xudaya** hemû bi def’ê iqrarî gunahî xoman bikeyn û bilîn bi Xudayî ittîfaqew şîqaq in.” (*Rojî Kurd, Kovara Cemiyeta Hêvî, Werger û Tîpveguhezêrî: A. Meretowar, C. Amedî, S. Azad Aslan, Weşanên War, Îstanbul, 2002, r. 31.*)

Defilekî me yê qewî jî bi xêra vê xebata ber destê me derketiye ku ev format, nêzî “soma”ya sanskrîtî, “haoma”ya avestayî û “homa”ya dimilkî ye. Bi farisî, navê xuda, “Xuda” ye. Ev jî di heman formatê de ye. her wiha, bi diyalekta soranî, navê Xuda “Xwa” ye.

me ew e ku di pey dayina ew çend agahiyên kurdologan de, nûser bi xwe jî qenaeteke xweser nedaye der. Di pey raxistina agahiyên çavkaniyan ku hejmara wan digihîje 45an de, dahurîna nûser wiha ye: “Kê şima mîsalanê winasarênan hîna derg û vêşî bikê, feqet ez vana qey seba zelal kerdiş û aşkere kerdişê nê beşê xebata ma, agadarîyê corênî, têkiliya tarîxî û manaya xebitnayena nê vateyan bi zelalîye diyar kenê.” (r. 37.)

3. 1. Nivîs û Berhemên Dimilî

Di vê beşê de li ser nivîsên dimilî, agahiyên antolojîk jî hatine dayin. Nivîsa ewil a bi dimilî, di salên 1856 û 1858an de, ji hêla Peter Lerch ve hatiye nivîsîn. Navê nivîsê jî wiha ye: *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nord-Chalder*. Di pey vê nivîsê de, behsa nivîsên dimilî ku di kovara *Tîrêj* û *Roja Welat* de hatine çapkirin hatiye kirin. Peyre cî ji nivîsên ku di kovarên mîna *Armanc*, *Hêvî*, *War*, *Bîr* û *Tîja Sodîrî* hatiye kirin. Di pey van de, weke binbeşekê, behsa cografyaya ku dimilî tê de tê axaftin hatiye kirin. Li vê derê girîngtirîn cî ji komxebat û kovar û *Grûba Vate* re hatiye veqetandin û rista wê ya di geşedana dimilî de hatiye destnîşankirin. (r. 38.)

Li gor ku lêkolerê me diyar dike, nivîs û kitêba ewil a dimilî, *Mewlûda* (1899) Mela Ehmedê Xasî ye, peyre, *Mewlûda* (1903) Mela Usman Efendiyê Babîj ê Sewêrekî ye ku sala 1933yan, li Şamê hatiye çapkirin. (r. 32.)

Weke encam, nûserê kitêbê ramana xwe wiha diyar dike: “Nîzdîyeya mabênê dîyalektandê kurdî, ferqê ênan ra zaf vêşî

ya. Hetê tarîxî û kulturî ra zî, kok û rîçikê yê qiseykerdoxandê nê ziwan û dîyalektandê eye şîno pêser û yew o.” (r. 40.)

3. Beşa Duyem

3. 1. Alfabe-yên Ku Kurdî Pê Hatiye Nivîsîn

Nûserê pirtûkê, piştî ku bi giştî qala dîroka alfabe-yên dunyayê dike, tê ser alfabe-ya Mîxî û behsa wan nivîsên kurdî bi pê hatine nivîsîn dike. Li gor lêkolîna nûsêr, nivîsên dîyalektên kurdî, bi alfabe-yên mîna Aramî, Bînûşad û Masî Sûratî, Avesta û Pehlewî hatine nivîsîn. Kitêba Cîlwe û Mishefa reş jî, bi alfabe-ya Sîrr hatine nivîsîn. Piştî ku kurd bûne muslim, îca wan bi alfabe-ya Erebbî, Krîlî, Armenî, Îbranî û Latînî berhemên xwe nivîsîne.

3. 2. Fonetîka Kurmancî û Dimilî

Nûserê pirtûkê, di vê binbeşê de, serê pêşî bi giştî behsa “fonetîkê” kiriye. Peyre, li ser pevguherînên tîpên dengdar/bêveng ên navbera kurmancî û dimilî ku di serê peyvikan de tên, mînak dane û tesbîta wan kiriye:

Dimilî	Kurmancî
vewr	berf
velg	belg
vîst	bîst (r. 81.)

Peyvên mînak ên di navbera dimilî û kurmancî ku li ser pevguherîna dengdarên “m” û “v”yê ne jî balê dikşînin bê ka çawa bi awayekî îstîqrarî diyar bûne:

Dimilî	Kurmancî
--------	----------

name	nav
nîm	nîv
zama	zava
gam	gav

Ji bilî van, li ser pevguherîna dengdaran jî mînak hatine dayin û mijar bi awayekî zanistî hatiye berfirehkirin. Peyvika “dem” a soranî di kurmancî de dibe “dev”. Çawa ku di navbera dimilî û kurmancî de tîpa “v” û “m” cî pev diguhere; di soranî de jî ev fonetîk balê dikşîne.

3. 2. Fonetîka Dimilî û Soranî û Kurmancî

Ji bo nûserî, ciyê şanaziyê ye ku mînak, ji diyalekta soranî jî dane. Helbet gelek xweştir hatiye dîtin ku dimilî û soranî, herî zêde dişibin hev û dî. Dirûvdariya navbera soranî û dimilî, ji ya navbera wê û kurmancî gelek zêdetir e. Weke mînak:

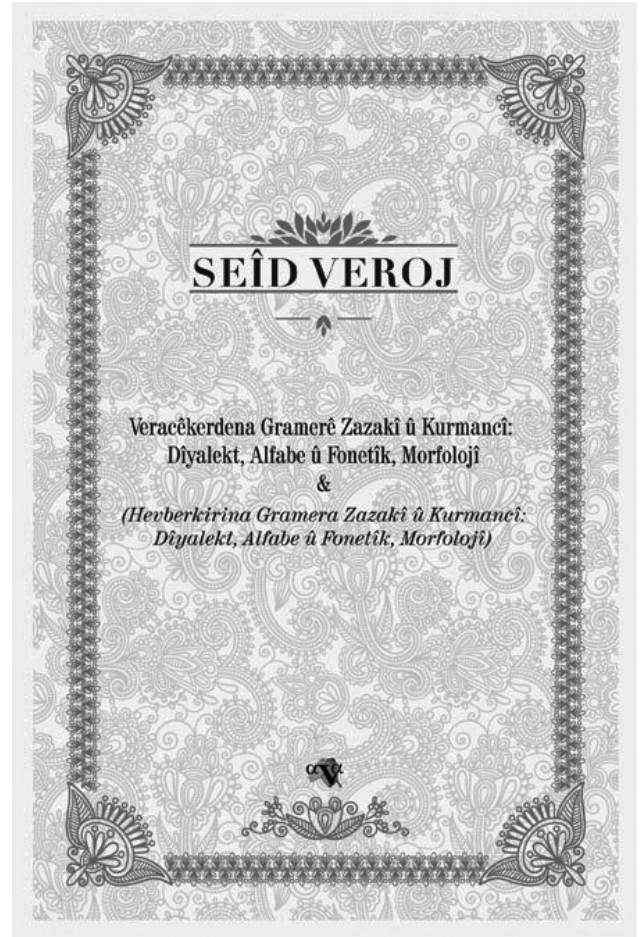
Dimilî	Soranî	Kurmancî
aw	aw	av
şew	şew	şev
baw	baw	bav

Heta peyvika “ba” ya soranî di dimilî de bi şêklê “wa” tê zanîn ku ev jî di wateya peyvika “bila” ya kurmancî de ye. Peyvika “sêbox” a dimilî jî, di kurmancî de bi awayê “sêwixîn” tê bikaranîn.

3. Beşa Sêyem

Ev beş, bûye ciyê berfirehtirîn ê berhemê. Rayiş û qaydeyên rêzimaniya kurmancî û dimilî, mijar bi mijar hatine diyarkirin û li ser wan nikrinadin hatine pêkanîn. Peyvikên zimên, ji aliyê cûre,

zayend, dariştin û wateyan ve, digel mînakan hatine ravekirin.

3. 1. Dariştina Peyvikan

Nûserî, di şûna “kelîme”ya erebî de peyvika “peyv” û “bêje” bi kar aniye. Li gor M. Emîn Bozarslan, divê ku em kelîmeya “peyvik” di şûna “kelîme”ya erebî de bi kar bînin. Bi qenaeta me jî wisan be, çêtir e. Çunkî di rêzimaniya turkî de jî li şûna “kelîme”ya erebî “sözcük” tê bikaranîn. Her wiha li Başûr, “peyv” di wateya “gotar”ê de tê bikaranîn. Nexwe ne rast e ku em di bergîdana “kelîme”yê de “peyv” bi kar bînin. Ji ber vê egerê, min jî dil heye

ku weke têgeheke rêzimanîyê, “peyvîk”ê bi kar bînim. Digel ku kelmeya “bêje” nêzî formata “vaje”ya dimilî ye jî, tercîha rêzimanzanê dimilî, bêtir li ser bikaranîna “çekû”yê ye.

Piştî vê gengeşiyê, divê em balê bîkşînin ser wê yekê ku nûserê pirtûkê, serê ewil, li ser dariştina peyvikan sekiniye. Pêşqertafên peyvikan ku di dimilî û kurmancî de tene bikaranîn, cîyê mereqê ne ku digel mînakên hatine raxistin. Serê ewil, wî bala me kişandiye ser raberkirina pêşqertafên dimilî û kurmancî:

Dimilî	Kurmancî
a-	ve-
bê-	bê-
cê-	jê-
nê-	ne-
ne-	ne-
ra-	ra-
ver-	ber-
we-	ve-

Li gor van cidaranê vernî/pêşqertafan, mînakên li ser peyvikan jî wiha hatine dayin:

Dimilî	Kurmancî
abirnayîş	veqetandin
bêname	bênav
cêkerdiş	jêkirin
nêweş	nexweş
nezan nezan	
rakewtene	raketin
ravistene	raxistin
verbend	berbend
webîyaiş	vebûn
wenîştîş	veniştin (r. 110-112)

Di pey raberkirina pêşqertafên/cidaranê peyênî dimilî û kurmancî de, îca paşqertafên wan hatine diyarkirin û mînak ji wan re hatine dayin:

Dimilî	Kurmancî
-ek	-ik
-ek	ek
-wan	-van
-dar	-dar
-baz	-baz
-bend	-bend
-ên	-în
-an	-an
-waz	-xwaz
-ane	-ane

Digel peyvikên xweser, mînakdayina ji bo van paşqertafan:

Dimilî	Kurmancî
lajek	lawik
keynek	keçik
virek	virek
gawan	gavan
namdar	navdar
dekbaz	hîlebaz ^{3*}
nalbend	nalbend
darên	darîn
keyan	malan
xêrwaz	xêrxwaz ^{4**}
mêrdane	mêrane

3. 2. Raberkirina Peyvikên Hevedudanî

Serê ewil, lêkerên hevedudanî yên

3 * Di kurmancî de jî peyvika “dek”ê heye. Bi qenaeta me, peyvika “hîle” ku mamosteyî ew mînak daye, bi erebî ye.

4 ** Bi qenaeta me, ev “waz” û “xwaz”, ne paşqertaf in; koka lêkera “xwestin”/“waştîş” in. Lewre nabe ku em wê weke paşqertafê qebûl bikin. Ji mînakên wan peyvikên ku ji hêla avasaziya xwe ve “hevedudanî” re dibe mînak. Çunkî peyvika “xêrxwaz” an jî “xêrwaz”, ji du peyvan pêk hatiye: 1. xêr, 2. xwaz. Weke mînak: *azadîxwaz/azadîwaz*

kurmancî ku ji “nav”ekî û koka lêkereke alîkar a di formata “rader”ê de pêk tên li hember lêkerên hevedudanî yên dimilî hatine destnîşankirin:

Dimilî	Kurmancî
vela kerdên/kerdiş	belav kirin
weş kerdên/kerdiş	xweş kirin
germ kerdiş	germ kirin
vaz dayene	baz dan
vinî bîyayene	wenda bûn (r. 114.)

Di pey van mînakên de îca peyvikên ku ji hêla avasaziyê ve “hevedudanî” ne û ji du peyvên sereke yên mîna “nav” û “sifet”ê pêk tên weke mînakên her du diyalektan hatine dayîn:

Dimilî	Kurmancî
porsor	porsor
seregird	sermezin
serewûşk	serhişk
zarweş	zarxweş (r. 115-116.)

3. 3. Raberkirina Peyvikên Dengsiruştî

Di pey van mînakên de, çend mînak ji wan peyvikên dubare yên mîna “gam bi gam / gav bi gav” hatine diyarkirin û ew peyvikên ku di navbera wan de ji hêla wateyê ve têkilî hene, di her du diyalektan de hatine raberkirin. Bi ser de jî, ew peyvikên ku ji ber dengê tebîetê derketine û hatine zimên, hatine raberkirin:

Dimilî	Kurmancî
xuş/xuşîne	xuş/xuşîn
tep/tepîne	tep/tepîn
gurm/gurmîne	gurm/gurmîn (r.122-123.)

3. 4. Raberkirina Peyvikan Ji Aliyê

Zayendê ve

Divê ku bête diyarkirin ku taybetmendiya zayendî ya peyvikên dimilî, bi qasî disîplîna zayenda kelîmeyên erebî zexm û bi rêk û pêk e. Jixwe di farisî û diyalekta soranî de “zayend” tune ye; tenê di kurmancî de maye; bes ew jî ne bi qasî dimilî.

Em bi xêra vê lêkolînê pê dihesin ku nêrî û makiya^{5*} peyvikên “nav”ên dimilî û kurmancî ne dûrî hev in:

Dimilî	Kurmancî
Deşta Gewran	Deşta Gewran
Koyê Sîpanî	Çiyayê Sîpanê
Gewendeyê dewe	gewendeyê gund
keyneka mi	keça min
şewa tarî	şeva tarî
saya sûre	sêva sor (r. 127-137.)

3. 5. Raberkirina Peyvikan Ji Aliyê Mêjerê ve

Di vê binbeşê de em dê bala xwe bidin ser hevokên ku weke mînak ji rewşa mêjeriya navan re hatine dayîn. Qertafa zajimariya⁶ navan, di diyalekta dimilî de carcaran “-an” e, carcaran jî “-ê” ye. :

Dimilî	Kurmancî
Dewan veng ⁷ kenê.	Gundan vala dîkin.

5 * Peyvika “makî” ku weke terîmeke rêzimanîya dimilî ye, li gor qenaeta me divê ku di nav terîmên rêzimanîya kurmancî de jî cî bigre. Lewre ji bo ku ev her du diyalekt nêzî hev bibin, divê ku terîmên wan ên rêzimanîyê jî, heta ku derfet dest bidin, hevbeş bin. Heta heke îmkân hebe, terîmên rêzimanî yên diyalekta soranî jî, divê ku li ber çavan bên girtin.

6 Rêzimanzanê kurmancî, ji bo zafjimariyê, peyvika “pirjimar”ê bi kar tînin; rêzimanzanê dimilî jî peyvika “zafhûmar”ê bi kar tînin. A rast di her du diyalektan de jî peyvika “zafjimar/zafhûmar” nêzî hev in û ev bûn tercîhkirinê dî baş be.

7 Di nav gel de, peyvika “veng” û “vala” ya kurmancî, digel hev tên bikaranîn. Hîna jî di nav axaftinên gel de ev wiha tê îfadekirin: *Hundirekî veng û vala bû.*

Keran varnenê. Keviran dibarînin.
Bindê çimana ewniyeno Di bin çavan de
dinêre.

Domanê jêhatî Zarokên jêhatî
Şewê dergî Şevên dirêj (r. 138.)

Taybetiya qertafên zafjimariya/
zafhûmariya navan ku bala me dikşîne ew
e ku gava qertafa zafhûmariya dimilî “-ê”
be, qertafa zafjimariya kurmancî, “-ên” e;
gava qertafa zafhûmariya dimilî “-an” be,
qertafa zafjimariya kurmancî jî, “-an” e.
Taybetmendiyeke cihêrengî ya dimilî ya di
warê qertafa zafjimariyê de ku ji kurmancî
heye ew e ku qertafa “-î” jî tê ser peyvika
sifetî ya navan; lê di diyalekta kurmancî de
ev qertafa “-î” naye ser sifetan:

Dimilî	Kurmancî
şewê dergî	şevên dirêj-
rojê weşî	rojên xweş-

Gava ku zayenda navan, makî be, di
îzafeyê de, di diyalekta dimilî de herfa “-e”

tê ser peyvika ku ji peyvika nav re dibe
sifet:

Dimilî	Kurmancî
şewa tarî	şeva tarî-
lûya zexele	roviya zexel-
vama şêrîne	behîva şîrîn- (r. 143.)

Hêja ye ku em behsa taybetiyeke
girîng a ku di navbera her du diyalektan de
xwe dide der bikin. Zayenda navên nêrî yên
dimilî ku yekhûmar/yekjimar be, bi qertafa
“-o” tê diyarkirin; lê zayenda navên nêr
ên yekjimar ên kurmancî, di raveka sifetî/
îzafeya sifetî de herfa “-ê” tê ser peyvika
pêşî:

Dimilî	Kurmancî
nameyê nêrî + sifet	navê nêr + sifet
gayo sîya	gayê reş
kûtiko qer	kûçikê qer
hero boz	kerê boz
lajo sîya	lawê reş

Mepirs

Füreyâ Saygın

Aşiqek pir ‘eware me,
Mebêje yara te kî ye, mepirs
Serapa mestane me,
Mebêje gulzara te kî ye, mepirs

Ji ku tê mesta dilê min,
Ji ku difûrin hestên min,
Ji ku dixur’cin coşên min,
Ji ku dibişkuvî eşên min, mepirs

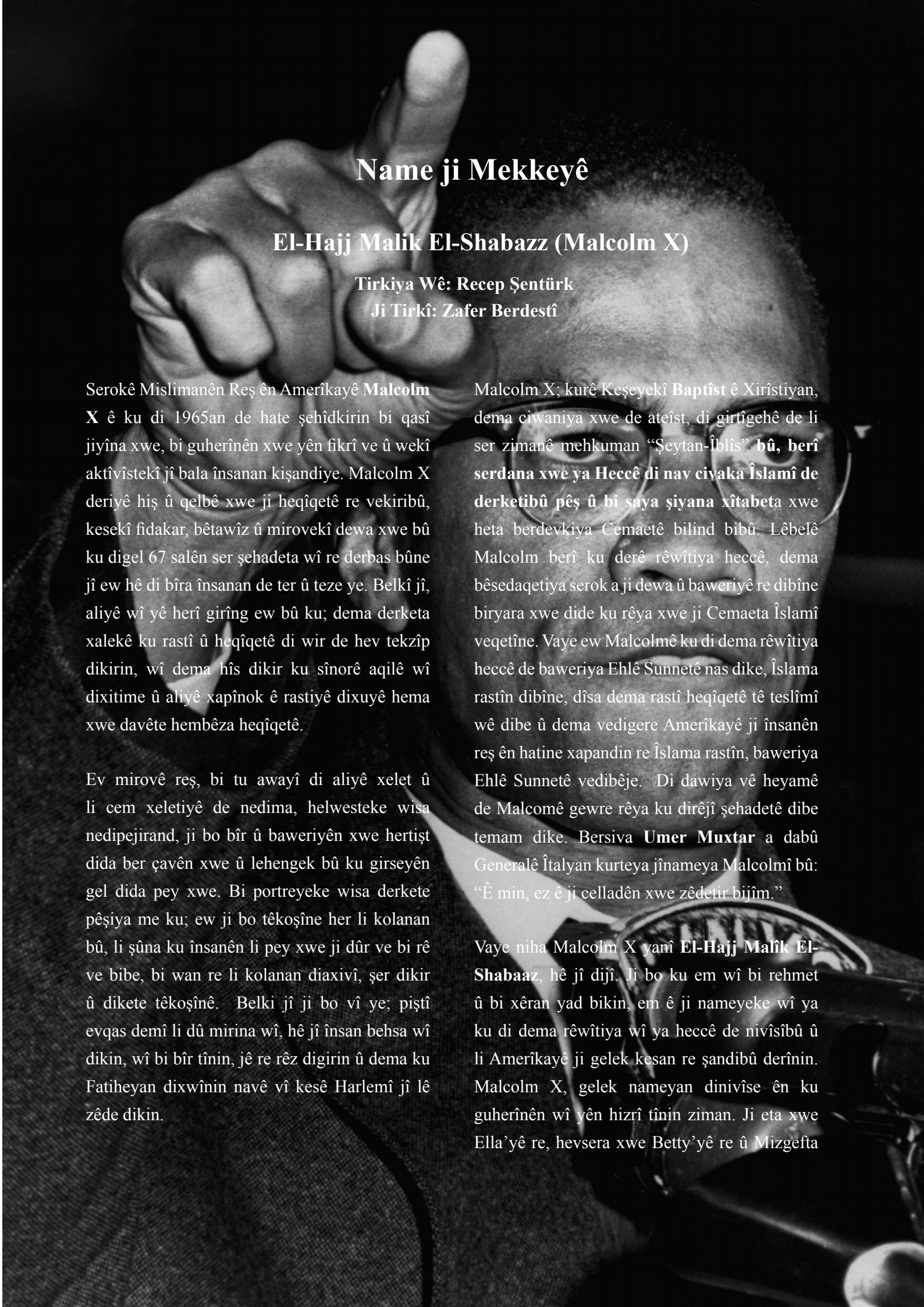
Herwekî dîlek ketî me,
Bihest û kel û sitrî me
Mîna zîndîkî mirî me,
Miçiqîn çemên çavên min, mepirs

Li ku ket birûska yara min,
Ne li min e kiras û ‘ebaya min
Li min der bûne ar û ‘eybên min,
Herwekî gulek xeydî me, mepirs

Jiyan û raheta canê min,
Sewda û kulîlka baxê min
Xelk dimeşin her di newalên min,
Nema tebata canê min, mepirs

Ji halan halekî wêran,
Ji derdan derdekî giran
Ji dil û kezebê hêram
Nebêje çi tofane, mepirs

Îlahî bi heqqê navê te kim
Rûsiyah im xwe’ d kaşan wernekim
Kincek li eşq û evîna xwe kim
Sosret mam e li ristan bêcur’et, mepirs

Name ji Mekkeyê

El-Hajj Malik El-Shabazz (Malcolm X)

Tirkiya Wê: Recep Şentürk

Ji Tirkî: Zafer Berdestî

Serokê Mislîmanên Reş ên Amerîkayê **Malcolm X** ê ku di 1965an de hate şehîdkirin bi qasî jiyîna xwe, bi guherînên xwe yê fikrî ve û wekî aktîvîstekî jî bala însanan kişandiye. Malcolm X deriyê hiş û qelbê xwe ji heqîqetê re vekiribû, kesekî fidakar, bêtawîz û mirovekî dewa xwe bû ku digel 67 salên ser şehadeta wî re derbas bûne jî ew hê di bîra însanan de ter û teze ye. Belkî jî, aliyê wî yê herî girîng ew bû ku; dema derketa xalekê ku rastî û heqîqetê di wir de hev tekzîp dikirin, wî dema hîs dikir ku sînore aqilê wî dixitîme û aliyê xapînok ê rastiyê dixuyê hema xwe davête hembêza heqîqetê.

Ev mirovê reş, bi tu awayî di aliyê xelet û li cem xeletiyê de nedima, helwesteke wisa nedipejirand, ji bo bîr û baweriyên xwe hertişt dida ber çavên xwe û lehengek bû ku girseyên gel dida pey xwe. Bi portreyeke wisa derkete pêşiya me ku; ew ji bo têkoşîna her li kolanan bû, li şûna ku însanên li pey xwe ji dûr ve bi rê ve bibe, bi wan re li kolanan diaxivî, şer dikir û dikete têkoşînê. Belkî jî ji bo vî ye; piştî evqas demî li dû mirina wî, hê jî însan behsa wî dikin, wî bi bîr tînin, jê re rêz digirin û dema ku Fatiheyên dixwînin navê wî kesê Harlemî jî lê zêde dikin.

Malcolm X; kurê Keşeyekî **Baptîst** ê Xirîstîyan, dema ciwaniya xwe de ateîst, di girtîgehê de li ser zimanê mehkuman “Şeytan-Îblîs” **bû, berî serdana xwê ya Heccê di nav civaka Îslamî de derketibû pêş û bi saya şiyana xîtabeta xwe heta berdevkiya Cemaetê bilind bibû. Lêbelê Malcolm berî ku derê rêwîtiya heccê, dema bêsedaqetiya serok a ji dewa û baweriyê re dibîne biryara xwe dide ku rêya xwe ji Cemaeta Îslamî veqetîne. Vaye ew Malcolmê ku di dema rêwîtiya heccê de baweriya Ehlê Sunnetê nas dike, Îslama rastîn dibîne, dîsa dema rastî heqîqetê tê teslîmî wê dibe û dema vedigere Amerîkayê ji însanên reş ên hatine xapandin re Îslama rastîn, baweriya Ehlê Sunnetê vedibêje. Di dawiya vê heyamê de Malcomê gewre rêya ku dirêjî şehadetê dibe tamam dike. Bersiva **Umer Muxtar** a dabû Generalê Îtalyan kurteya jînameya Malcolmî bû: “Ê min, ez ê ji celladên xwe zêdetir bijîm.”**

Vaye niha Malcolm X yanî **El-Hajj Malik El-Shabazz**, hê jî dijî. Ji bo ku em wî bi rehmet û bi xêran yad bikin, em ê ji nameyeke wî ya ku di dema rêwîtiya wî ya heccê de nivîsibû û li Amerîkayê ji gelek kesan re şandibû derînin. Malcolm X, gelek nameyan dinivîse ên ku guherînên wî yê hizrî tînin ziman. Ji eta xwe Ella'yê re, hevsera xwe Betty'yê re û Mizgefta

Mislîman(Muslim Mosque Inc) a ku li Harlemê nû hatibû avakirin re nameyan dişîne k udi wan de bahsa înzilaba xwe ya hizrî dike. Ew nameyekê ji Muslim Mosque'yê re dişîne ku bi xwe jî serokê wê ye, dixwaze ew name ji çapemeniyê re bê belavkirin. Ew nameya ku şopgerên wî, çi bi hezkirin û çi bi nefretê ve, wî dişopînin şok dike wiha dibêje:

“Di diyarê Hz Îbrahîm(e.s.) û Hz. Muhemmed(s.e.w.) û hemî pêxemberên ku navê wan di Kitêba Pîroz de derbas dibin de, di navbera hemî rengan û nijadan de rihekî zexm ê biratiya rastîn heye ku ez heta niha rast nehatime. Hefteya borî, ez ji ber dilgermiya însanên ji her rengî şaş mam, te digo qey zimanê min hate girêdan.

Şabûna min bêdawî ye ku min bajarê pîroz Mekke ziyaret kir. Bi rêberiya mutawafê bi nav Mihemed min Kabe heft caran tewaf kir. Min jî bîra Zemzemê av vexwar. Di navbera girên El-Safa û El-Merwe de bibeze ez çûm û hatim. Di bajarê kevnar Mînayê de û li Girê Erefê min nimêj kir.

Ji her aliyê dinyayê bi sed hezaran hecî hebûn. Ji her rengî însan hebûn; ji çûr ên çavşîn bigirin heta çermreşên Afrîkayî. Lê me hemiyan jî bi yekitî û biratî, bi eynî îbadetî hev digirt, lêbelê li Amerîkayê ji ber tiştên me dîtibûn me digot û wisa bawer dikir ku tu caran di nav spiyan û yên din de biratî çênabe. Divê Amerîka Îslamê nas bike. Çimkî tenê Îslam dikare Amerîkayê ji belaya nijadperestiyê rizgar bike. Di gerên xwe yên li welatên mislîman de min hin kes naskirin

ku ew di komala Amerîkan de wekî “spî” tîn dexmekirin. Ez axivîm, heta bi wan re di eynî maseyê de xwarin xwar; lê bi saya Îslamê di serê van însanan de ew fikir tunene ku ew wekî “spî” bîn dexmekirin. Ez qet nebûbûm şahid ku di navbera însanên ji rengên cuda samîmiyet û biratiyeke wiha rastîn hebe; ew qet guh nadin rengên hev.

Kê çi zane, belkî jî hûn ê ji ber van gotinên min şaş bimînin. Lê dîtina ku min ji hecê dît, yên ku ez rast hatim, wisa kir ku ez qalibên fikrên xwe yên ji berê de bi min re hebûn bidim hev û gelek xeletiyên min ên zûdebû min dikirin, bidim alî. Ji bo min ne zehmet bû. Çendî baweriyên min ên hişk hebin jî, ez her dem rastiye geriyam, min regezên jiyanê yên ku bi agahî û azmûnên nû hatine pêpejirandin. Ji aqilê ku pey rastiye digere ev tê payîn ku dema rahişte karekî divê hinekî nermkêşiyê bihêle; vaye ez deriyê xwe vê nermkêşiyê re heta dawiyê vekirî dihêlim. Ev yanzde roj in ku ez hatime nav cihana Îslamê. Ji roja ewil heta niha, ji ber ku baweriya me yek e, ez bi birayên xwe yên mislîman, yên; çavên wan şîne şînan, porên wan çûrê çûran û çermên wan spiye spiyan in re di eynî derdanê de em xwarinê dixwin, di eynî qedehe de vedixwin, li ser eynî cilê radizên. Û dîsa, ez di gotin, kiryar û helwestên mislîmanên “spî” de; eynî samîmiyetê, samîmiyeta mislîmanên Afrîkî yên ji Nîjeryayê, Sûdanê, Ganayê hatine dibînim.

Bi rast jî em hemî wekî “bira” ne, çimkî ji ber ku berê baweriya van însanan ji eynî îlahî re ye; îmajê “spî” ya di serê wan de, ya “spî” di kiryarên wan de û ya “spî” di rihên wan de jê

biriye û avêtiye.

Ez ji vir digihijime vê encamê; em lehzekî bawer kin ku spiyên Amerîkî baweriyê bi yekbûna Xwedê tînin, di vê rewşê de belkî bi rastî jî ev spiyên hanê dê baweriyê bi yekbûna însanan jî bînin. Di encama vê de jî, bi gotina wan, ji ber “cudakirina” rengan ew ê êdî însanan tengazar nekin, asteng nekin û ew ê bi pîvanên xelet wan nenirxînin.

Dilê amerîkiyên qaşo “Xiristiyan” ên ku ji nijadperestiya wekî qanserê bûye bela serê wan tengazar bûne, divê li ber vê çareya ku berê hatiye ceribandin û serkeftina wê hatiye îsbatkirin piçekî nerm bûya. Belkî jî, hêj ku her tişt neqediya bû Amerîka dikaribû ji karesatekê rizgar bûya. A ku hate serê Almaniyayê jî ji ber eynî nijadperestiyê hatibû û nijadperestiya Almaniyayê bixwe serê wê xwaribû. Her saetê ku min li Beldeya Pîroz derbas kirin, wê şansê dide min ku ez ruyê rastîn ê hev kêşîya di navbera spî û reşên Amerîkayê de bibînim. Reşên Amerîkayê nabe ji ber dijminiya nijadî a di zikê wan de bîn şermazarkirin; çimkî ya ku ew dikin berteka li dijî nijadperestiya çarsed salan a spiyên Amerîkî ye. Lê pêşerojê, dema Amerîkayê rêya întîxare girt, ez ji tecrubeyên xwe teqez bawer dikim ku, nifşên spî yên li fakulte û kolejan dê reş û spî ji hev derxin û gelekê wan dê rêya rastîn, rêya a pîroz bikaribin bibînin; ji xwe tekane rêya mayîn ev e ku belaya nijadperestiyê ya di serê Amerîkayê de rake.

Di jiyana xwe de min qet îtîbareke wiha nedîtibû. Min di jiyana xwe de xwe evqas nefsbîçûk,

evqas tengav hîs nekiribû. Kî bawer dike, ji bo zenciyeke Amerîkayê evqas îzzet û îkram bê kirin? Çend roj berê, dîplomateke Neteweyên Yekbûyî, sefîrek, dostekî nêzîk ê kralan ku bêguman ew ê li Amerîkayê wekî “spî” bê qebûl kirin, daîreya xwe ya di otelê de, nivanên xwe da min. Bi rêya vî kesî, hakimê vê Beldeya Pîroz Kral Faysal, hîn bû ku ez li Ciddeyê me. Hema sibetirê kurê Kral Faysalî bixwe hate ba min, ez agahdar kirim ku ew ê bi daxwaza bavê wî min wekî mêvanê dewletê qebûl bikin.

Wezîrê protokolê, bixwe ez birim hizûra Lijneya Heccê. Zatê mihterem Zeyh Muhemmed Harkan bi devê xwe destûr da ku ez ê bikaribim Mekkeyê ziyaret bikim. Vî zatê mihterem got ku ew dia dike ji bo ez li Amerîkayê bibim parêzvanekî jîr ê mislimanan. Wî erebeyek, şofêrek û rêberek dabû ber xizmeta min, ji bo ku ez li her derê Beldeya Pîroz bigerim. Li her bajêrî ji aliyê hikumatê ve daîreyên bi xizmetkar û klîma ji min re hatin terxankirin. Min qet xeyal nedikir ku dê van payeyan bidin min; hal ev ku ev paye li Amerîkayê didin kralkî, ne zenciyeke.

“Hemd, ji Xwedê re ye ku Ew rebbê alemê ye.”

Bi rêzan, El-Hajj Malik El-Shabazz (Malcolm X)

Jêder: Çağa İz Bırakan Önderler Malcolm X, “İnsan Hakları Mücadelesi”, Recep Şentürk, İlke Yayıncılık, 5. Baskı, s, 73-77, İstanbul, 2012.

Çiyayek ji çiyayên Serhedê; Kosedax¹

Ömer Delikaya

Kurdistana ku serê xwe yê çîlqerqas li Rojhilata Navîn hilaniye, jiber ku xwediye ew qas çiyayên bedew û bilind e bûye Kurdistan. Çiyayên bejnîlind, çiyayên kaw û kubar, çiyayên di bin berfebelekîyan de qerisî çar demsal, çiyayên sertûj û lûtke-spî. Hebûna ew qas çiyayên delal dibe sedem ku hin çiyayên xwedî bi xeml û xêz bi têra xwe deng venedin li ser axa welêt. Kosedax jî yek ji wan çiyayane ku digel bedewiya xwe nayê zanîn.

Serhed mînanî herêmên mayîn yên Kurdistanê ji nav çiyayên kaw û kubar de serî li erdnigariya Kurdistanê hildaye, xwe qilozê deşt û zozanên bilind kiriye, dibiriqe. Ew zozanên ku çarnikal bi çiyayan ve dorpêçkirî ne, xwedî reşkonên kurmancî ne li zoman.

Li ser hemû çiyayên serhedê çîrok, mesele, kilam hene. Dema meriv guhê xwe dide van mes'ela, mirov tirê çiya wek rihberekî ye. Ew jî jidayîk dibe, mezin dibe û dimire. Kosedax jî yek ji wan çiyayan e ku li ser kilam û mesele hatine gotin.

¹ Kosedax li navçeya Elajgirê (Zêtkî) ye. Elajgir bi bajarê Agirî yê ve girêdayî ye.

Photo: Ömer Delikaya, 2010, Elajgir (Zêtkî), Agirî

Di mesele û çîrokan de xeberdanên di navbera Kosedax û Çiyayê Agirîyê de, rikberiya di navbera wan de xwe nîşan dibe. Çiyayê Agirîyê (Glîdax) ji Kosedaxê re nifran dike û lema jî Kosedax “kose” dimîne. Ew jî

li Grîdaxê nifran dike ku li ser wî tu dem û demsal berf û qeşa kêr nebe. Wisa jî dibe, li ser Grîdaxê berf û berfistan çu dem kêr nabe. Lê her çî qas Kosedax ji dur ve kose bê xuyayê jî li ser de gul û gihayên hezar rengî şîr dibin her bihar.

Navê Kosedaxê kilamên kevn û folklorîk de wek *Mîrê Çiyan* derdikeve pêşberî mirov. Kosedax jî aliyê gelê herêmê ve wisa zehf tê hez kirin ku wekî miraz tê dîtin.

“Kosedax Mîrê Çiya

Mirazê me hemûya”

Li ser tujika Kosedaxê û quntarê wê de ba û bager dixê guvînî, çiya bi gund û zozanên

Photo: Ömer Delikaya, 2010 (Derbihara ji bakûr ve Kosedax), Elajgir, A

derûdora xwe re xeber dide. Bizinkovîyên ku hezar salin çiya xwe re xistine war û warkoz, li berpalên çiyê de diçêrin, dibhêrin û mexel tîn;

“Kosedax gaz bi gaz e

Mexelê pezê naz e”

Kengê mirov li navçeya Elajgirê derkeve devre çav li bejn û bala Kosedaxê dikeve. Bi vî awayê her dem dîmena çiyayên delal li pêşber çavê mirovî ye. Eger ku tiştek her roj di jiyana meriv de be hingê mirov li ser zimanê xwe çend kilam û gotinan li ser dikelimîne. Lema ye ku hezkirineka zêde dilên niştəcihên Elajgirê (Zêtkî) de heye ji bo Kosedaxê. Ev şox û şengiya bêpayan jî layiqê vê eleqeya mezin divê.

Derûdora Kosedaxê de zozan û mexelên delal hene ku berê niştəcîyên gundên derdora Zêtkî di biharê de diçûn lê diman heta payîza derengî. Derbihara koçer bi tevî kerîpezên xwe diçin lê dibin mêvan û hetanî payîza derengî jê dagêr nabin. Mêrg û çawûrên li wan devera di demsala biharê de bi mendik, şolîk, karî, cax, sipingê ve tijî dibin. Ji ber van sedema ye ku Kosedax xwedî nav û rûmeteke giran e. Kosedax bi “şan” e;

“Kosedax şan e, şan e

Pêşiyê me lê mane”

Kosedax wekî bûkeka serqot bi tevî xêliya xwe ya spî hatiye dunyayê. Her paleka wî bi şaxekî pêk tê. Bi dehan şaxên Kosedaxê hene. Li hin şaxên wê de jî mexelê pezkovîya hene. Li wan derana cax hêşîn dibe. Di gotineka li ser Kosedaxê de wiha tê gotin:

“Kosedax şax bi şax e

Min jê çinî cax e

Caxê girtiye saçaxe”

Çiyayekî ew qas hezkirî eger nekeve nav stranên dîlan û govendê nabe. Lema gelê herêmê di dawetên xwe de bi kilmanên li ser Kosedaxê ve dilanê digêrin:

*“Kosedaxê lê lê şax şaxiye way way
Binya wê da lê lê cot kaniye way way
Kanîk şore lê lê yek şirîne way way”*

Dawiya dawî ji mînakên zargotinê yên li ser Kosedaxê jî tê dîtin ku li ser her çiyayekî û deşt û zozanekî bi dehan beynok, mesele û kilam hene. Ez di vê nivîsê de tenê li ser Çiyayê Kosedaxê mam ku di nav Kurdên botan, Xerzan û Behdînanê de zêde nayê zanîn. Helbet zanîna û nasîna ew qas çiyayên Kurdistanê zehmet e lê dema ku meriv Çiyayekî delal û bedew binase meriv kêfweş dibe. Dimînin di nav gul û sosinên Kosedaxê de.

Têbinî:

Mînakên ku li jor hatine nivîsandin min bi xwe berhev kirin. Ji pirtûk û kovarekî nehatiye wergirtin.

Min wan kaniya lê lê av xwariye way way

Encamnameya Panela Nûtûqa Bedîuzzeman

21 Mijdar 2015

Beşîr K  k, Hikmet Kadri   elik, Abdulhakim Ergin

Di 21 Mijdara 2015an de li Amed   panela Nut  qa Bediuzzeman hate li dar xistin. Panel ji aliy   kovara *N  pelda*    komeleya *Aheng  * ve hatib   tert  b kirin. Di v   panel   de yekem pirt  ka Bed  uzzeman ‘*Nut  q*’ hate nirxandin    li ser 7 gotar  n v   pirt  k   gotar hatin p  şk  skirin. Gotar  n panel   ji lay  

pispor  n qada xwe ve hatib  n amedekirin.

Panel bi konferanseke destp  k      du/2 r  ni  tin  n ji hev cuda ve hate organ  ze kirin. Di konferansa destp  k   de axaftvan d  rokna bir  z *Ahmet Demir* b  . *Demir*, di gotara xwe de bal ki  and ser *Nut  qa* Bed  uzzaman    ehwal   civak  -siyas   y   heyama ku berehem hatib  n niv  sandin. Di bin   riyaseta *Abdurrahim Yıldız* de r  ni  tina yekem p  k hat ku di v   r  ni  tin   de ev gotar hatin p  şk  skirin. Alk. Dor. Dr. *Abdulahad   T  murt   *, “K  rdistan Ulema ve Me  ayih ve R  esa ve Efradına Me  rutiyete Dair Telkinat”, Dr. *  brahim S  r  c  *, “Ruh-u Kulub   ttihad-i Kul  ptedir”, Alk. Dor. Dr. *Hayrettin K  z  l*, “H  rriyet’e Hitab”.

Di bin   riyaseta *M. Zahir Ertekin* de r  ni  tina duwem civiya    di v   kom   de j   ev gotar hatin p  şk  skirin. *Ayhan Yıldız* “Bedi  zzaman’ın H  rriyet D    n  gesi / Eski Eserlerinin K  rt  e   evirileri”, D  rokna *Ahmet Demir*, “  stanbul’da K  rtlere Edilen Hitap”, L  kol  ner *A. Samed Alk   *, “Prens Sabahaddin Beyin Su-i Telakki Olunan G  zel Fikrine Cevab”, L  kol  ner *Abd  lkadir Altun* “Herkes Vazifesini Bilmeli, Su-i   stimal Etmemeli”    Alk. Do   Dr. *M. Zahir Ertekin* “Niyazi Beye”.

Pi  t   ku p  şk     qediyan, ji aliy   s   pisporan ve encamname hate xwendin    ev encamneme bi   apemeniy   re hate parve kirin. Vaye encamnameya panel   ev e, kerem kin.

- Wehîy aqilekî kullî ye. Di çarçoveya wehyê de hewcehiya çareseriya her cure kêşeyên me xwe zêdetir nîşan dide. Heta ku em ji wehyê dûr kevin nabe ku em serederî bi van kêşeyan derxin. Wekî misilman, di roniya wehyê de ji bo ku em aqlekî kemaltir derînin divê em di nav xwe de şêwrê berbelav bikin. Ji ber vê xebatên wiha divê bi domdarî dewam bikin.
- Ji bo ku em Bedîuzeman bi temamî nas bikin, digel helwesta wî ya derbarê meseleyên îmanî, divê em bala xwe bidine helwesta wî ya derbarê mijarên sosyal û siyasî jî. Di berhemên Bedîuzeman ên hema bêje sedsalî de, em dibînin ku ew ji kêşeyên civaka/erdnîgariya xwe re çareseriyên bitesîr û serxwe pêşniyar dike. Dema em berê xwe didine berhema wî ya Nûtûqê em dibînin ku ew ji hin mijaran re çareyên rasteqîn pêşkeş dike ku ew mijar îro jî li rojevê ne.
- Navê berga berhema Nûtûq di nusxeyên orjînal de wekî “Nûtûqên Bedîuzemanê Kurdî” ye. Divê di çapên nû yê vê berhemê de ew bi navê xwe yê orjînal bê navandin.
- Ji rêçeteyên herî girîng ên Bedîuzeman

ên ji bo kurdan pêşniyar kiriye yek jî “Perwerdeya bi Zimanê Zikmakî ye.” Bedîuzeman, kurdî dişibîne *dara Tûbayê* ya li cînetê û ew îfade dike ku kurdî zimanekî dewlemend e lê hatiye îhmalkirinê ji bo wî jî ew hişk dibe. Ew dibêje ku zimanê dayikê wekî nivîsa ser kêvir mayînde ye dixwaze kurdî bibe zimanê perwerdeyê. Wî ew kesên rêziman û elifbêya kurdî çêkirine ji gelê xwe re teqdîm kirine û pêşniyar kiriye ku

ew bidin dû wan û xebatên nû li ser vî hîmî bê avakirin da ku ziman pêş keve.

- Bedîuzeman dema diçe Stenbolê, daxwaznameyeke mafê perwerdehiya kurdan dide îdareyê. Lê dema ku dibîne bi mehan bersiva vê daxwaznameyê nayê dan, Ustad wê di rojnameyê de diweşîne. Li ser vê Bedîuzeman, ji aliyê rêveberiyê ve bi raporeke sexte pêşiyê li timarxaneyê, paşê jî girtîgehê dibîne. Li girtîgehê bi riya Wezîrê Navxwe –ji bo ku dengê wî bê qutkirin- jêre ruşwet tê teklîfkirin. Lê Bedîuzeman, ne ji bo menfeeta xwe tenê ji bo menfeeta milletê xwe dixebitî, ji ber wî ew li dijî vê teklîfê rabûye. Ev helwesta wî ya hamiyetperwer divê ji mere bibe nimûne.
- Berhema bi navê Nûtûqa Bedîuzemanî, hewl dide ku îmaja ronak a Îslamiyetê derxe pêş ku ew îmaj di dewra Evdîlhemîdê II. de lawaz bibû.
- Bedîuzeman di her demê de meşrûtiyeta meşrûa û hussiyeta şer’î taleb dikir. Ji bo ku sereke xala wî ya tevgerê ev bû, di demên pêş ên jiyana xwe ya Stenbolê de ji ber ku azadî diparastin ew bi Îttihadiyan

re di têkiliyeke nêzîk de bû. Lê bi îlana meşrûtiyetê û dûre rûdana 31ê Adarê re dema ku dibîne polîtîkayên Îttihadiyan ji yên dewra îstibdatê jî xirabtir e ew ji wan vediqete. Ya rastî bi gotina wî; ‘Ez ji wan veneqetiyam, ew ji min veqetiyam’ dibêje. Bedîuzemanê ku ji Îttihadiyan vediqete nêzîkî Partiya Ahrar a Osmanî dimîne ku ew azadîxwaz û demokrat e û li dor Prens Sabahattîn hatiye pê.

- Bedîuzeman ji ber ku girêdayî milletê xwe ye, ew cil û bergên milletê xwe li xwe dike. Ew dibîne ku însan Awusturyayê boykot dîkin lê dîsa berên wan bi kar tînin, li pêşberî vê, ew kiryarda xwe wekî boykoteke li dijî hemî Ewropayê dinirxîne. Ev jî helwesta Bedîuzemanî ya millî bi zelalî nîşan dide.
- Di 30 salên dewra îstibdadê de ya ku rakirina wê dihat xwestin “hurriyet” bû. Lewma Bedîuzeman li her derî li hurriyetê geriyaye, ev jî di her firsendî de îlan kiriye.
- Bedîuzeman destnîşan kiriye ku herî zêde îhtiyaca kurdan bi hurriyetê heye û divê pêşî kurd bibin teqîbkarê vî karî. Ew, ji bo ku mijarên wekî; hurriyet, meşrûtiyet (daxilbûna xelqê ji rêvebirinê re) bîr fêmkirin ji hemî hêmanên kurdan –alim, şêx, mîr, serok, gel- re xîtab dike û dike ku bigihije wan.
- Li gorî Bedîuzeman çareya xilasîya me ya giştî ‘Îttihada millî ye. Ev li ser bingeha edalet, wekhevî û biratiyê dibe.
- Bedîuzeman xwestiye ku ji guherîn û veguherînên dinyayê nemîne, bereks; xwestiye li van guherîn û veguherînan

zêde bike.

- Bedîuzeman herdem tevgera musbet aniye ziman. Wî helwesteke tevger û fikrên hestiyar, nişkave û bertekdar dîr nîşan daye. Ustad xwediyê salabeta diniyeyeke xurt e. Di mijarên bi Îslamê re eleqedar de tîtîz, cidî û bêtawîz bûye.

- Li gorî Bedîuzeman, divê hurriyet bi şerîetê ve bê xemilandin. Şerîet çavkaniya jiyanê ye. Heke em hurriyetê tetbîqî jiyanê bikin ku çavkaniya wê şerîet be, em ê ji niha gelekî pêşdetir bin. Divê hurriyet ji menfîetên şexsî re neyên fidakirin.
- Bedîuzeman ji bo me 5 deriyên pêşketinê wiha terfî dike:

-Divê qulûb, saziyên sivîl û wd. yekitî bin,

-Divê hezkirina millî bi meriv re hebe,

-Perwerde,

-Divê meriv bixebite, teşebus û teraliya şexsî li ser xwe rake,

-Divê di daîreya meşrû de bijî.

- Kinceke ku li bedena kesekî din tê dibe ku li bedena me neyê. Lewma, bi şertê ku em edetên xwe yên millî biparêzin divê em ji Rojava tiştên ku ew ê me pêş bixin bistînin.
- Di karên dinyewî de helbet dê reqabet û pevçûn çêbe. Çimkî dinya nikare însan tatmîn bike. Lê di karên uxrewî de reqabet û pevçûn nabe. Çimkî axîret bêdawî ye. Ji ber wî, sedema esasî ya pevçûnê dinyewî ye.
- Bedîuzeman ji hemalên kurd ên li

Stenbolê re ji bo ku ew neyên provakasyonan diaxe û wekî hemalekî xîtabî wan dike, niha ew wisa tê fêmkirin ku ew axaftin wekî ku ji hemî kurdan re hatiye kirin lê ev fêmkirin gelekî çewt e. Di wê demê de telqînên Ustad gelekî bi kêr tên ku ew nahêle hemal bên provakasyon û listikan. Bedûzeman ji alim, şêx û serokên kurdan re jî bi şiklên cuda û li gorî asta wan xîtab kiriye. Xala hevpar a ku Ustad ji hemî kurdan re pêşniyar kiriye jî ev e: “3 cewherên me hene. Bi zimanê *şerîet*, *namûs* û *xîretê* hifza xwe dixwazin. Yek *Îslamiyet*, a din *însaniyet*, a din jî *milliyet* e. 3 şûrên me yên alimast hene: Îttihada *millî*, *Se’ya însanî*, *Muhebbeta Millî*. 3 dijminên me hene: *Cehalet*, *zerûret* û *ixtilaf*. Em van dijminan dikarin bi çeka *merîfet*, *sen’et* û *tifaqê* têk bibin.”

- Bedûzeman pêşniyar dike ku kurd neyêne provakasyonan, neyêne bikaranîn û bi aqilî û musbet tevbigerin. Ev pêşniyar ji bo hemî dewran derbas dibe.
- Ji bo berhema Nûtûqê, ji ber ku têgehên wekî meşrûtiyeta meşrûa û îttihada qulûb wd. şaş tên fêmkirin hewce bi şerha Nûtûqê heye. Ev hewceyî jî çî bi şerhên panelîstan ên xebatên wan çî bi xebatên serbixwe dê bên pêkanîn.
- Di lîteratûa dinyayê de Xutbeya Xatirxwestinê ya Hz. Pêxember(s.e.w.) wekî Nûtûqêkê cî nedîtiye. Bi heman şiklî di edebiyata Tirkîyeyê de berhema Bedûzeman a Nûtûq jî bi tu awayî cî nedîtiye.
- Bedûzeman berî her tiştî alimekî Îslamê ye. Wî herdem îttihada Îslamê parastiye û ji bo vê xebitiye. Ew li dijî perçebûnê ye. Digel vê derî ji mijarên wekî *adem-î merkeziyet* yan jî *sîstema*

eyaletan re negirtiye. Bi şertê di çarçoveya Îttihada Îslamê de bimîne ew fikra adem-î merkeziyetê erênî dibîne. Bedûzeman ji bo ku derbasî adem-î merkeziyetê be dixwaze hikumet hin teşebusan bike û dixwaze dem û şert bikemilin.

- Bedûzeman dibêje ku, peywira rojnemeyan îlankirina qencî û eyban, terbiyekirina fikran û parastina zihnê ji sathîbûnê ye. Dîsa dibêje, dema ku van dikin divê rojname ji îfrat û tefrîtê birevin. Bedûzeman, li dijî operasyonên îdraqê yên bi cerbeze bû ku tê de întîqam û nefreta şexsî dihebandin, dîsa wî li dijî hin weşanan mucadele dikir ku wan weşanan ji bo menfîeteke biçûk exlaqê Îslamê dihejandin. Lê wî ev mucadeleya xwe li ser bingeheke exlaqî, bi tevger û fikra musbet daye.

Ji Lem'eya Sihî

Heyat çi ye? Mahiyet û wezîfeya wê çi ye?

Kurmanciya wê: Remezan Çetin

Heyat, amanca herî girîng a vê kaînate ye,

Hem encama wê ya tewrî mezin e,

Hem nûra wê ya herî rewneq e,

Hem havêna wê ya herî letîf e,

Hem puxteyeke wê ya gellek palandî ye,

Hem fêkiya wê ya tewrî têkûz e,

Hem kemala wê ya herî bilind e,

Hem xweşıktirîn cemala wê ye,

Hem delaltirîn xemla wê ye,

Hem raza wehdeta wê ye,

Hem pêwendiya îttîhada wê ye,

Hem cîderka kemilînên wê ye,

Hem ruhbaberekî wê yê herî nuwaze ye ji aliyê sen'et û mahiyetê ve,

Hem heqîqeteke wê ya mucîzekar e ku mexlûqekî herî piçûk dike mîna kaînatekê,

Hem tu dibê qey heyat dibe wesîle ku kaînata bikeve jîndarekî piçûk û tê de bicî bibe; herwiha digel ku awayekî ji awayan fîhrîsteyeke kaînata gewre di wî jîndarî de nîşan dide mucîzeyeye qudretê ya herî nuwaze ye ku wî jîndarî bi piraniya mewcûdan re têkildar dike û dike ku ew jîndar bibe wekî kaînateke piçûk.

Hem sen'eteke Îlahî ya fewquladet û nuwaze ye ku heyat, cuz'êke piçûk –bi xêra heyatê- biqasî “kull”êke herî gewre, mezin dike; û ferdekî jî dike wekî alemeke kullî; û gerdûnê ji aliyê Rubûbiyetê ve, mîna “kull” û “kullî”yekê nîşan dide, ku tecezzî, şîrikahî

û inqîsamê qebûl nake.

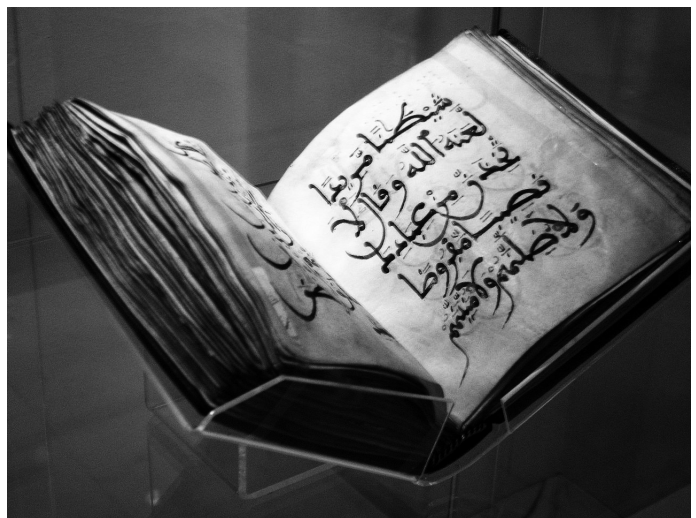
Hem burhanê herî rewneq, tewrîqet'î û herî mukemel e ji nav burhanên ku di nava esas û mahiyeta gerdûnê de ji wucûba wucûda Zatê Heyyê Qeyyum re û ji wehdeta wî û ji ehadiyeta wî re şahidiyê dikan.

Hem di nav sen'etên Îlahî de ya herî nepenî û herî penî, ya herî hêja û herî erzan, û herî pak û paqij e; û neqşeke sen'etê Rabbanî ya herî rewneq û herî manîdar e.

Hem cîlweyeke Rehmeta Rehmanî ya nazenîn, nazdar û nazik e ku mewcûdên dîtir ji xwe re dike xizmetkar.

Hem eyneyeke gellek camî' û hewîner a şu'ûnatê Îlahî ye.

Hem ecûbeyeke xîlqetê ya Rebbanî ye ku cîlweyên gellek Esmayên Husna yên wekî “Rehman, Rezzaq, Rehîm, Kerîm, Hekîm” dicivîne, dihevine; û gellek heqîqetên mîna “ri-ziq, hîkmet, înayet, rehmet”ê dike tabiyê xwe;

û cîderk û madena hemû hestên wek “dîtin, bihîstin, hîskirin”ê ye.

Hem heyat, di dezgeha ezam a vê kaînatê de wisa makîneyeke îstîhaleyê ye ku misêwa li her aliyê tesfîye dike, paqij dike, teraqqiyê dide û binûr dike.. û laşê ku tu dibê qey hêlîna “heyat”ê ye ji wan qefleyên zerreyan re mêvanxaneyek e, mektebek e û qîşlayek e –ji bo ku ew zerretê de wezîfeyên xwe bikin, binûr bibin, talîmatê bikin-. Wekî ku Zatê Heyy û Muhyî, bi wesîteya vê makîneya heyatê, vê alema dinyayê ku tarîdar, fanî, suflî û bînpê ye, letîf dike, bi nûr dike û roniyê dide, awayek ji awayan beqayê dide û dike ku amade bibin bo çûyîna alemeke baqî.

Hem “du wechên heyatê”, yanî rûyên “mulk û melekût”ê rewneq in, bê qilêr in, bê kêmanî ne, bala û hêja ne. Lewma, jiyan mexlûqekî bijarte û bêhempa ye ku, mîna tiştên din, sebebên zahirî ji bo teserrûfa qudrêtê ya di heyatê de nehatine perdepoşkirin da ku bi aşkerayî bê nişandan ku heyat, bê perde, bê wesîte, rasterast ji destê qudrêta Rebbanî derdikeve.

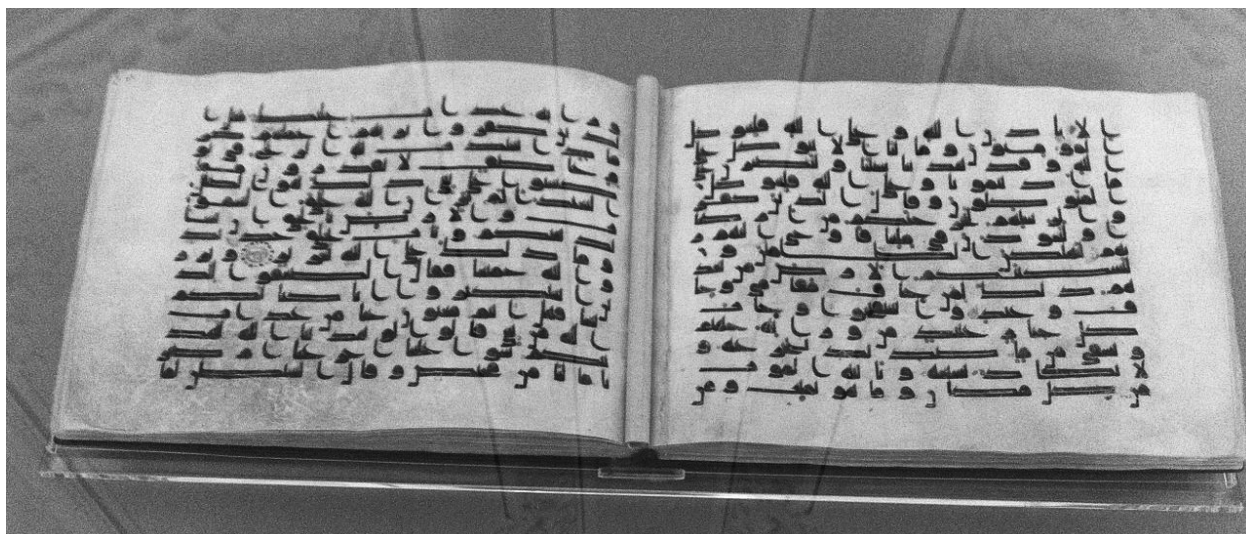
Hem heqîqeta heyatê li şeş ruknên îmanê dinîhêre û wan ji aliyê manewî û remzî ve îsbat dike. Yanî: Heqîqeteke nûranî ye ku bi awayekî gellek qewîn hem li wucûba wucûda Wacîbu’lWucûd û heyata wî ya sermedî dimêzîne, hem li dara axîretê û heyata [li] wê ya baqî, hem li wucûda melekân, hem li riknên din ên îmanê dinîhêre û wan pêwîst dike.

Hem heyat, çawa puxteyeke herî safî ya ku ji kaînatê palandî ye, wisa jî sirrekî ezam e ku “şukir, îbadet, hemd û muhebbet” ê encam dide, ku girîngtirîn meqsedên Îlahî yên di kaînatê de ne û muhîmtirîn encama xîlqeta alemê ne.

Vaye, van **bîst û neh** taybetmendiyên girîng û hêja yên heyatê û wezîfeyên wê yên mezin, bala û giştî yên navborî bide ber çavan. Dûre lê binîhêre. Li paş navê Muhyî, ezameta navê Heyy bibîne. Û ji aliyê van taybetî û fêkiyên bi ezametên heyatê ve, bizane ka navê Heyy çawa îsmekî Ezam e.

Hem fam bike ku: Madem ev heyat, mezintirîn encama gerdûnê ye; û amanca herî bi ezamet a wê ye; û hêjatirîn fêkiya wê ye, helbet ji bo vê heyatê jî divê amanceke mezin a bi qasî gerdûnê, encameke bi ezamet a qasî kaînatê hebe. Lewra çawa encama darê fêkî ye wisa encama fêkiyê jî bi rê û xêra dendika wê, ew dar e ku dê jê derkeve.

Belê çawa meqsed û encama vê heyatê, heyata ebedî ye wisa fêkiyek e wê jî, li ber Zatê Heyy û Muhyî ku heyatê dide “şukir, îbadet, hemd û muhebbet” e ku ev “şukir, muhebbet û hemd û îbadet” jî hem encam û fêkiya heyatê ne hem xayeyên kaînatê ne. Û ji vê fam bike; ew kesên ku dibêjin xayeya heyatê “jiyîna bi rehetî, çêj standina bixeflet û nîmet dîtin û tehmdarbûna heweskarî” ye bi cahiliyeke gellek kirêt û munkîrane belkî jî kafîrane “nîmeta **heyatê**, xelata **şîûrê** û îhsana **aqîl**” ku gellek zêde hêja ne, bînpê dikin û piçûk dixin; û herwiha kufraneke nîmetê ya bi dehşet dikin.

Ji Bo Zarokên Leheng û Çeleng

Xalid Özel

Dixwazim helbesteke bi bask binivîsim
Ji bo zarokên xemgîn û dilgîr
Ku tê de dengê çek û teqînan nelive

Dixwazim straneke rast û durust binivîsim
Ji bo zarokên derdnak û bindest
Ku tê de dengên çivîkên aştiyê biviçvîçin

Dixwazim wêneyeke rengîn bixemilînim
Ji bo zarokên mezlûm û stûxwar
Ku tê de teyrên azadiyê bifirin

Dixwazim nexşeyeke bêsînor çêkim
Ji bo zarokên bê dê û bê bav
Ku tê de bajarên nav-aştî hebe

Dixwazim şanoyeke bê xwîn û bê mirin binûsim
Ji bo zarokên bê sûd û bê hêvî
Ku tê de ken û şahî pêkve bilîzin

Dixwazim dareke mezin û keskayî biçînim
Ji bo zarokên leheng û çeleng
Ku pê ve tenê kulîlkên mirovahiyê bibişkivin

Dixwazim pirtûkeke bideng û bê leheng binivîsim
Ji bo zarokên ku tu caran nebûne leheng
Ku tê de lehengên hemû dinyayê hebin

Dixwazim xaniyekî bê dîwar çêkim
Ji bo zarokên di binê dîwaran de fetisîne
Ku tê de êdî qêrîn qedexe bin

Dixwazim...

Dema Ku Ceyran Diçû...

Mustafa Öztürk¹

Dema ku em biçûk bûn tevgeriya zaroktiyê ne wek niha bû. Derfetên niha li gorî yên berê helbet gelekî veguheriye. Di dema me de, ji bo xatirê ku em pêlîstokekê peyda bikin gelek hewldan diviya. Wekî niha pêlîstokên elektronîkî, erzan û belaş tinebûn. Bi gelemperî me ji herî û textikan pêlîstokên seretayî çêdikirin, yan jî ji derfetên derûdora xwe me tişt mişt bi hev vedikir û me bi mebesta pêlîstokan bi wan dilîstin. Cil û bergên me giş qetiyayî bûn û ji mellê sibê heta êvaran em nîvbirçî li kuçan digeriyan. Ev “bollixî” ya niha qet tine bû. Lebelê digel ku ewqas kêmdarfetî hebûn dîsan jî demên me li gorî niha xweştir û şîrîntir bûn, çêj û tama her tiştî ji niha çêtir û baştir bû.

Wexta ku ew rojên geş û germ dewsa xwe ji payîzê re û li pey re jî ji zivistanê re dihişt, dijiwarî ha wê çaxê destpê dikir. Dinya sar dibû, roj kin dibûn û dawî li wan şevên dirêj ne dihat. Ne kincen me yên ku me ji şilliyê û serma û seqemê xweşik biparêze hebûn, ne malên me yên bi kalorîfer û germ hebûn û ne stargeheke me ya ku em zaroktiya xwe bi şahî lê bidomînin dima. Bêderfetî, lawazî, feqîrî û bêsûdî her aliyên jiyana me ya zaroktiyê dorpêç dikir. Ji xeynî nêçîra çivîkên reşêleyan tu tiştekî ku balkêş û kêrdar be, ji zarokan re ne dima.

Di şevên zivistanan de, qutbûna ceyranê wek miqaderata Xwedayê mezin bû (Ev yek hê jî wek qedera me ye). Heke beriya ku ceyran biçê me şiv xwaribana ev jî baş bû û wek xenîmeteke mezin dihat qebûlkirin. Her ku ceyran diçû bêhna ew rebena dayika me ya dilmezin ewqas teng dibû ku, sê çar na’letên ji dilê şewat ji bo

xwediyê wê ceyranê bilêv dikir. Min qet nedît ku, kengî ceyran biçiya ew nifir an dijûn hatibe jibîrkirin. Digel ku ewqas dem û sal jî derbas bûye, hê jî fêrî qutbûna ceyranê nebûye. Çimkî bi çûyina wê ceyranê pergala kar û barê wê jî gelekî dijiwar dibû. Berî her tiştî, diviya ku lempa çirê bihata vêketin. Heke xaza wê kem bûna pirsgirêk mezintir dibû. Piştî dihat vêketin ew hilma wê ya pîs ji pozen me re diketê û diçû heta binê mêjiyên me. Min tu car jî wê lempê hez nekir. Dayika dilovan karên xwe yên sereke gişî di nîvtarîtiya xumamokî de hema bêje bi pelandina destê xwe dikir. Her wiha ji ber ku teleyzon jî diçû navgîna wendisandina zarokan jî nedima û em ewqas zarok giş diketin nav hev û tebat ji binî de nedima. Geremol û şemateyeke pir mezin derdiket holê, hundurê malê dibû wek sûka sibê. Hundurê ew odeya ku nîvtarî diket teşeyeke wisa ku, nedihat kêşandin. Dayika me hemberî vê dîmenê her du destê xwe ji dilê şewat radikir jor û dest bi hewaran dikir, wiha digot:

“Haho gidyano, ez ê derkevîm hewşê û haho bikim, ez ê ji ber van zarokan çekê xwe biçirînim, zîvar zîvarî bikim!!!”

Her çiqas ev hahoya diya me piçikekî me bitebandana jî, ev ji bo maweyeke demkî bû. Bîsteke din dîsan wekî berê, bi awayeke zêdetir me bi halê berê berdewam dikir. Diya me di vî halî de têgihiştî bû. Dinerî ku ti fêda nema, hema demildest livînên me li nik hev sererast dikir û ji bo gavek berî gavekê em di nav livînan de bi cih bibin, gefên tundrew digel nifirên nerm nerm li me dixwar. Bi rastî serkeftî jî dibû. Em bi tirs û bi lez diketin nava livînên xwe yên ku giş di yek odeyê de û li piyê hev. Pêy re şemata dîsan didomiya. Dayika me ya reben, bêgav dima û

¹ Alk. Doç. Dr., Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtûya Zimanên Zindî. mustafaozturk47@gmail.com

serî li çareya xwe ya herî dawîn dida û wiha digot:

“Hey belqîtîno hey şerfîtîno hinekî bitebitin laaw! Binêrin ez ê we bi qurbana serê xwe kim ha! We ji êvar de guhên me qul kir. Heke hûn bisekinin ez ê ji we re çîroka ‘Qûngiranê’ bibêjim.”

Ji xwe peyva ku ji serî de em li bendî wê bûn ha ev bû. Heke diya me ji serî de qala çîrokê bikirana qet me acizî nedida tu kesan. Her çiqas diya me veya zanîbû jî, her carê berê rêya bergerandin, geflêxwarin, tundî û lêxistinê pile pile diceriband. Piştî ku ji van ceribandinan tu sûd wernedigirt, rêya herî dawîn, ya mifadar çêtir digirt. Bi rastî xwe jî û me jî bê sûc û bê sebeb ewqas dibetiland.

Êdî em kes di cihê xwe de nediliviyân û li benda çîroka xwe diman. Çîrok ew bû ku, me bi zora darê ji aliyê dayika xwe ve bidest xistibû. Di navbera me de weke agirbestekê an peymanbestekê bû. Li hemberî rawestandina şemateya me, vegotina çîrokê ji me re dibû bertîleke giranbuha. Em şeş heb xwişk û bira, bê deng û bê hiz, ji dengê wê dayika şêrîn benda vê destpêkê dibûn:

“Yek hebû, yek tune bû ...” an “Zemanekî li gundekî keçikek/lawikek/zilamek ... hebû.” an jî “Neqlekê şêrek ji xwe re derketibû seyda xezalan.” û hwd.

Dema ku me van destpêkên qalibgirtî yên çîrokan di guhê xwe de dibihîst, tu dibê qey em di ciyê xwe de hişk dibûn û diman. Ji bilî wê çîrokê tu tiştêkî din nikarîbû bala me bikêşandana û me ji ciyê me rakirana. Her ku çîrok pêj de diçû xweşiya me bi balkêşiya çîrokê zêdetir dibû û me bi dengêkî bi lezokî ji hev re wiha digot:

“Baş bû ku ceyran çû law!”

Bê awarte di nava çîrokê de her yek ji me carekê vê peyva bi lêv dikir û guhdariya xwe bi wî awayî didomand. Her ku ji devê dayika me ya zarşêrîn bûyerên çîrokê pêş de diçû, ji aliyekî ve kelecana û ji aliyekî din ve jî xewa me pêj de diçû. Cara ku me xwe didît em di xew de çûne û

ji zû de bûye sibeh.

Bi rastî, xasma di şevên zivistanê de gelek şevên me bi vî awayî derbas dibûn. Her şeva ku ceyran diçû, her çiqas bi mebesta hişbûn û wenisandinê be jî, em li kuçe û neqebên edebiyata Kurdî ya gelêrî gav bi gav digeriyan. Yekem car hê em bêbik bûn, bi boneya lorînên dayika zarşêrîn me dengê zargotina Kurdî di guhê xwe de bihîstibû û ev tişt binehişên me baş zeft kiribû. Piştî jî bi hilkeft an hincetên cûr bi cûr di her pile yan qonaxên zaroktiyê de em li kolanên edebiyata Kurdî digeriyan. Di van kolanên ku bi çîrok, çîrçîrok, destan, pêkenok, biwêj, mamik, qewlêrk û zûgotinokan re têr û tije de em fêrî gelek tiştan dibûn, sînoren cihana me ya aşopiyê berfireh dibû û her wiha me dikarîbû bi awayekî din li mirov, bûyer û rûdanan binêriyana. Vê dawiyê me baş fehm kir ku ev gencîneya zargotinê bi tena serê xwe dibistaneke siruştî bû û em tê de jixweberî perwerde bûne.

Di encamê de, ew şevên nîvtarî, dûvdirêj û pirşemata li ser hesabê zargotina Kurdî bi nûnertiya çîrokeke Kurmancî têk diçû û bi geşbûnê bi dawî dibû. *“Bi rastî jî, dema ku ceyran diçû gelekî xweş bû...”*

Gûzek

Sidîq Gorîcan

gûzekên xwe hîra pêlavên nû dikim
xwe jî hîra hevaltîya devdeling û pêlavan.
lihevhatî û şidiyayî dixuyê ev camêr, memoo!...
bes, em hev dişidînin;
ez û zeman
ez û ciwanî
ez û extîyarî
û qismetê sal û zemanan...

ji bîr nakim;
min çilçileyîya xwe li paş hişt, memo!...

bila be!...

‘her çi nû be, bi sancû dibe’, gotine mezinan...
nîsan2,2015wan

Yê Bêaqil Kî Ye?

Berhevkar: Melik TAŞ

Rojekî rojan, di gundekî de kalek hebûye. Ev kal xweyê du zarên kurîn bûye. Wextê kalik nexweş dikeve tê li ber mirinê, gazî her kurên xwe dike û ji wan re wesiyeta xwe dike. Dibêje: “lawên min ên delal, Ez êdî nêzîkê mirinê me, ji ber vê daxwaziya min ew e ku hûn ev kîsika tijî zêr bidine wî merivê ku li ser ruyê dinê yê herî bêaqil e. Zarokên kalo, gava bavê wan diçe rehma Xwedê li cem hev rûdinên dibêjin: “ka em herin di gundê xwe de kîjan bêaqil e, em ê kîsika zêr bidine wî.” Cara pêşîn xwe digihînine dîne navgund, kîsika zêr didinê, gava dîn kîsika zêrî hildide ji wan re dua dike û dibêje Xwedê ji we re razî be. Her kurên kalo difikirin û ji hev re dibêjin; “ev meriv ne bêaqil e, merivê bêaqil dua ji merivan re nakin.” Kîsika zêrê xwê je distînin û dikevîne rê. Di gund de kesekî bêaqil nabînin. Qerara xwe didin û diçin li derdora gundê xwe digerin. Li çend gundên dûrî gundê wan dîsa rastî merivekî wek dînan tên. Dibêjin: “Em ê vê kîsika zêrî ji bo wesiyeta bavê xwê bidine te. Mirov gelek şa dibe û ji wan re dibêje: “Xwedê mala we ava bike.” Zarok dîna xwê didinê ev meriv jî ne bêaqil e. Dîsa hûr û kûr difikirin û ji hev re dibêjin; “em ê mirovekî bêaqil li ku derê bibinin?” Ya Ellah dibêjin û rêya xwe berdewam dikin. Diçine gundekî dinê jî, rastî dînekî tên û dîsa gotinên bavê xwê dibêjin. Gava mêrikê dîn çav bi kîsika zêr dikeve, gelek şa dibe û ji wan re

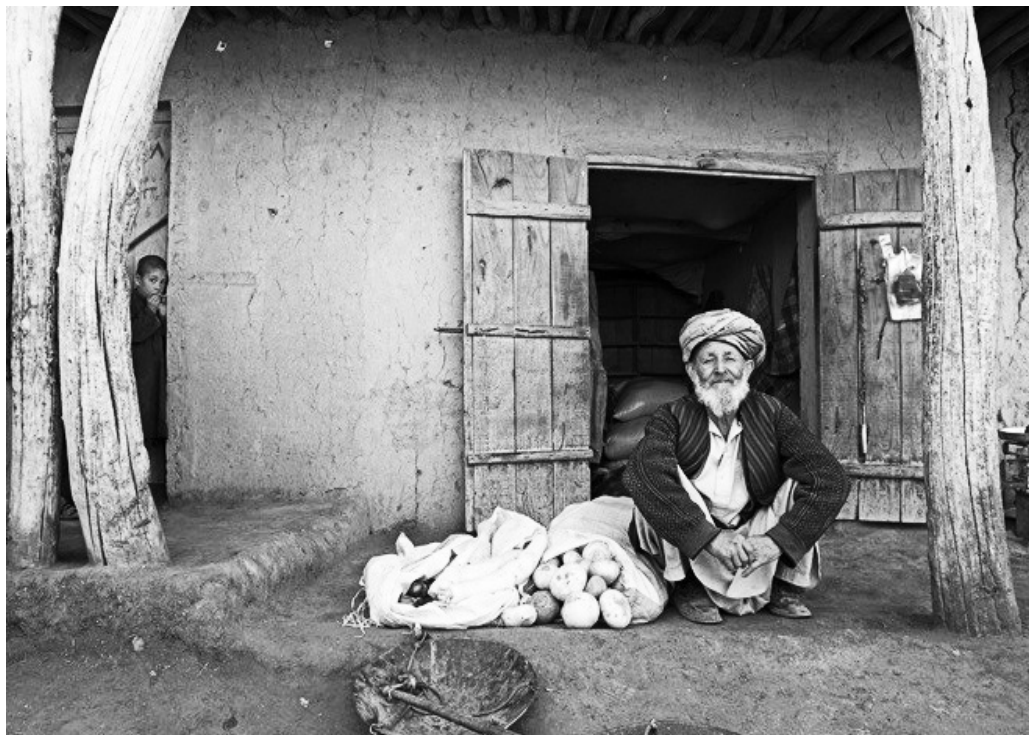
dibêje: “Xwedê jî li ser we defa belayetan bike.” Zarokên kalo dîsa ecêb dimînin, bi hev re xeber didin û dibêjin; “ev meriv jî ne bêaqil e, mêrikê bêaqil Xwedê û pêxemberan nas nake, lêbelê ev meriv ji bo me dua dike.” Qerara xwe didin û dibêjin hev: “Em kîsika zêr nadine vî merivî jî.” Diçin; gund gund, qeza qeza, bajar bajar digerin. Dibe êvar, diwestin ji hev re dibêjin: “Em li bajêr di cihekî de bêhna xwe bistînin.” Têne cihekî di-sekinin, dîna xwe didin dengêkî wek dewetê tê. Dibên; “em jî herin, seyr kin, bira bêhna me jî hinek derkeve.” Hêdî hêdî diçin dîna xwe didin çî, merivek paşopê li ser kerê kirine, yekî pêşiyê ve girtiye yekî din jî dêla kerê girtiye û zarokên li derdorê jî keviran davêjin, pê ra jî tiranê xwe li wî merivî dikin. Her kurekî kalo li ser vê meselê gelek şaş dibin. Ji derdorê xwe dipirsin, dibêjin: “Ev çî mesele ye hûn dikin?” Xelqê wê derê ji zarokên kalo re dibêjin: “Ev tiştê we dît li cem me edetekî gelek kevn e. Li cem me edetêke akîne (wiha) heye. Gava hîlbijartin hate kirinê ku yê qazanç bike dibe axa, lê ye ku qeyb ke jî em li kerê paşopê dikin di nav bajêr de jî digerrînin.” Zarokên kalo gelek ecêb dimînin. Dibêjin: “Niha hûn gava ku merivê qeyb ke akîne dikin, lê ew merivê qazanç ke paşê qeyb ke hûn ê dîsa ev halên heja bînine serê wî?” Dibêjin: “Belê.” Her zarên kalê bi hev re dibêjin: “Welle me merivê xwe dît.” Dibên; “welle merivekî qasî merivê

niha û qazanç kiriye bêaqil tine.” Radibin diçin cem merivê teze qazanç kiriyê. Diçin dêna xwe didin çi, derê mala merivê qazanç kiriye def û

kîsika zêr bidine merivekî wisa ku li ser rûyê dinê yê herî bêaqil be. Ku em jî ji bo wesiyetê wî bînine cih, li ser rûyê dinê gelek geriyan ku

yekî bêaqil bibînin.

Em gelek geriyan, lê heta hatine li vir jî me kesekî bêaqil nedît. Gava em hatin li vî bajarî û me dît ku merivek paşopê li ser kerê kirine, gelek ji me re ecêb hat. Me pirs kir: Ev mesele çi ye? Ji me re îzah kirin. Me jî pirsar din jî li wan kir: Lê axayê qazançkiriye ku paşê qeyb bike halê wî çê dibe? Gotin: Em ê

zirme ye, millet gelek şa dibin û pesnê xwe ên hîlbijartinê didin. Dibên: “Em çawa xebitîn, me çawa hîlbijartin qazanç kir!” Her zarên kalê jî diçin li cem wan rûdinên û guhê xwê didine wan. Nîzîkiya ji hev belav bûnê diçin cem merivê qazançkirî. Dibêjin: “Selam eleykum axayê me yê delal. Em te gelek pîroz dikin û ev kîsika zêr tijî jî dine te.” Axa dibê: “Hûn ji bo çi ev kîsika zêr didine min, dibe ji bo ku qazançkirina min be?” Her zarên kalê dibên: “Nexêr, em ev kîsika zêr ji bo ku wesiyeta bavê xwe ye didine we.” Axa dibêje wan: “Dibê we aqlê xwê inda nekiriye, cihê tu tineyî hûn kîsika zêr çima didine min?” Her zarên kalê dibên axa: “Gava bavê me, nîzîkiya rehma Xwedê ji me re wesiyetek kir, gotê me: Zarê min ên delal, gava ez çûme rehma Xwedê hûnê ji bo min ev

dîsa wek akîne bikin. Me jî qerarê xwe da ku axayê a niha qazançkiriye jî gava qeyb ke yê wek merivê li ser kerê were serê wî, yê were wî halî li ser rûyê dinê yê herî bêaqil ew e. Ji me re cihê we terîf kirin. Em jî hatin li ba we ku ev kîsika zêr bidine we.” Xelkên li derdorê axa radibin ku her du zarên kalê bikutin axa dikeve navbera wan û dibêje wan; “hûn qasekî bisekinin.” Axa qasekî disekine û difikire. Bixwe ji xwe re dibêje: “Ev zarên hatine zev tiştêkî ecêb gotin. Ez îro axa me, lê ez ê jî wextekî bikevim, yên min jî wek mêrikê ketî rezîl bikin.” Dibê: “na! bavo ez vî îşî bi xwe re nakim.” Li cem wan zarên kalê dibêje; “min jî qerarê xwe da û ez îstîfa dikim ji ber ku min îstîfa kir hûn jî vê kîsika xwe yên zêran hildin.”¹

¹ Min ev çîrok ji bavê xwe Halis TAŞ guhdarî kir û nivîst.

Çi me?

Aziz Samur

Dilnewayê eşqate me
Li bin konê xemcivînê
Xweşbelayê jîna te me
Ji ber bare xewrevînê

Têr nedîtê tîna te me
Li bin tava geşhavînê
Demxelayê ekla te me
Ji ber nîna lêvnarînê

Gulbarînê baxê te me
Li bin çêja meyvexwînê
Rojbihurkê xema te me
Ji ber dare min vexwînê

Rojavayê bêya te me
Li bin êşa gavmirînê
Rojhilatê pejna te me
Ji ber hata bejinvînê

Têrnemayê dêma te me
Li bin maçên hevşevînê
Xwezîdayê cave te me
Ji ber dêhna xezalbînê

Dembiharê jîna te me
Li bin sekna gerzemînê
Dawîdayê jana te me
Ji ber taya şevbirînê

Kêlîvanê şada te me
Li bin reva xemrevînê
Xewnrewayê xewa te me
Ji ber saya min anînê

Hesretkêşê ware te me
Li bin kula dûrmayînê
Şermîmayê bera te me
Ji ber xwezî lêborînê

Hebhinarê lêva te me
Li bin geşta zarşîrînê
Bêhnkulîlkê cane te me
Ji ber hilma gerdenzînê

Sitarbanê konê te me
Li bin sota ronbirqînê
Ronîdarê rêya te me
Ji ber şevên şewirînê

Xweşnivîsê hibra te me
Li bin mesta tilîvînê
Xwînewayê sewta te me
Ji ber xêra pîrozdînê

Nûbarînê cemra te me
Li bin meha sibatdînê
Candayiyê rehê te me
Ji ber ava jiyangînê

Terkeserê tora te me
Li bin kêşa heyinjînê
Zindaniyê zarê te me
Ji ber bêja biferminê

Giyandarê bûna te me
Li bin gefa çûnheyînê
Gotinbêjê hasten te me
Ji ber dêran dilzîzînê

Çîroka ‘Emer Axa

Berhevkar: Yakup Aykaç

Me jî ji mezinên xwe bihîstiye... di şevên zivistanê yên dirêj de, ne televîzyon bû ne jî radyo, gundî çend rojan carekê diçûn di oda mêran/mêvanan a filankesekî de berav dibûn, dicivîyan ser hev û çî mesele û rûdan hebûya vedigotin. Îja, di wan şevan de wextê dengbêjek dibû mêvan hingê kêf û şahiya gundiyan bêtir xweş dibû. Piştî şîvê çay dihat, dû re meseleyên vir de û wê de dihatine gotin; hespê filnakesê kumêt bû, zivistana îsal dirêj bû, diz ketine gova Mala Hecî, şivanê Misto Axa ketiye nav bagerê, hê bîst û pênc roj maye Çilê Biçûk ret be... û mijarên cur bi cur... Dor êdî derbasî dengbêjê ezîz dibû. Hingê mezinê odê kê bûya, digot: de Xwedê`j te razî be, şev dirêj in, îşev hinek sebra me bîne, ka gîska me bide!¹ Dengbêj jî bersî-va wan dida: ser çavan, ser seran... ez ê gîska we bidim û dest bi çîronga² xwe dikir...Îja hingê dem mîna siya darê derbas dibû û guhdêran hew didîtin melê sibê bang dide...

Îja em jî bûne mêvanê çîrokbêjekî navdar Hecî Şukriyê Astecoyî. Hecî Şukrî li Qelqeliya Wanê dijî û di xortaniya xwe de çîrokbêjekî bi navûdeng bûye. Me jî xwest ku -bi qewlê Wanîyan- çîrongek li dîwana Hecî Şukrî guhdar bi-

¹ **Ka gîska me bide:** Li Serhedê biwejek e. Ji çîrokbêjan re dihate gotin, ango, ka ji me ra çîrokek vebêje.
² **Çîrong:** Ji çîrokên dirêj re çîrong tê gotin li hin deverên Serhedê.

kin, dengê wî tomar bikin û binivîsînin. Xwedê ji wî razî be! Me gîskek ji wî xwest wî jî gîska me da me. Kerem kin ji we re çîroka ‘Emer Axa...’³

Carekê li caran, rihme li dê û bavê hazir guhdêran. Zemanekî sê meriv rê ketin gotin em ê herin ji xwe re bixebitin. Rê dikevin diçin, ji gundê xwe dûr dikevin. Rojek du roj derbas dibin, nan û xwarinên wan ret dibin, dikevin sehayekî vala. Hevalekî wan birçî dibe, ji yê din nan dixwaze. Dibêje: wellehî ez zehf birçî me, halê min tune ye, êdî qudûmê min nagire... Hevalê wî jê re dibêjin: kuro di vê sehayê de em ê nê nê ji te ra ku bînin? Hinek qudûmê xwe bişidîne heta wa milê han, em derbas bin Xwedê

³ Di deşîfrekirina dengê Hecî Şukrî de me nexwest ku zêde destkariyê bikin û herikbariya kurmançî ya çîrokê xira bikin. Me tenê çend tiştên biçûk kirin. 1) Mese-la di vê hevokê de “welle tu heke neyî em ê te *li* vira bihêlin herin” daçeka “li” ji aliyê me ve hatiye danîn, û di hevokên din de jî heman rêbaz hatiye şopandin. 2) Di vê hevokê û yê wêkî de: “em bizanin eva nana bona çî ye?” me nekir “em bizanin ka gelo ev nan ji bo çî ye?”. 3) Me peyvên sereke neguherandin, wek; go (got), gon (gotin), bîna (mîna, wekî), îdî (êdî), dêna xwe didin (dêhna xwe didin), hersêk (her sê), heqa (he-qas, ewqas) û wd. 4) Me piştî peyvên derbirînê wek “dibêje, gotê” xalecot danîn. 5) “Ereb nanê xwe xwar û paşê gotê de” di vê hevokê û yê wê de me destkarî li paş daçeka “de”yê nekirin.

mezin e, gundek hebe, malek hebe, em cîkî nan bixwazin. Tu heke niha bikevî erdê em nikarin te rakin jî...

Bi vî şiklî he tê he dibêje ez birçîme heta ku tên digîjin ser girekî. Dêna xwe didin êlê gund biniya wan de ne, heger gund e, heger êl e... Hevalê wan go: ez êdî nikarim werim. Yê din jê re gotin: welle tu heke neyî em ê te li vira bihêlin herin. Em ji te ra dibêjin, qudûmê xwe bişidîne em herin. Her sê heval cardin rê dikevin, têne nêzik, dêna xwe didin malekî qelebalix e, tijî millet e... Yek ji wan dibêje: kuro welle em ê herin, tijî insan e, qelebalix e! Heger şîn be, heger dawet be, em ê li wê derê nanê xwe bixwin û herin.

Her sê heval diçin nav qelebalixê... selam elêkum... elêkum selam... dêna xwe didin li derê malê pê de sîtil giş kirine, goşt dikelînin. Jinikeke girevire milê xwe vedaye ser sîtilan diçe tê, xortek jî li wê derê tewl dane, bi zîncîrê girêdane... Yekî ji wan got: kuro welle ew tişteki ecêb e! Ew çî mesele ye? Neyse, li ber malê çend heb xort hebûn, bi destê xwe îşaret kirin, gotin herin ba mêran... Her sê heval derbasî odê bûn, gotin: selam eleykum, hema li ber derî rûniştin. Axayê gund kêfxweşî lê da, bi xêr hatin, vir de wê de hinek xiber da, xêr e hûn ji ku tên ku ve diçin? Gotin: axayê me, welle em rêwî ne, diçine xebatê, riya me kete gundê we, em jî birçî bûn, me go kê parîkî nê bide me em ê bixwin û em ê lêdin herin riya xwe... Vir de wê de hinek xiber dan, wextê nan hat, nan anîn hatin, eger mercime be eger sifre be seranserî odê raxistin û millet hate ser.

Ewî hevalê wî yê birçî xwe xirikand ser sifrê. Yek ji wan her sê hevalan zane bû, bale

milan kir qahîm girt. Go: kuro neçe ka bihêle! Em bizanin eva nana bona çî ye, ew goşt bona çî ye, ew xort bona çî girêdayî ye? Go: kuro kulla te pê ketiye, ez ji birçiya mirime bihêle ez nanê xwe bixwim, gor bavê wan. Welle tu niha jî bimri got, te nan nexwar. Xulamên malê sifre rast kirin, axê got: kerem kin werin ser nanê xwe, gazî herkesî kir. Millet şiqitî ser nê, ew hersêk heval mane li wê derê. Axa dêna xwe da ew hersêk mêvan nehatin. Kuro go: mêvan hûn çima nayên nanê xwe naxwin? Welle go axa, em nanê te naxwin! Sebeb? Go: heyran ka ev çî zafiyet e, ev çî xort e te li derê malê girêdaye, tê netîca wê ji me ra bêjî em ê nanê xwe bixwin, heke tu nebêjî em nanê te naxwin. Go: kuro heyran hûn merivne rêwî ne, hûn mêvan in hatine nan bixwin îşê we meselê wisa neketiye. Nanê xwe bixwin û lêxin derkevin herin. Welle go: tu heta nebêjî, bi me be, me nanê te nexwar. Ew hevalê wan ê birçî herca xwe radikişînê lê havalê wî yê zana ew bernade. Madem wisa ye, go, kuro ez ê we re bêjim, lê wellehî ez ê serê we lêxim. Go: axa tu`j me re bêje, serê me qurbana serê wî xortê derê malê be. Go, ê de baş e. Heger nan xwarin heger nexwarin pê re got.

Go: zemanekî bû şer, Êris li ser me de girt, em êxsîr girtin, go, em sewqî Êrisête kirin. Em birçûne Êrisête, îja millet bîna mihacirên niha direvin, go, em tar kirin, belayî gundan kirin. Ez im, bavê min û diya min. Em hersê û çend hebên din jî dane wî gundî. Go, yek hat, navê wî Çiya bû, em birçûne mala xwe. Çiya axayê gund, mezinê gund tê hesêbê. Em heftêkî mane mala wî de. Gote bavê min û diya min, gote, hûnê nav malê de bixebitin, kurê we jî dixme ber golkê gund de. Anî ez kirme ber golka de, bavê min diya min jî ber malê de ne. Çend sal

ortê re derbas bûn... Rojekê piştî min golik anîn min dêna xwe da bavê min xweyî nake! Min go: dayê ka bavê min? Go: welle bavê te mir! Go: ê dayê em nav Îslamê de mane, me orf û edetên Îslamê em zar bûn jî, me fam kiriye. Dayê bavê min şûştin, kefen kirin? Kuro go: lawo, şûştina çi kefenkirina çi! Ewa Êrisêt e! Go welle ben-dek kirne xirikê, go, cewê bin gund re tê, go, birne wê cewê, yek ha bir, yek ha anî, korek kolan kirne korê tijî ser xalî kirin...

Neyse, ez hê xort im hê cahil im, ez diçime ber golika, diya min di nav mala wî de dixebite. Salek dudu, sisê... Ortê derbas bûn... Rojkî hatim, ka diya min? Go, welle diya te jî mir. Min go, welle diya min jî halê bavo de çû!.. Roj dîsa derbas dibin... Ez dîsa diçime ber golikan dewam dikim, difikirim. Min xwe bi xwe go: welle hege ez jî bimrim ez ê jî riya bavo û dayê de herim. Go min go, wellehî ez ê îro golikan bajom biherme gund. Min bikujin ez îdî naçim ber golikan. Ez ê heta kengê herme ber golika? Min golik ajone nav gund, golik çûne mala xweyî xwe, ez jî çûme mala Çiya. Çiya go: lawo te çima golik anîne? Min go: axa ez naçme ber. Go: tu çima naçî ber? Min go: welle ez naçme ber. Tê herî, go? Min go: ez naçim! Tê herî, go? Min go: ez naçim! Tê herî, go? Min go, ez naçim! Axê xwe ker kir, rûnişte xwarê. Go min dêna xwe dayê, gundî berav bûn hatin. Axa, ewî çima golik anîne kirne nava gund de. Bila golika derxe bihere. Go: heyran, ji xwe ra yekî bigrin, go naçe, ez dikim nakim naçe. Ez ça jê kim! Herin ji xwe re golîvanekî bigrin, tixne ber golikê. Bû êvar, Axê cardin gazî min kir. Ji min ra go: kuro tu çima naçî ber golikan? Min go: welle axa ez naçim. Go: ez ê te bikujim! Mingo: tu min bikujî jî ez naçim...

Hingê gazî yekî berber kir, ser merê min, tûk mûka min rind kur kir, Axa gote jina xwe: tu jî here tendûrê dade, sîtilek av germ bike. Go min go: wellehî yê min têxine sîtila avê de. Qederek derbas bû, jinika hate gotê de, axa av keliyaye. Axa go: herin testê danin, yek ji we sabûnê lûfikê hilde, yek ji we jî avê lê ke. Yek ji we bişo mizde, yek ji we jî avê lê ke temîz bişo. Derê têrê vekin, serdanpê destî kincê temîz lê kin, bînin werne huzûra min. Go, welle jinikan ez birçûm nav testê, hindî min go: hûn jin hurmet in, dûr min kevin. Gotin: bi emrê axê ye, qet em dikarin! Go yekê av li min kir yekê bi sabûnê lufikê ez miz dam. Sîrkesîrk ji cendekê min dihat... Go, yekê çû derê têrê vekir, destî kinc danî ba min, go: a evî li xwe ke. Min li xwe kir û ez çûme dîwana axê. Axa go: tu hatî? Min go: belê ez hatim. Axa go: kuro lawo tu çima naçî ber golikan. Min go: axa ez naçim, bes e, hinde sale ez çûm îdî ez naçim, bes e. Bila ji xwe ra golîvanekî bînin. Axa go: soz, tu naçî? Min go: soz tu min bikujî jî ez naçim. Axê gote jina xwe: filan têrê de sê desmalê girêdayî hene, hilde bîne. Jinik çû, sê desmalên girêdayî ji wê têrê derxistin, anîn danîn li ber axê. Axê go: kurê min, diya te û bavê te di nav malê de dixebitîn, tu jî diçûyî ber golikên gund. Min heqê wana qurîş bi qurîş hesiband. Go: eva desmala heqê diya te ye. Çendî mala min de xebitiye min heqê wê hesibandiye. Go: eva jî heqê bavê te ye. Go: eva jî heqê te ye, min ji gundiyan istandiye. Min ji te re kiriye pere, eger zêr eger zîv... wê çi be. A kerem ke, eva jî heqê te ye kurê min. Gote jina xwe: here şûrkî, rimkî, mirtalkî ji 'Emer ra bîne. Min di dilê xwe de go: wellehî axa yê min bikuje, derewan dike. Axa dîsa emir da, go: herin du hespê rind bînin, zînê lê kin, qûşê wan bişidînin derxine derê malê ez

ê werim. Xulamên axê hatin gotin: me hesp jî hazir kirine. Go, rima min jî da min, min şûrê xwe jî navtenga xwe girêda, mirtala xwe jî min terka hespê girêda. Axa suwar bû, go, kurê min tu jî suwar be... Go, de bajo! Me ajot wê şevê. De bajo, de bajo, de bajo... Berbanga sibê em derketine ser girekî. Axê go: kurê min, îja eva tixûba tırka ne, îdî jî vê zêdetir nikarim werim. Go: îja sibe jî heqa nema, îdî lêxe here, tu bikevî tixûbê tırka de. Here Xwedê oxirê bide te. Here Xwedê îşê te lê bîne, tu ku da diçî here. Welle ez peya bûm, çûme destê axê, min teşekur lê kir. Ew paşde zivirî çû, min jî hespa xwe ajot heta sibê...

Bû sibe, min dêna xwe da deşteke bîna deşta gundê me. Du gund in yek vî serê deştê, yek wî serî. Gundek mezin e, min go welle ez ê herim wî gundî. Ez çûm, roj îdî bilind bûye. Meriv nav gund hene, min selam kir, gotin eleykum selam. Min pirs kir, mala axayê gund kîjan e? Heger muxtar be axa be çi be... Go: ha ewa mala axa ye. Min ajote derê hewşê. Çav dane hespê min, kincê min. Yek hat serê hespê min girt, hespê min kişand bir. Go: kerem ke, oda mêvana ev e. Ez çûm, axayê gund li odê rûniştiye. Min go: selam eleykum, we eleykum selam, hinek kelam, ser çavan hatî, filan û bêvan... Tu kê yî, ku de têt, ku de herî? Min go: welle hema min xwe dîtiye nedîtiye hema li vira dîtiye. Axê go: kuro ça te xwe vira dîtiye? Min go: axayê min, ez dibêjime te da min xwe dîtiye nedîtiye, min xwe li vira dîtiye. Ê go sebeb? Min mesela xwe jê ra got. Axê go: kurê min madem ku wisa ne, rûnê hindî dilê te dixwaze mala min da be. Kengê dilê te nexwast, te cîkî xwe ra peyda kir, tu çûyî jî here, te ra oxir be, Xwedê`j te razî be. Mehekî du mehan ez mame li wê derê.

Rojekê min dêna xwe da axa kûrekûr difikire. Min go: axa xêr be, çima wisa difikirî? Go: qet, ma tu tê destê min derman kî? Min go: axa welle bêje, heke çare li ba min hebe ez biqetînim, serê min oxira te de ne. Axê go: kurê min gundê me da eşqiya hene, qaçax hene. Deh panzde heb in, serê rıyan digirin, xelkê digirin dikuvin, xelkê dişêlînin. Îro serbazê qereqolê jî min ra kaxezek şandiye, gotiye, tu wana yan digirî yan dikuji. Tu nekî em ê te bikujin, mala te jî agirdadayî kin. Tixûbê gundê te de dijîn. Go: îja ez qet dikarim? Ez çi xweliyê serê xwe bikim. Min go: axa meraqan neke, sibê tu bikarî merivkî bidî min, cî wan nîşanî min bixe û dîre bila bizivire. Axê go: kurê min ev karê te nîne. Min ne eqarîb e, ne mîlet e, ne kes e. Min go: hema min dikuvin jî bila bikujin. Axê go: baş e, meriv be, ew hêsan e.

Bû sibe, axê sibê merivkî da pêşiya min, min da pê. Em çûn çûn çûn, hetakî nêzîkatî melê nîvro kir. Go: Emer aha şikeftê wan bin wî kevirî ha da ne, ez nikarim îdî werim, tu diçî here, tu naçî jî gor bavê xwe here. Paşê merik lê da çû, ez tenê mam. Go min riya xwe de dewam kir. Cî heye ez ser piya diçim, cî heye ez çalepîka diçim, cî heye dişixşkî diçim, dey dey dey... Min xwe gîhande nêzîkî şikeftê, min dêna xwe dayê nobetçiyê wana ser banê şikeftê sekiniye nobetê digire. Min xwe xişikand ça kir, wextê pişta wî kete min, min destê xwe da ber dêv. Min nobetçî kuşt û min nehîşt deng jê derkeve. Go: ez zexm im, xort im, eva bîst-bîstpênc sal in ‘emrê min e, eva zend û bendê min in, ez ber golika mezin bûme, go neyse, go ez hêdî çûme ber derê şikeftê, meger çûne şev geriyane westiyane. Xewa wan hatiye, hemû razane, xurrina wan e razane. Ez çûm, min sîlah mîlahê wan hemû

berav kirin, anî danî ber şeftê. Ez li ber derê mixarê sekînim, min şûrê xwe derxist, destê xwe li hev dan. Min lê kire qûtînî, min go: rabin ha hoo, hûnê ji destê min da ku da xilas bin, go rabûn ber bi sîlahan da revîn, dêna xwe dan tu tişt tune. Min go: îja destê hev girê din. Yeko yeko destê hev girêdin, paşopê werin ba min. Yekî xwe nêzîkî min fikir, min dîgo bila yê din were. Destê hev girê dan, carê yek tê, ez bendê wana rind dişidînim. Yek ma, min go tu jî destê xwe bide pişt xwe paşopê were. Min destê wî jî rind girê da. Xwedê min re hev anî. Min sîlahê wana hinek avêtine istukurê wana, yê din jî min dane piçenga xwe. Min bîna garankî da pêşiya xwe berjêr kir. Min berjêr kir, em çûn çûn çûn... Min dî axa, gundî mundî derkene ser rê. Axa bi gundîya ve hane pêşiya min. Teşekurê min di-kin, her kes wisa şa dibe, tu qet dibê dawet e. Axa tê orta her du çavên min maç dike. Te rihê min kirî, tu birayê min î mezin î, ez birayê te yî biçûk im. Min go: welle axa, aha eşqiya teslîmî te, çi dikî bike... Axê go: de here odê îstiraheta xwe bibîne, ez wana jî bibime qereqolê. Axê bi gundîya ve wan da pêşiya xwe, çûn qereqolê... Eger hukûmet bû eger qereqol bû, mukafatkî yan dayê yan nedayê de nizanîm...

Piştî ku zivirîn hatin axê go: Emer tu birayê min î mezin, ez birayê te yî biçûk. Te he- yata me xilas kir. Ya ku te ji me ra kirî bavê me ji me ra nekir. Go, rûnê xwarê, mal mala te ye. Min go: axa malxweyî be! Welle dîsa tu axayê min î, xulamtiya min ji te ra heye. Axê go rûnê xwarê, ez rûniştîm... Tu nebêjî, gundê dinê jî êzdî ye. Êzdî, bin mahîyeta wî da ne, xerackêşî axê ne. Axê emir da xulamên xwe, ciwabê ji wan ra şand, go: bila giregirê wana werne vira îşê min bi wan ra heye.

Dêna xwe dan rojekê giregirê wan be- rav bûn hatine odê, selam eleykum... eleykum selam... Hûn bi xêr hatine, ser çavan re hatine, çi heye çi tune. Axê go: hûn xerackêşê min in? Gotin, belê! Axê go: hûn di bin emrê min da nin? Gotin, belê! Axê go: niha û hetakî niha min axatiya we fikir, niha û pê ve jî axatiya we Emer axa bike. Îdî li vir elaqe-

ya me û we tev tune. Eva axayê we, hûnê ji xwe ra axa qebûl bikin. Gon: baş e axa ser çavê xwe, me qebûl kir. Hema hûnê heftekî muhletê bidine me em ê herin derbanekî ji axayê xwe ra hazir bikin, paqij bikin, pê ra raxin, îhtîyaciya wî cî bînin em ê bixwe xwe werin axayê xwe biherin. Gotin û çûn... Hefteyê wana tamam bû,

go, hatin ez siwar kirim, min xatirê xwe ji axê xwast, ez çûm. Ez çûm, di mala xwe de bicî bûm. Îdî axayê gund im, îdî axayê wan im, sibe sibe gundî tene dîwana min, em ji xwe re suhbet dikin, qewlikan dibêjin, xiber didin...

Du meh sê meh nekete arê, rojekê min dêna xwe dayê de hema kê tê bê selam bê kelam

ber min ra, malmezinke gund heye, derbas dibin diçin mala malmezinê gund, selamê jî li min nakin. Ellah ellah!... Eva çi mesele ye? Ez ça axayê wan im, ça haja min ji tişkî tune ye? Ney-se min gazî yekî kir, kuro min go: çi`j we bûye? Çi bûye, çi heye? Kê tê diçe mala filankesê, kes selamê li min nake. Go: axa tu nizanî? Min go:

welle ez nizanim. Go: erebkî reş e, hatiye xeraca ji gundan distîne, îja hatiye xerac berav bike. Mezinê gund ji bona hindê tu nîşan nedayî, nexwest tu aciz bî. Gotiye, meqsed bira axa pê nehese, em ê xeracê berav kin bidnê, bila lêxe here.

Ez hêrs bûm. Min xwe bi xwe go: kuro ez Emer axa bim, ez axayê êlê bim, erebik were xeracê ji êla min bistîne, kes tîrsa wîna neweribe tişteke bêje min, ez çi axatiya xwe kim... Ez rabûm, min go welle ez ê herim. Ez çûm, min dêna xwe dayê mala malmezinê gund tijî ye, serê jorê odê doşekik pê re daniye, ew jî rûniştîye. Erebkî reş e, çirpiyek li kêlekê ye, mercima nê ber e, goşt ser e, wê dixwe vedixwe. Go, min selam dayê, ji tîrsa kesî selama min venegirt. Ez jî hema ber derî rûniştîm. Ereb nanê xwe xwar û paşê gotê de: rûspî, min bîhistîye axayê we heye, we ji xwe ra axa girtiye. Go: belê rast e, va axayê me ew ê ha ye... Ereb piyê xwe li mercimê da, go: biherin daynine ber axayê xwe. Wextê anîne danîne ber min, min go biherin ez naxwim. Çay hat, ereb ça xwe jî vexwar, gundî xeracê wî çi top kirin anîn danê de, rabû hespê xwe siwar bû çû... Ez jî pîsepîs zivirîm çûme mala xwe. Serê min, min bixwe ser vê axatiya min! Min çi axatiyek lê re kir, erebik were ha xerec ji wan bistîne, pêş çavê hemiyan piyê xwe mercimê xe, bêje ha biherin ber axayê xwe. Min go: wellehî mirina min ji vî halê min çêtir e. Ez hinekî ponijîm, fikirîm... Min go wellehî ez ê pey erebê bikevim. Yan ez ereb dikujim, yan ereb min dikuje. Ez rabûm, siwar bûm, min rima xwe şûrê xwe, qama xwe hilda, ez pey ereb ketim. Ez çûm, min dêna xwe dayê destekê wê ereb ser e, hespê xwe şor kiriye, qet agah ji bayê felekê nîne... Go min dizgîna hespê kîşand, rima

xwe girte destê xwe, quwweta xwe tere cî kir û min rikêfik avêt hespê. Min ajot ser ereb, ha ho haa hoo hespê xwe dajom, wextê gihîştî wî qet êrîşî min nekir, wextê min rim li namilê wî da, min dêna xwe da, bû çingîna şûrê min, bû xurrîma min tişteke çû ber min. Qurrîma min e, dereziyê dikulî di cendekê min da çû. Ez cî da sekinîm, qet irtifaqli min nekir, qet nezivirî berê xwe neda min... Ez çawa wisa cakî de perperîşan bûm, min jî fam nekir. Qederkî çû, ez ê çi rûkî bizivirime nav mîlet? Min go: wellehî ez ê pê kevim. Min dîsa şûrê xwe kişand girte destê xwe, hesp ajote ser, ha ho... tu ku de herî, ez waxtê gihîştî min şûrek avête istî!... Bû çingîna şûrê min, qebza şûr di destê min da ma, lê serê şûr pêkî çû. Dîsa irtifaqli min ne ket, qet mûkî xwe şaş nekir, min jî newêrî. Dîsa derezî di cendekê min da çûn. Min go: ez ê bizivirim, ez ê çi rûkî axatiya wan bikim? Min go, welle hema min dikeje jî bila min bikuje.

Xencera min tenê ma, ez ê evê jî biceribînim, min go. Min careke din xencera xwe kişand, girte destê xwe, careke din min rikêfik avête hespê, ez pê Ereba ketim, wextê ez gihîştî min xencer li piştê da, bû çîrpîna xencerê, qebza wî ma di destê min da, xencer pekya çû. Ereba, ser milê xwe re zivirî û go: kuro Emo tu yî? Ez hema çilî peya bûm, min hefsara hespê wî girt, min destê xwe avête destê wî. Min go: axa tu axayî min, ez xula mê te. Go: kuro tu rast dibêjî? Min go: ez rast dibêjim! Go: kuro tu rast dibêjî? Min go: ez rast dibêjim! Go: kuro tu rast dibêjî? Min go: ez rast dibêjim. Go siwar be bide pey min. Go ez siwar bûm, min da pê.

Em çûn, çûn çiyakî, ber derê şkeftê. Gote min, here qurzikî sikke di vî şkeftê de ne,

hilde bîne. Ez çûm, bi herdu destan qurzikî hilda lê qurzikî giran e, hemû sikke ne, hemû jî hesin in tê da. Min hinkî xurikande ber derê şkeftê. Go: Emo tu nikarî? Hema li ser piştê hespê destê xwe avête qurzikî, rakir avête piştê xwe. Min di dilê xwe de go: mala ereb keto, ereb heqa bi-quwwet ne, lema ereb wisa hikim dîkin! Gote min, Emo siwar be bide pey min. Em çûn derketin qûntara çiyakî. Çirakî jî dûr ve xweyî dikir, em çûn valî da em peya bûn. Me hespê xwe destî kirin. Go: kuro Emo ka qurzikî hilde! Ez qurzikî hildam, ez di binî da ditevizîm, nikarim hildim. Go, ka tu nikarî, hema cakî de bala kirê avête ser milê xwe. Em çûn li ber şûrekî sekinîn. Di nav şûrê da şkefteke heye, kifş e, lê ez nizanîm em çi dîkin, min hema daye pê Ereba... Ereba go: ha jî te ra evan sikkî, dêw jî vî mixarê da ne. Ewî dêwî mîrê min kuştîye. Ez çîqa gundan geriyam, min xerac îstand, go yekî quwwet nekir pey min bikeve. Tu mîr bûyî, tu pey min ketî. Gote min, evan sikkî yekeyek di dîwêr da bikute, go du sikkî vî alî bikute, du sikkî di wî alî de bikute em ê pê peya bin herne şkeftê. Li dora şkeftê şûre ye.

Neyse, em hatin ber derê şkeftê, şkeft hem kûr e, hem jî rîya wê he diçe xwarê... Min go bismillah, kevîrik hilda rîq yek li sikkê da, sikke wîk destê min da çû. Ereba go: kuro hêdî lêxe, dêw ê me bihese, wê me herduka jî bikuje. Ereba sikke destê min girt, hema cakî de yek mîst lê dide sikke dîwêr da çiq dike. He wisa wisa, yek dudu sisê... Em hilkişiyane dîwêr, min sikkê da dîst, go wisa kuta... Em pê ve peya bûn. Me dêna xwe dayê dêw razaye pîyê wî ber derê şkeftê ye serê wî aliyê din ê serê şkeftê ye. Go, kuro Emo! Serî min ra ling te ra, yan ling min ra serî te ra? Ez tirsîyam, ling dudu ne! Go: lêbelê

yek derbê zêdetir lê nede, tu yekî zêdetir lêdî hingê dêw yê xwe bi xwe bêje yekî din lê de. Go: tu yekî zêdetir lêxî yê sax be, rabe yê me bikuje. Yek derbê zêde lê nexê. Min di dilê xwe de got, ling dudu ne, tirsim her du neqetin. Min go: axa ling ji te ra serî ji min ra. Ereba go: baş e, tu dizanî!

Em çûne ba dêw. Ereba ji min ra go: rind quwweta xwe destê xwe da mewcût bike, min wextê çav li te kir hingê em her du bi hev ra lê xin. Me xwe hazir kir, welle çav li min kir, min serê dêw da, serê dêw pekî alîkî. Ewî jî ling dan, lingên dêw pekîn. Dêw dêje me: lêxe. Ereba go: kuro bisekine, meke! Ez sekinîm, min lîneda. Me dêw kuşt. Me hinek bêhna xwe veda... Paşê em rabûn, me go ka çi heye di şkeftê da. Me dêna xwe da çî! Dêw nava şkeftê da binerd çêkiriye, tuneke zêr, tuneke zîv, tuneke xezîne... tijî kiriye. Em jî jixwe westiyabûn... Em hema li wê derê heta sibê razan.

Bû sibe me ji xwe ra hespik, du hesp peyda kirin. Me xişr û mişrê wan, zêrê wan berav kirin hatin, em hatin ber derê şkeftê. Ereba go: kuro Emo! Min go: çi ye? Go: tu min xwe re jinîti qebûl kî? Min go: axa estexfîrullah, ez xulamê te me. Laqirdiyên xwe bi min neke, Xwedê j te razî. Ez xulamê te me, tu axayê min î. Go: kuro Emo, ez rast dibêjime te, netirse, tu min ji xwe re jinîti qebûl kî? Go min go: axa ez xulamê te me. Laqirdiyên xwe bi min neke. Go: kuro ez rast dibêjime te. Go: tu niha xwe re jinîti qebûl dikî yan nakî? Go: axa wextê tu qebûl dikî, ez jî qebûl dikim. Axa rabû, dest û çavên xwe şûstin. Reşatiya rûyê wî hemû çûn... Min dêna xwe dayê jinke sipî çîl, paqij, meriv qet qemîş dike dêna xwe bidê de! Ya Rebbî, meriv

dibê ne insan e horî ye qey. Hîva çardeşevîn e...

Min Ereba xwe hilda hat, em hane malê. Ew pere, ew zêr, ew xezîne jî me anî hatin... Gundî hatin, me hev dît, min mesela xwe ji wan re dirêj dirêj got. Me dêw kuşt, ereba jin bû, min xwe re anî... filan û bêvan... Îde qedr qîmeta min îlallah... Nav û dengê min jî heftê gundan bi-horiye... Herkes qedr û qîmeta min digire... Îja Xwedê te'ala, ew xortê derê malê girêdayî, kurê min e û jî wê jinkê ye. Îja min çima ew girêdaye, werim sêr vê meselê. Rojekê serê hildide, bi tena serê xwe va çûye nêçîrê, çûye nava dar û beran. Şêrek girtiye, girêdaye aniye hatiye. Lê şêr destê wî qerpiçandîye. Çaxê kurê min e, çaxê wê jî Ereba ketiye, çaxê şêr destê wî qerpiçandîye... Ez vîna qebûl nakim, eva xêra wî ye min daye, piştî nên ezê rabim serê wî lêxim. Min go: axa eva tiştê tu dikî bê Xwedê ye, tu heqa mêr bûyî, Ereba heqa jêhatî bû, dêw yekî tenê bû... Çima Ereba tenê serê dêw lê neda? Te çima tenê serê dêw lê neda? Yekî we li serî daye yekî we li piyê daye. Eva jî şêr e, çaxê lingên wî hene, girtiye dest û piyên şêr girêdaye. Şêr e, qerpûşkê xwe avêtiye lê daye qerpiçandîye. Axa hinek cî xwe sar bû, sekinî, ponijî... Axê go: kuro hûn melaîket in? Kuro Xwedê hûn ji me ra şandin. Hûn nebana wellehî min kurê xwe dikuşt. Ew aqil mantiq ne serê min de hebû ne jî serê mîletê min de hebû. Wellehî hûn nebana min kurê xwe dikuşt. Îja hûnê ku de herin? Her sê heval gotin: em tiştê jî naxwazin, em ê herin xebatê. Axê go: kuro devê we çi digere bixwazin ez ê bime we, hûn ser çavên min û bavê min re hatine... Îja hersê heval dîsa derketin ser riya xwe... axa û kurê xwe û gundî bi şadî de gundê xwe de man... Ewna gihîştine mirazê xwe guhdarê vê çîrokê jî bigîje meqseda xwe...

Korî Zanist

Bendî Şa'ir (Rêberbendî)¹

Zanayan perwerşiyar û pêşeway dîn û gel in
Boye lay Xwa payeberz û cêgirî pêxember in

Xwaperest û rastîwîst in, bo peyam parêzer in
Êwe mamostay xebat in, dij be zordarîw şer in

Şa'êran û mêjûnûsan, nûserî kurdêwe bûn
Wêjewan û rêberî çak, ta ku êsta êwe bûn

Barî serşantan girane, helgiranî şer' û dîn
Xawenî dadiga Xuda ye, xoşwelam bin rojî jîn

Îlim û danayît debê ger tirs û bîmîxwat hebê
Her le lanik ta ku elihed, ferz e zaniyarî hebê

Ba hîwa û await zana, pare, paye, nan nebê
Ger beme'na to mela bî, herdû dinyat saze bê

Xêr û serfitre û zekat, yarî de ye bo kemdesan
Êwe xawenî hîmet in, bo kes mebin be barîşan

Çaw le rêy pêxemberan ke, bê pîşe û bêkar nebûn
Pîşesaz û padşah bûn, çaw le destî kes nebûn

Sa werin ba korî zanist, germ û gurtir keynewe
Çeşnî zanayanî pêşîn, xamekan tawdeynewe

Banelên(ibinselâh) û (newres) û wêneyewan
Mirdn û kwêrbûwe caxyan, eîbrakey kurdzuban

Emro katî hîmet e, bo xizmetî gel dîn û jîn
Ta wek wxelikî cîhan, êmeyîş be serbestî bijîn

¹ Di sala 1977an de li gundê Bêtuwate, li devera Xoşnavetî (parêzgeha Silêmanî) ji dayîk bûye. Xwendina xwe ya seretayî li gundê xwe kiriye. Piştî wê, xwendina medreseyê temam kiriye û îcazeyê 'ilmî wergirtiye. Di sala 2012an de li Zanîngeha Selaheddîn beşa qanûna şerî'etê temam kiriye. Di 2015an vir de li Zanîngeha Bîngolê fakulteya îlahiyatê mastera xwe berdewam dike. Ji sala 1988an ve dest bi nivîsîna helbestan kiriye. Helbestên xwe bi kurdiya soranî dinivîse. Di gelek kovar û rojnameyên kurdî de helbestên wî hatine weşandin.

Ji bo Xwedê

Zîwer Îlhan

Bila ew kulîlk bi şaxê xwe ve be, destê xwe navêje wê xweşikiyê. Ku gul tê qermi-çandin dilê min diperte. Ez moza gerokê li ser xonceyan, notirvanê devê deriyê keda ciwantiyê. Şeytaniyê neke, hestên wê keçikê girikê neke. Dest nevêje wê delaliya ku hay ji tişekî nîne. Bila ew perperik bifire, ma hêza rengîn ji kîsî te ye? Em rice dikin çavê xwe bernede wê tezeya ku ne ya te ye. Ji bo qedrê Xwedê xweşikiyê neherimîne.

Kincê nixumandina edebê neqetîne, xwe tazî neke, me hînî fahşitiyê neke. Wisa bi roj heramî ye bi şev gunehkarî ye. Dinya xerab bûye, bi şev dernekeve. Serê xwe binixumîne, ku tu meşiya xwe nehejîne, pahniya xwe li erdê nexe. Sebrê bikşîne, li hêviya qismetê xwe be. Şehweta te bûye siyaseta welêt. Azadiya mek-rohiya te, bûye demokrasiya siloganan. Xwe bistirîne, civakê ji bela xwe bistirîne, em ji ber te bi ku de bazdin ji bo Xwedê!

Ku tu bibî lehî, em ê tev de li ber biçin. Tu bi xwe şer î, tu biçî ku agir bi wir dixî. Gotina te dû ye, şewbêrka te germahiyeke demborî, jê pê de xwelî ye xwelî. Me agirê te navê, xwelî li serê te be! bê te daye dûv çî? Tu, me mecbûrî xwe dikî; lê em nikarin te bitefnin. Ji xwe re biçê deryake mitolojik. Ême, em tîyê evîneke din in. Me ji xwe xelas bike ji bo Xwedê.

Ne feqîrê bitir ne dewlemendê diz ne maqulê derewîn ji me re lazim in. Di wêneyan de tu xwar î, di leystikan de fenek î, di hevaltiyê de xayîn î. Ji te re jiyan weke nêçirê ye. Her gava te, gotinên xefok in. Em hew ji te fêma dikin. Tu bi qedrê Xwedê ke em ê ji kîjan goti-

na te bawer bikin? Ne soza te soz e ne biryara te biryar e. *Ker bi gem û hevsar, mêr bi soz û qerar.* Tu ne zarok î, êdî tu mezin bûyî, rojekê jî rast bibêje ji bo Xwedê.

Her tiştî nefroşe û her tiştî nekire. Ji heramiyê nekesibîne û li heramiyê xerc neke. Her tişt nayê kirin û her tişt nayê firotin çima tu naxwazî fêma bikî ji bo Xwedê! Ku tu wê krediyê bikşînî, bereket di mal û milkê te de namîne, ku tu wê faîzê bixwî wê di qirika te de bimîne. Bi zêdekirin nede û nestîne, me hînî bêkediyê neke, bila pereyên heram nekevin vê malê. Ku tu li hemberî Xwedê û pêxember şer bike em ne bi te re ne. Me ji wî agirî bisitirîne ji bo Xwedê!

Kîjan

Mem Artemêt

Pê li axeke nediyar dikim
Nizanim qet li ku dera dinê me
Gelo vexwarê toza kîjan bajarî me?
Kîjan xwelî di bin lingê min de ditepise?
Kîjan nermeba sûretê min miz dide?
Gemara kîjan kolanê gefan li min dixwe?
Çend rawestgeh yar in an neyar in nizanim
Hewayê kîjan welatî dihilmijim?
Li ber bayê
Kîjan kendalî dicemidim?
Bi kîjan hestê têr dibim?
Xwirê kê û nêçîra çi me?
Li ber lêpên kîjan oqyanosa har im?
Nehwirîneke dengbêjên welatên kolonyal im
ecêb?
An jî qerînek im aya li şevên şînewarî?
Stran an jî lorikek im bi îskeîskî hey zemanî?
Di bin hîva koçber de
Bi kîjan hêviyan dixapim?
De bêje da he heyî qasidê mirinên nebalix?
Şahîdê dîroka xwînî
Hevrêyê bextewariyên nîvco û ko

De bêje şîrîko!!
Pîvana kîjan rêyê me tu bêje
Xwêdana kîjan kedê me

Hewesa kîjan eşqê me ez?
Kerba kîjan hêrsê
Şewata kîjan dilî
Poşmaniya kîjan emrî
Mirina kîjan mêrxasî
Heneya destê kîjan bûkê
Xêliya bejna kîjan zavayî me
Nasnameya kîjan netewî
Destana kîjan milletî me ez
De bêje da wez bi heyran
De bêje ka ez heme?
Rehbera dilî wenda...
Dîqelişînim diçim dûriyan
Wekî tirpanên ko
Û mîna xatirxwestineke kelogirî
Û tu xafil dibirî lingê min
Li ser parzemîna wenda
Û tu
Maçêke şîl datînî
Li ser bijangên min ên şûrî
Û tu
Min dehf didî
Ber bi nediyariyên har ve...
Û tu
Stûxwariyên min aş dikî û hey aş dikî...

Sebûrî: Mîr ‘Îmadeddînê Hekarî

Tehsîn Doskî

Sebûrî nasnavê hevalê Melayê Cizîrî, Mîrê Hekariyan ‘Îmadeddînê kurê Yehya Begê kurê Zekeriya Xan Begê ye, ewê di navbera salên 1632-1639an de hukim li mîrgeha Hekariyan kirî. Babê wî Yehya Beg di şerekî da li Wanê di gel Mihemed Paşayê waliyê Wanê li sala 1617 hatibû kuştin.

Demê mamê wî Şerefexan bûye mîr, wî ew kire mezinê kela (çhrîq)ê û li sala 1632an ew dijî mamê xo rawest û hêriş dane devera Elbakê. Piştî demekî li serê sala 1633an ew şiya paytextê mîrnişînê ku Culemêrg bû bistînit û mîrî ku Zeynel Beg bû bikujit û bibite mîr.

Hevçaxê Siltanê Osmanî Miradê çarê (1622-1639) bû, ewê şerên dijwar di gel dewleta Sefewiyan kirîn û demê siltanê Osmaniyan viyay hêrşê bidete ser Sefewiyan li sala 1635an. Wî nameyek bo mîr ‘Îmadeddînê Hekarî hinart û têda daxwaz jê kir ku ew piştewaniya wî biket. Belê mîrî daxwaza wî bi cih neîna û bersiveka kirêt dayê û sivikî bi wî kir. Lew piştî hingî siltanî hêzek hinartê û li sala 1635an şerek di navber Mîr ‘Îmadeddînî û leşkerê Osmaniyan da li devera Pîzanê çêbû û di encam da Hekarî şikestin, û Mîr ‘Îmadeddîn ber bi Helebê ve revî. Belê ew li wêrê hate girtin û hate hinartin bo Stenbolê û Siltanî fermana girtina wî bo demê heft salan da û ew hate zîndankirin û piştî heft salan demê ew hatiye berdan û li demê zivîrîna wî bo welatê wî li bajêrê (Edene) -dibêjin- bi nexweşiya ta’ûnê mir. Hindekên dî dibêjin: ew li Stenbolê li sala 1639an bi destê Mistefa Paşayê

sedrêe’zem hate kuştin.

Piştî wî kurmamê wî ‘Izeddînê kurê Şerefexanî bû mîrê Hekariyan û li ser demê wî gerokê navdar Ewliya Çelebî hatibû Culemêrgê û ew behsa wî diket û dibêjit: ew mîrekê xudan şiyar ê mîrgeheke bi hêz bû(1).

Mîr ‘Îmadeddîn ew ê nasnavê(sebûrî) bo xwe di şî’rê da hîlbijartî hevçax û hevalê Melayê Cizîrî bû û di Dîwana Melayê Cizîrî da şî’reka hevpişk (musacele) ya Mîr ‘Îmadeddîn û Melayê Cizîrî heye jê diête zanîn ku Mîrî destekê dirêj di

vehandina şî’rê da hebû û ji hindek gotinên Melayê Cizîrî diête wergirtin ku Mîr zanayekî şareza bû di zanînen şîrî’etî jî da Melayê Cizîrî li dûmahiya vê şî’rê dibêjit:

Di behra qulzuma mîran
Bi xewwasî guher çînim
Di behsa şerh û tefsîran
Tu deryayan we nabînim
Ji mîr û begler û çîran
Xulamê Mîr ‘Îmadeddîn

Heta demeke nêzîk mij û moranê rastiya kesîniya Mîrî di nav xwe da pêçabû û gelek kes hebûn hizr fikir ku Mîr ‘Îmadeddîn êk ji mîrzadeyên Cizîra Botan bû her çende di hijmareke desnvîsan da bi aşkerayî hatiye ku Mîr ‘Îmadeddîn mîrekî Hekarî bû û li van dûmahîyan du desnvîsên Dîwana Melayê Cizîrî hatine dîtin, agehdariyeke girîng da me ew jî eve ye ku Mîr ‘Îmadeddîn ew e yê nasnavê wî (sebûrî) û ew herdu destnivîs eve ne:

yek: desnivîsa Mihemed Esmerê Xoşabî ew li sala 1283ê mişextî (beranber 1872 z) hatiye nivîsîn ku têda hatiye: (selam kirdin Mela ber hezert siburî Emîr ‘Îmad eldîn elezî hwe min silsile al ‘ebbas rizwan ellh te’ala ‘eleyhîm ecm’in)(2).

du: desnivîsa Mihemed Sebriyê kurê Mela ‘Ebdilfettahê Herşînî (Herşînê ser bi Farqînê ve ye) ew li sala 1341ê mişextî (1923 z) hatiye nivîsîn ku têda hatiye: (ma qale elşeyx Ehmed elcezerî fî mihawre elemîr ‘Îmad eldîn elhekarî elmuleqqeb bilsburî quddise sirruhum we rehmetullhi ‘eleyhim)(3).

Heta nuke şeş şî’rên Sebûriyê Hekarî hatine dîtin: yek ew şî’ra hevpişk e ew a digel Melayê Cizîrî ku di Dîwana Melayê Cizîrî da belav bûye. Her pênc şî’rên wî yên dî eve ne yên em li vêrê belav dikin û sê ji wan berî nuke belav bûne û du bo cara yekê ye belav dibin.

Şî’ra yekê:

Texmîsa wî li ser xezeleke Melayê Cizîrî(4):
Sed emanet li te ey mehrema esrar û şehê

Bilezîn subhedem û şam û seher sal û mehê
Di herêma herema xas û humayûn qebêhê
Ey nesîmê seherê ma di mecala subehê
Sed selaman bigehînî ji me wê padşehê

Nazika şox û şepal û periya hûrî misal
Ya enî roje bi dêm zuhre bi burhan du hilal
Ya ji mişka xetene xal û xet û kakul û xal
‘Er’era qamet elif neyşekkera şox û şepal
Nazika sîmîn ten û xusrew û zerrîn kulehê

Tu bi i’zaz û bi ikram bike xemxwarî û lutf
Ji kinarê te bibêtin qemera yarî û lutf
Butê azer bike ihsan bi keremkarî û lutf
Di berî da tu bibûsî bi dused zarî û lutf
Asitan û der û dîwar û şubakên qelehê

Me divê halî beyan keyn ne bi hubr û qeleman
Rahet û êminî çûn sebr û qerarim qe neman
Munşiyê haşî û şerhan û beyanêd siteman
Nameya cewr û cefa û elem û derd û xeman
Dî bi destê zeriye muhteşemê serusehê

Da ku sirra me ‘eyan keyn ne bi lefz û ne’etê
Ew perîşanî ku inşâ kir te bi ‘erz û bi xetê
Guh bidêrin bi te’eccub li seraser qisetê
Belkû dilber ji ruyê ‘adilî û merhemetê
Rehmekê kit bi feqîran û biprsit gilehê

Ez nizamim bo çi kêşaiyye şîrê xezebê
Me ji rehma te nekîr hîvî û mame d'eecebê
We'de naziktire îro me ji şûşa helebê
Dil girane te ji me û diyar nizanîn sebebê
Ew bi xesme li xerîban û nedêrin gunehê(5)

J'çi kinaran ve guneh qet serê nûnek me heye
Xeyrî hubba te me ra 'îşq û cunûnek me heye
Cewherê faniye qet mîrn û menûnek me heye
Ma ji ber zerb û firaqa te sukûnek me heye?
Cerg û dil herdu bi nalîne wekî çeng û jehê

Sed xeraban li terîqa te 'îmaret dikim ez
Sed hezar 'ebd û esîran bi kefarete dikim ez
Zerreyek weslê bi canê xwe ticaret dikim ez
(hecer eswed) bidirî destî zîaret dikim ez
Nezri min bit bigirim xwasi terîqa mekehê

Pir di 'îşqê da mehûyîn me neman esl û rehek
Wekî te mest û xumarî kê diye xan û şehk
Lew (sebûrî) ji seru qame ne hişyare gehk
Ji ezel heq bi melê daye ji 'îşqê qedehek
Ta ebed mest û xerabîn ji meya wê qedehek

Şi'ra duyê (6):

Dila mehcûr û xemgîn im
Ji dest eflak û dewranê
Ji çeşman xûn dibarîn im
Wekî tavê di baranê

Bi zecrim ez ji kovanan
Dinalim ez ji bustanan
Disojît erz û asmanan
Tenê ahek ji bîcanê

Bi min aha dilê jare
Eger bêtin bi tekrare
Seqer têkda dibit sare
Ewe cuzek ji nalanê

Ji nalînan perîşan im
Wekî bilbil xezelxwan im
Şibet perwane bê can im
Sebeb şem'a şebistanê

Sebeb şem'a munewwer lê
Di dev marê ku sed ser lê
'Eqîq û durr û gewher lê
'Eqarib hate seyrane

Li seyrê min 'eqarib dî
Li burcê min kewakib dî
Li cewzayê 'etarid dî
Qelem zen bû di dîwanê

Di dîwanê ku sef westan
Dikir ba saqiyan mestan
Şeraba safiye di destan

Ji rengê abê heywanê

Ji heywanê vexwar fincan

Ji destê saqiya qencan

Biye daro ji bo rencan

Çi daro bû di meyxanê

Di meyxana ku daro tê

Ji bên misk û bixaro tê

Gelek şubhetî maro tê

Bi dom mayîm di zindanê

Di zindanê bi dom mayîm

Di dev marê xeman dayîm

Ji 'îşqê bê ser û payîm

Wekî goya li meydanê

Wekî go bê ser û des tim

Bi zulfa 'enberîn best im

Di xêla xidmetê west im

Tu carek lêde çewganê

Bi çewganê îşaret kir

Bi min ra new'ekî red kir

Dilê xemgîn tijî derd kir

Bi wê le'la bidexşanê

Bi wê le'la li bal 'îsa

Cewab anî ji belqîsa

Suleymanî dibê mîr dîsa

Reha wî tuxr û nîşanê

Ji vê nîşan û tuxrayê

Hilalî rengi balayê

Çi surme bû li çêşim dayê

Muqewwes bû ji kêşanê

Keman kêşa kemandaran

Dibarin tîr wekî baran

Li qebrê me birîndaran

Di wê hebsê û kovanê

Sebûrî ma di hebsê da

Bi dom mayim di qeydê da

Wekî d'nêrî di çalê da

Derîne wî ji zindanê

Şi'ra sêyê(7):

Di 'ecalê xemilîn gul te nedî baxê xeban

Ne ku fesla xezelane gul û gulzari neman

Bilbilê baxinşîn şibhî xefaşê pê xweşe

Lew ku gulşen bûne şîlan û gulê pari neman

Îrem asa xemlî bûn ji çemen badeye têk

Tali'ê me ji çemen sebze û reyhani neman

Çendî wêranenişîn şibhî hemama li hewa

Lew ku wêraneye wêrane ku dîwari neman

Ger kesê jar ku li şagirdê qesaban me we dî

Îro şahîn ku li seydêne bi şumqari neman
Lebê xendan şîfabexşin li merîzan çu Mesîh
Dê çi mu'cz binumîtin ku tu bîmari neman
Sebrê sebbûriye ser wek çemenê hatî demek
Me sebir dê bi çi bit serwê sipîndari neman

Şi'ra çarê(8):

Dilê mecrûhê min pir jan e dîsa
Tijî derd û xem û kovan e dîsa
Neşêman derman bikem derdê dilê xo
Hekîman bêne ser Luqman û 'Îsa
Heçî dî sûreta dildar û dilber
Biye heyran diçar û kefte lîsa
Belê min zaniye bedbextiya xo
Çirayê min heta subhê neîsa
Ji lutfê te 'eceb mame Sebûrî
Ne go halit çê defternivîsa

Şi'ra pêncê(9):

Bi zimanê farisî ye.

ای بمسل روی تو همچو مه بر فلک
مدح لب لعل تو ورد زبان ملک
ما در قیاب آوریم نقد دل پیش تو
هر چه درد غش بود تا مسبنا سد محک
در لب جانان ببین جوهر فردا حکیم
گر بگشای دو لب واره‌ی از ریب و شک
حبک فی قلبنا سار کنش بالحجر
سورت عشق ار دلم کش نتوان کرد خک
وسلک قد فات من هجرک این المفتر

أحرق قلبي كذا أوقعني في الهلك
بیش تو جان ناختن لی مرا کارلیک
عشق لو بر کپ ش کرده ز هم بازفک
ملک سیوری شود مقتل درگاه تو
نزر تو خواهد کند جان هزاران چه پک

(1) Berê xwe bide: kitêba (muxteser ehwal elumra) ya Mîrza Mihemedê Yazçî, wergêran ji farisî Nizar Eyyûb Gulî, paşbenda jimare (2) berperên 149-163.

(2) Hêja 'Ebdrrahman Mizûrî yekemîn car îşaret da vê meselê û vê desnivîsê di gotara xwe da ew a di hijmara (60)ê da ji kovara Peyv li sala 2012 belav bûye.

(3) Kopya vê desnivîsê ji layê Înstîtuya Kurdî ya Amedê li sala 2008 hatiye belavkirin.

(4) Ev şî're ji layê 'Ebdrrahman Mizûrî ve di kovara Beyan da jimara (86) li gulana 1983 hatiye belavkirin.

(5) Ev malke di dîwanên Cizîrî yê çapkirî da nîne..

(6) Ev şî're di van jêderan da hatiye:

1- Perekê desnivîs bi destê Hecî Mistefayê Kitanî li sala 1920 kurê wî d. Mes'ûd Kitanî di kitêba xwe da (elmesacid welmedaris wel'ulema welmlxtutat fî imaret badînan) belav kiriyê.

2- Rojnameya Hawkarî jimara roja 3/12/1981 belavkirina 'Ebdlkerîm Findî Doskî.

3- Kovara Beyan, jimara (86) gulana 1983 belavkirina 'Ebdrrahman Mizûrî.

(7) Ev şî're di kovara Karwan da ji (64) li sala 1988 hatiye belavkirin ji layê Hemze Şoşî ve.

(8) Ev şî're di desnivîseka Dîwana Melayê Cizîrî da hatiye ew a Mihemedê kurê 'Ebdl'ezîzê Şoşî li sala 1260 h 1844 z nivîsî.

(9) Ev şî're me ji desnivîsa Îsma'îl Paşayê mîrê Amêdiyê wergirtiye ew a li sala 1260 h 1844 z hatiye nivîsîn.

Encam

Abdulvehab Çapakçur

Şev natebitin
Li stûkurên welatê min
Ax
Ji hatina mêvanên xwe
Serobino bûye

Ne gazind kêr tên li vir
Ne gotin pênc pere dike
Herdûjî hatin dotin
Hatin sotin

Gotin sar bû, serma heliya, ziwa hişk bû
Li welatê min!

Paxîla şevê şevneman nawelidîne
Gulek tune bêhna xwe bibarîne bilbilî

Encama sedsala welatê min ev e
Talan
Wêran
Êşan

Ey sedsal!
Biqulupe qirneke nû

De ka em binêrin
Bê
Neviyên neviyan dê çikin ji te

Raweste ey dem!
Şerm nake mirovahî ji kirinên xwe yê herimî
Qe nebe
Tu şerm bike...

Dêlegur

Ramazan Yaman - Êlih

Amê Hesen li ber şibakê rûniştibû. Çaya xwe vedixwar, li kulîlkên dara behîvan dimeyîzand û xwe bixwe diştexilî. Mala Xwedê ava vaye bihar hat. Kuro! law ma zivistan jî demsal e? Hema bila qet demsal ne-guherin. Salê du demsal bes in; bihar û havîn. Ev demsal demsalên feqîran in, hema tu li derve jî bimînî tiştek bi te nabe. Lê di zivistanê de mirov nikare ji mala xwe derkeve, weke mehbûsên di hepsê de rojan dijmêre. Payîz jî ne xweş e lewra ew jî destpêka zivistanê ye... Dengekê ew ji vî halî hişyar kir:

-Amê Hesen! Amê Hesen

-Çi bû çavê Amê xwe?

-Welleh Ehmedê Mala Ramo sê çeliyên guran girtine û anîne nava gund. Gundî dibejin em ê wan çêliyan bikujin.

Amê Hesen got:

-Erê, demsala zivistanê tu çûyî lê bihar jî nehat ji rebena diya gur re.

-Te go çi?

-Ne tiştek, min tiştek negot.

-Ma tu jî nayê? Em jî herin çêliyên gur bibinin.

-Belê belê ez ê bêm.

Rabû bi wî zilamî re çûne nava gund. Barebara zarok û ciwanan bû. Di nav gundiyan de niqêşeke mezin hebû. Ev niqêş li ser kuştina çêliyên gur bû. Yekî got:

-Em wan bavêjin ser zinaran.

Yekî din got:

-Bi ya min em wan bişewtînin.

Yekî din:

-Law! Hûn çi zalim in. Hûn çima vê eziyetê didine van heywanan. Hema her yekî fişkek berdine serê wan û ji wan xelas bibin. (Qaşo ev yê herî bi merhemet bû).

Yekî extiyar got:

-Birayê Hesen tu çi difikirî? Gelo em çi bînin serê van cinawiran.

Amê Hesen:

-Bi ya min van heywanan serbest berdin, bila herin ba dayika xwe.

Gundî gelekî hêrs bûn. Yekî got:

-Amo tu dibejî çi? Tiştê ku tu dibejî guhê te dibihîsê gelo? Ma nayê bîra te ku van guran vê zivistanê çi anî serê me. Bi dehan dewarên me kuştin, telef kirin, heta kûçik nehiştin, kûçikên me jî kuştin. Baş e ku bihar hat, yan na bi sozê Xwedê wê em jî bixwarana ev cinawarên bêyom.

Amê Hesen:

-Lê hê ev çêlik in. Ma hûn nabînin hê diranên wan derneketine.

-Ma ev jî gotin e. Îro çênebûbin wê sibê

çêbin. Çawa ku mezinên me gotine: “Çêliyên maran bê jahr nabin.”

Amê Hesen hew şitexilî, berê xwe da mala xwe û çû.

Dawiya dawî gundiyan biryara xwe dan. Fikrê Ênisê Mala Receb hate pejirandin. Wê çêliyên gur bi saxî binax bikirana. Li ber benderê çalek kolandin. Çêlî avetine çalê... Yekî ji wan got:

-Bisekinin fikreke min e xweş heye. Çêliyekî binax nekin. Em ê bi saya wê dêlegurê jî bigirin. Çêliyek derxistin û ax avetin ser wan çêliyên din. Bû kûzekûza çêliyan. Piştî demekê denge wan hew hat...

Roja dî ciwanên gund gihaştin hev û biryara kuştina dêlegurê dan. Rahiştine tivingên xwe û çûnê cihê ku çêlî hatibûn dîtin. Ciwanên gund li paş Ehmedê Mala Remo çûne ber şkefta çiyayê Kendalê. Di destê yekî de çêliya gur, yê ku duh ji ber mirinê filitîbû, hebû. Wî ew xistibû torbeyê. Tenê serê gur xuya dibû. Hatine ber qula dêlegurê. Çêliya gur ji torbê derxistin ji bo ku dêlegur çeliyê bibîne ew danîn ser zinarekî. Ehmedê Mala Remo:

-Vaye min ew cinawir li vir dîtîn. Ez bawerim dêlegur jî li van deran e. Hûn bi ya min bikin em li vir bûsê deynin û wê jî bikujin. Her kesî xwe li deverekê veşart. Bi qasî saetekê di vî halî de man. Bû vizeviza wan. Yekî got:

-Of! ez gelekî aciz bûm. Xuyaye ku dêlegur nayê, ez dibêm em vegerine gund. Hê gotin ji devê wî derneketibû, kuzîniyekê olan da. Dêlegur çav li çêliya xwe kiribû. Bi çar gav ber bi çeliyê xwe ve hat. Çawa ku gundî çav li gur kirin tivingê xwe amade kirin û li ser çêliya gur fişek reşandin. Di navbera çend çirkan de zinarê ku çêliyên gur li ser bû, sipîsor bû. Piştî çeliyê dor hat dêlegurê. Vêca fişek li ser dêlegur dihatin reşandin. Lê tiştek eceb diqewîmî. Dêlegur qet nedireviya. Xwe dida ser fişeqan û bi aliyê çeliya xwe de baz dida. Hat û hat li ber laşê çeliya xwe kete erdê. Gewdê dêlegur ji xwînê sor dikir. Dêlegur zimanê xwe derxist û dev û ruyê çeliya xwe alast. Zimanê dêlegurê jî bi xwîna sor bûbû lê ne bi xwîna xwe...

Bû barebara ciwanan, ji kêfan dikirin ku bifiriyana. Ma heqê wan tunebû gelo ji bo vê kêf û şahiyê? Lewra ew her yek lehengekî şerekî dişwar bûn!